

Η ΚÁΛΛΑΣ, Ο ΜΙΝΩΤÍΣ, Ο ΚΟΥΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΓΕΙΡΕΥΤÁ ΤΗΣ ΚÁΚΙΑΣ

Γενική επιμέλεια
Φώτης Ανέρης

Καλλιτεχνική επιμέλεια
Βίβιος Αθρωμαπόδου

Ηλεκτρονική απλικούσηση,
επεξεργασία εικόνων
Ξάνθη Χαροκόπειος
Αλ Άρτσισην

Φωτογράφηση και γραφικές
αναπραγμάτες έργων
Νίκος Γιλάρης

Φωτογραφικά φρεσά
Ελιάκοι Θεάτρου, Κρητικού Θεάτρου Θερείου
Ελλάδος, Φεστιβάλ Αθηνών, Βεσσαλικού
Θεάτρου, Χαροκόπειο Μουσείο Πετρών.
Θεάτρου Τέσση, Νέας Σκηνής Λευτέρη Βοηατζή.
Στάγες του θρησκευτικού Δινού

Φωτογράφηση
Κώνος Αγριούδης, Είναι Γουνανάλ, Ελένη
Γρηγορίδης, Βαγός Δασοκάλανός, Νίνος
Διαμαντόπουλος, Τάκης Διαμαντόπουλος,
Σωκράτης Ιωαννίδης, Στέλιος Καλλινόμου,
Βασίλης Μεράγκος, NDPI Photo Agency, Κώνος
Ορδιλός, Κώκι Παπαπούλακος, Νίκος Πιλός,
Photo Pic, Πάπακος Έκαφίδης, Μαριάννα
Στοφάλιδης, Σπύροντο δέλτα, Δημήτρης
Τριανταφύλλου, Εύο Φυλακτό.

Εκπαίδευση
Γ. Κωνσταντόπουλος Γραφικές Τέχνες

Έργο εξωφύλλου:
Άλεκος Φωσιανός, Υπαίθρια ταβέρνα

© Ελληνογερμανική Αγωγή

Επισημαίνεται κατά κατά τον Νόμο 2121/1993 απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπορεγγή
του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική,
μηχανική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή, η φωτοανατύπωσή του και η ποιηρόφθοι του με οποιαδήποτε τρόπο,
τυμητικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΦΩΤΗΣ ΑΠΕΡΓΗΣ

Η ΚÁΛΑΣ, Ο ΜΙΝΟΤÍΣ, Ο ΚΟΥΝ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΓΕΙΡΕΥΤÁ ΤΗΣ ΚÁΚΙΑΣ

Προσωπικότητες από τον χώρο του θεάτρου αφηγούνται
άγνωστες ιστορίες γύρω από την ταβέρνα του Λεωνίδα στην Επίδαυρο

ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Περιεχόμενα

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

- 8 Λίνο Μενδώνης
Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού
10 Σταύρος Σάββας
Ελληνογερμανική Αγωγή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

- 13 Φώτης Απέργης
Ένας τόπος του συλλογικού μας μήθου
Η ΖΩΗ ΜΕ ΤΟΝ ΛΕΩΝΙΔΑ
19 Κάκια Λιακοπούλου
Στην κουζίνα με την Παξινού

ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ

- 72 Διονύσης Φωτόπουλος
82 Κώστας Γεωργηρουδόπουλος
88 Γιώργος Μικαλακόπουλος
92 Αντιγόνη Γλυκοφεύδη
98 Γιώργος Αρμένης
102 Λευτέρης Παυλόπουλος
108 Δημήτρης Πιατάς
114 Κώστας Τσινός
120 Λυδία Κονόρδου
124 Γιώργος Κυρούλης
130 Καρυφικιλά Καραμπέπη
136 Μανούέλα Παυλίδης
142 Δημήτρης Λιγνάδης
146 Πέτρος Φλαμπίδης
150 Νίκος Καραθώνος
154 Αιμήλιος Χειλάκης
162 Εύα Νάθενα
166 Κωνσταντίνος Μαρκουλάκης
170 Άραλία Μουτούση
174 Μαρία Ναυπλιώτου
180 Γιάννης Μπέζος
184 Σταύρης Αθανάσης
192 Βαγγέλης Θεοβαρόπουλος
196 Λένα Κιτσοπούλου
200 Στεφανία Γουλιώτη
204 Κατερίνα Ευαγγελάτου

Hεπόμενη έναρξη του Φεστιβάλ Επιδαύρου, το 1955, πήναν λαμπρή Η Κατίνα Παγινόν στον ρόλο της «Εκάδης» με τον Άλεξη Μινωτή στο πλευρό της πρωταγωνίστριας στην αρχή μιας ιστορίας, που κρατά οδιόποστα επι δεκατίες έρευνας και ποικιλών αναγνώσεων του αρχαίου δράματος. Μέσα από τα Επιδαύρια, η ελληνική κινηναία άλλα και το υπόλοιπος κόσμος των ανακάλυψαν ξανά τις αρχαίες τραγοδίες και κομμωδίες σε εκδοχές που άλλοτε υπήρχαν πιστές στο πρωτότυπο κείμενο και άλλες φορές επέλεξαν ποικιλούς αλλά πάντα ενδιαφέροντες δρόμους.

Με τη θεαματική επαναλειτουργία του αρχαίου θεάτρου της Επιδαύρου ακούστηκε μετά από δύο χιλιετίες κωνίτης και πάλι ο λόγος στην υψηλή του έκφραση. Επανασυστήθηκε στο ελληνικό και το διεθνές κοντό ένα μοναδικό μυρμείο, ένας εξαιρετικά σημαντικός αρχαιολογικός χώρος, στον οποίο οι σύγχρονοι, δήμος και οι αρχαίοι, ψυχαγωγούνται – και με τις δύο έννοιες της λέξης.

Τα Επιδαύρια αποτέλεσαν σημαντικό οικονομικό πόρο για την ευρύτερη τοπική κοινωνία. Δημιουργήθηκαν πολιτισμό, δημιουργήθηκαν οικονομία. Οι κάτοικοι του Λυγουριού, ενός ταπεινού χωριού που απέκει ελάχιστα από την αρχαία Επιδαύρα και λειτουργεί ιδιοκτείτης, από τη δεκαετία του '50, έισαν και έχουν μοναδική τύχη να συναντούν στην καθημερινότητά τους το «κερά τέρατο της ελληνικής θεατρικής σκηνής αλλά και μορφές του διεθνούς ρεπερτορίου.

Η φιλοξενία των κατοίκων του Λυγουριού αντανακλάται στη στενή σχέση που έχει αναπτυχθεί τα χρόνια που πέρασαν ανάμεσα στους ηθοποιούς, τους σκηνοθέτες, τους μουσικούς, τους τεχνικούς αλλά και τους θεατρόφιλους με την οικογένεια Λιακόπουλου. Η ταβέρνα του «Λεωνίδα», που της ανίκει, εκτός από γευστική στάση μετά από κάθε παράσταση, είναι και ένα δύπτο μουσείο της σύγχρονης θεατρικής ιστορίας γεμάτο από αναμνήσεις που γράφονται με τα αυτόγραφα των ηθοποιών που ερμήνευ-

σαν ράλις κλασικών, από την Άννα Συμονινού, την Κατίνα Παγινού, τον Άλεξη Μινωτή, τον Χριστόφορο Νέζερ, τον Θάνο Κωτσόπουλο, τον Μάρο Κατράκη, τη Μαρίνη Αράνη και πολλούς άλλους μέχρι και τους σύγχρονους πρωταγωνιστές.

Οι φωτογραφίες και οι υπογραφές που βρίσκονται στους τοίχους του «Λεωνίδα» αποτελούν τεκμήρια της μαναδικής σχέσης μεταξύ των αθρόποτων του θεάτρου, του Λυγουριού και του «Λεωνίδα». Υπάρχει εντονή η αισθητή μιας ιδιαιτερής «κοινότητας», που αναπτύχθηκε στο πέρασμα του χρόνου και κράτει ως σήμερα.

Στην έκδοση των εκπαιδευτήριών «Ελληνογερμανική Αγωγή», που επιμελήθηκε κατά τρόπο άριστο ο Φώτης Απέργης, συναδεικνύεται και η «κοινότητα» αλλά και η διαδικασία διαδρομής των ηθοποιών έως τη στηγή εκείνη, που χαρτούνταν τα φύτα στο μαρμάρινο κονύλι της Επιδαύρου, καλούνται να ερμηνεύουν το θεατρικό άρχετο που είναι πιο αριστοτελική «μίμηση πρόβεως σπουδαίας και τελείας».

Το λεύκωμα αποτελεί συνέχεια της σειράς εκδόσεων, εκθέσεων και εκδηλώσεων της «Ελληνογερμανικής Αγωγής», των φερεμενών στον Πολιτισμό και σε ιστορίες του φυσιογνωμίας. Είναι αξέποντα π. «Ελληνογερμανική Αγωγή» που καλλιεργεί με γνώση και συνένεια τον Πολιτισμό και κάνει συκέα τα πρόσωπα των δημιουργών στους μαθητές της. Αυτή η πρωτότυπη μελέτη, στην οποία καταγράφεται ένα σημαντικό μέρος της σύγχρονης ιστορίας του ελληνικού θεάτρου, συνοιγεί ένα τεράστιο παράθυρο μπροστά στα μάτια μας, για να δούμε το καθημερινό πρόσωπο εκείνων που στη θέση της Επιδαύρου ποιούν ήθος.

Εύχομαι αυτή την προσπέθεια να έχει συνέχεια και να βρει μιμητές.

ΑΙΓΑ ΜΕΝΔΩΝΗ
Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

Tο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου έχει για τον οδερφό μου και για μένα το «άρκαμα» της μητέρας μας, Φιλόλογος η ίδια, το αγαπηόυσε και το εποκεντάνων τακτικά από τα φωτιτικά της χρόνα. Αργότερα μας έπαινε μαζί της στις παραστάσεις προσπαθώντας να μας μεταδώσει την αγάπη της για το αρχαίο δράμα. Όχι ωμής αντιστάθμισης, καθώς λήμαστον ακόμη πολύ μικροί, αλλά και γατά και οι δύο έίχαμε θετική κλίση.

Το 1992 υποδεχθήκαμε στην οικογένειά του το σχολείο μας τον Γιώργο Λιακόπουλο. Από τότε, κάθε φορά που πηγαίναμε στην Επίδαυρο για μια παράστωση, ολοκληρώναμε τη Βραδιά μας στο εστιατόριο, που ήταν ήδη γνωστό σε όλους με το όνομα του πατέρα του, του Λεωνίδα. Ο 25χρονος τότε γυμναστής, που έγινε γρήγορα δικός μας ανέμρωτος, αφέρειν από παιδί όλων των καλοκαριών στην οικογενειακή ταβέρνα απρίζοντας τους γονείς και τον οδερφό του Νίκο, όπως ακριβώς είχαμε μάθει ο οδερφός μου κι εγώ να περνάμε τα δύο μας καλοκαριά δουλεύοντας στο σχολείο. Η ταβέρνα πάντα το κέντρο της ζωής τους, το σχολείο το κέντρο της δινής μας.

Στην ταβέρνα του Λεωνίδα ζήσαμε το 2001 το τελευταίο βράδυ της μητέρας μας. Όλοι εκεί, τα παιδιά και τα εγγόνια της, σε μία από τις σπάνιες οικογενειακές συνάξεις. Χαρίκας μαζί την παρόσταση του «Πλούσιου» από το Θέατρο Τέκνης, όπου ο Ευγένιος Σπαθάρης υποδύσταν τον ομώνυμο ρόλο. Η μητέρα μας μάλιστα, σκόπευε να προτείνει στον μεγάλο κοραγκούποιητη να τον τιμήσουμε στο σχολείο. Θυμόμας ακόμα καθώρα τον Λεωνίδα να της μιλά με καμάρι για τα παιδιά του και να την ξεναγεί ανάμεσα στις ιστορικές φωτογραφίες με τις αφιερώσεις των μεγάλων τραγουδινών.

Πέρασαν 18 χρόνια, για να επιτρέψω στο Αιγυούριο. Η αλήθεια είναι ότι κάθε χρόνο, Μάιοϊνο, ο Γιώργος περνούσε από το γραφείο και ριζούσε: «Θα κατεβείτε φέτος Επίδαυρο;» Το απέφευγα. Έπουν πέρισσοι το καλοκαίρι, ωχαρίς πολλή σκέψη και προγραμματισμός, το οπαφάσια επιτέλους, με αγαπημένους φίλους, δωμάτια δεν υπήρχαν, όμως ο Γιώργος έλυσε αμέσως το πρόβλημα της στέγης. Όσο για το φωτιτό ούτε λόγος – ήταν ορμοδιότης της μητέρας του, της Κάκιας.

Για πρώτη φορά, μετά από 18 χρόνια, ξαναβρέθηκα στην αγκαλιά των Λιακόπουλων. Ήμουν πολύ συγκινημένος. Όλα ήταν ίδια μα και τόσο δι-

αφορετικά. Η Σάντη, η μητέρα μας, ο Λεωνίδας, ο πατέρας τους, δεν ήταν πια εκεί. Άλλα δύο νέοι Λεωνίδες, ο Γιώργος και ο Νίκος, τα τέσσερα εγγόνια, μιας υποδέσθικαν καρυόλεσθιοι. Φωτίτες οι τρεις, μαζίτης ο τέταρτος, τα καλοκαρία παρόντες, όπως άλλοι, στην οικογενειακή ταβέρνα. Είχε έρθει η ώρα της επόμενης γενιάς. Το ίδιο και για τις εικόνες στους τοίχους, που ήταν πλέον περιοδότερες, καθώς νέοι πρωταγωνιστές είχαν προσθέσει τις δικές τους αφιερώσεις. Ο Νίκος ανέλαβε με τη σειρά του να με ξεναγήσει.

Ήταν τότε, στη ζεστή νύχτα του Αιγυόρου, που γεννήθηκε η ιδέα του λευκώματος που κράτει στα χέρια σας. Πρέπει να ρώτησα και τρεις φορές αν έχουν φωτιστοποιεί άλλα αυτά τα ιστορικά υποκουμένα που κρέμονται στους τοίχους. Όταν ο Νίκος απόντησε ορηντικά, οκέφτηκα ότι κάπι πρέπει να γίνει. Όπως πέρασε από το μασάλ μου η ιδέα να το αναλέμψωμε εμείς, η επόμενη λογική σκέψη ήταν «γιατί ένα σκαλείο». Για την «Ελληνογερμανική Αγαγή»! Ο πολιτηρός είναι αναπόσπαστο καμμάτι της παιδείας που θέλουμε να προσφέρουμε στα παιδιά μας. Όσο λοιπόν το σκεπτόμαντο, τόσο η «γιατί ένα εμείς» - κέρδιζε έδραφος. Δύο οικογένειες, των Λιακόπουλων και η δική μας. Τόσο διαφορετικές μα και τόσο ίδιες. Η μια γενάρη να διαδέκεται την άλλη με την ίδια αφοσίωση και την ίδια αγάπη στην οικογενειακή προσπόθεια και τη συνέχεια της. Και το γεγονός ότι ο Γιώργος Λιακόπουλος, είναι εδώ και 28 χρόνια και δικός μας Γιώργος. Λόγοι αρκετοί...

Την επομένη τηλεφώνησα στον καλό φίλο Φώτη Απέρην, πάντα υποστηρικτικό στα πολιτιστικά δρώμενα του σχολείου μας. Έτσι, απλά και αυθόρυμπα με τη δική του γνώση και πείρα, την υποστήριξη του Νίκου Λιακόπουλου και τις πολύτιμες, μαρτυρίες κατοξιωμένων καλλιτεχνών ολοκληρώθηκε από το λεόκορμα που ξεδιπλώνει σέχοστες ιστορίες των Επιδαύρων. Με σεβασμό και αγάπη πορεδίσουμε την φωτιστική και την έντυπη μορφή του και με την ευχή η ταβέρνα του Αιγυούρου να ζησει πολλές ακόμα γενιές Λεωνίδες. Και Κάκιες.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΑΒΒΑΣ
Ελληνογερμανική Αγαγή

Φωτ. Νίκος Γινάς

Ένας τόπος του συλλογικού μας μύθου

Από τη φορά, δεν ήταν κάποιο καλοκαιρινό βράδυ, αλλά ένα χειμωνάτικο πρωνό στο Λιούσιο. Ήνωρίζοντας ότι η οικογένεια Λιακόπουλου δεν λειτουργεί το εστατόριό της μετά το φενόπορο, έφτασα μπροστά στην ξύλινη πόρτα με το ερωτήμα σα θα ήταν αρκετό ζεστό για μια πολύχρονη εργασία την αφήγηση μιας ολόκληρης ζωής, πλάι στους ανθρώπους του θεάτρου. Όμως, όταν μπήκα στο «καμαρά», όπως το λένε πάντα οι Λιακόπουλοι, ήταν σα να με καλοδεχούνταν στο σπίτι τους. Μπροστά στο φουτουμένο τζάκι, η κυρία Κάκια, ποντοπονήσαντας σύντροφος του Λεωνίδα και μπέρα των Νίκου και του Γιώργου, των συγκειτών του, είχε στράσει ένα τραπέζι με μια πιατέλα φρεσκακομέμενά ρόδια και μια αγκαλιά κόκκινα τρικατάψυλλα. Δίπλα άκνιζε μια μηλόπιτα.

Πώς ήταν δυνατό να πειριμένω κάτι λιγότερο. Εξήντα χρόνια τώρα, αυτή η οικογένεια με την ίδια θέρμη καλωσορίζει όλο τον κόσμο και ίδιας τον κόδιμο του θέάτρου που κρατά ζωντανή την ιστορία του αρχαίου δράματος στο θέατρο της Επιβαΐου. Με πηγαία εγκαρδιόπιτα και παραδοσιακή ελληνική κουζίνα στρίψει μέρα-νύχτα τους ηθοποιούς στη γοντεπική όσο και δύσκολη πορεία τους έως την πρεμέρα. Άλλωστε, οι Λιακόπουλοι έχουν αληθινό ενδιαφέρον για το θέατρο. Παροκλουμένουσαν ανέκαθεν με τέτοια αφοσίωση τις πρόβες, ώστε σκινοθέτες και πρωταγωνιστές πήντετε υπολογίζουν τις γνώμες τους.

Δύοκολα θα βρει κανείς τόσο στενή και πολύχρονη σκέψη μεταξύ της καλλιτεχνικής κοινότητας και μιας τοπικής οικογένειας, σε άλλες, διάσημες περιοχές του κάσμου με θεατρικό παράδοση. Γ' αυτό, με χαρό συντοποκρήτικο στην τημπική πρόστια του Σταύρου Σάδθα και της «Ελληνογερμανικής Αγαγής» να επιμελήθει ένα λεύκωμα για τη ζωή των καλλιτεχνών στα Επιδαύρια, έτσι όμως αυτή αντανακλάται επί έχι δεκαετίες στην κοινωνία του Λιούσιου, μεσά από τον «Λεωνίδα».

Τιμητικό υπήρξε για μένα και το προλόγισμα της έκδοσης από την Υπουργό Πολιτισμού και Αθλητισμού Λίνα Μενδώνη, καθώς και το γεγονός της συνεργασίας με την οικογένεια Λιακόπουλου και με όλους τους καταξιωμένους και δημοφιλείς καλλιτέχνες και διανομένους που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση να μοιραστούν μαζί μας αναμνήσεις από τη ζωή τους στην Επίδαυρο. Οι Κώστας Γεωργουσόπουλος, Γιώργος Κιμούλης, Λιάλια Κονιόρδου και Ευά Νόθενα έγραψαν εξαιρετικά κείμενα. Οι υπόλοιποι έδιδυλλουσαν τις αναμνήσεις τους σε συναρπαστικές αφηγήσεις, τις οποίες κατέγραψα και επιμελήθηκα. τις κατέτρεξα δε σε σκετική χρονολογική σειρά, αφού η ίδια αφήγηση μπορεί να αναφέρεται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Τους ευχαριστούμε, όπως άλλωστε και τον Άλεκο και τη Μαρίζα Φωστανού για την παραχώρηση του έργου του εξεμφόλου Επίσης, το Εθνικό Θέατρο, το Κρατικό Θέατρα Βορείου Ελλάδος, το Θεσσαλικό Θέατρο, το Φεστιβάλ Αθηνών, το Μουσείο Μπενάκη, το Θέατρο Τέχνης, τη Νέα Σκηνή του Λευτέρη Βαγοτζή, τη Στέγη του Ιεράματος Ανάση, καθώς και όλους τους φωτογράφους, που μας επέτρεψαν να αξιοποιήσουμε φωτογραφίες από το πλούσιο αρχείο τους. Πολύτιμα υπήρξαν για το λεύκωμα αυτό και τα βιβλία «Το χρονικό των Επιδιωρίων 1954-1976» της Έλενης Παπαωτηρίου και του Γιώργου Χατζόπουλη και «Επίδαιρος - Το Αρχαίο Θέατρο, ο Παραστάσεις» των Κώστα Γεωργουσόπουλου, Σάδβα Γύγου και ομάδας θεατρολόγων (εκδ. Μίλτος) Τέλος, η μελέτη του Γεωργίου Η. Κόνδη, διδακτοντής στη Τμήμα Παραστατικών και Ψηφιακών Τεχνών της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με θέμα «Αρχαίο Θέατρο Επιδαιύρου και τοπική κοινωνία. Προσεγγίζοντας τη δυναμική μας σχέσης».

Στις σελίδες που ακολουθούν, πλάι στις ιστορικές φωτογραφίες με αφερέσσεις που κορμούν τους ταίκους του «Λεωνίδα», θα διαβάσετε πάρα συμπαραστάθηκαν οι κάποιοι του Λιγυριού στους θεωρητούς, όταν δράσισαν τη Επιδαιύρα. Πότε και για ώρα ποιας διασποράπτης ηλεκτροδοτικής το χωρί. Ποια φαγητά δρέσε στην Κατίνα Παΐνουν να σερβίρει η ίδια στους όλους πάθοποις. Ποιοι τραγωδούσαν μετά τις πρόδεις ξενυχτιών ποιζόντας σκάκι ή παντομίμα. Πώς Βρέθηκε ο νεαρός Διονύσης Φωτόπουλος να τραχίζει ένα ξύφος, για να το χρηματοποιήσει η Μαρία Κάλλος. Τι είχαν ζήτησε ο Σήμερος Ευαγγελάτος και ο Κώστας Τσιάνος

από τους θεωρητούς τους, σε περίπτωση που κάποιοι συντηρητικοί θεατές απορρίζουν να γιουχάρουν τις –τολμηρές για την εποκή– θεατρικές προτάσεις τους. Ποια οπουδούια τραγουδός δέσποικε ν αρχίσει η πρόσια πιο αργά, για να παρακαλούμεθαν τα παιδιά του χορού το Ευρωμπάσκετ. Γιατί η Αρμάδια Μουτώνας διέκοψε σε μια πρεμέρα τον κομμάτι της Αντρόγυνης και ξέπλυσε μπροστά στους θεατές. Ποιο τοπικό γλυκό όρες στον Φρανουόσι Μιτέραν, αλλά και ποια απόρροια έζησαν ο Πίτερ Χολ και ο Τζόρτζο Αρμάν στον «Λεωνίδα».

Είναι μερικές από τις πολλές ιστορίες, που με συγκέντων και κινύρωμα αποτυπώνουν τον αγώνα και την αγωνία των θεωρητούν, αλλά και την ένναρια των λιγυριστών για τον τόπο και το περελόθν του. Την αλληλύποτηση της πνευματικής προσπάθειας και του καθημερινού μόχευου, με σκηνικό ιστορικές καλλιτεχνικές στηγμές στο κορυφαίο αρχαίο θέατρο του κόσμου.

Η μεταβολή των συνηθηκών στο φεστιβάλ και στην κοινωνική ζωή στο πέρασμα των δεκαετιών δεν διέρρηξε τους δεσμούς της θεατρικής οικογένειας με την κατ' έξοχην αιρετική κοινότητα της Επιδαιύρου. Αντίθετα, άντεξαν ο δεσμοί αυτούς, γιατί θαϊζούσαν όχι μόνο στην ανάγκη, αλλά κυρίως στις αξεις του νεότερου συλλογικού μας μέθου, που αντέκει επίσης παρά την υποτιμηση.

Αντίθετα απ' όπι συμβαίνει στη σύγχρονη βιομηχανία του τουρισμού και της ψυχαγωγίας, εδώ δεν υπάρχουν «δημοφιλείς προορισμοί», αλλά συγκινέντων τόπων, στους οποίους οι άνθρωποι πάντα επιστρέφουν – έπως και μετά από 18 χρόνια, διά της ακριβώς περιέχουν, ξαναβρίσκει την εικόνα του ανθρώπου.

Εδώ, επίσης, το δέος απέναντι στην καλλιτεχνική πράξη δεν σημαίνει και θάμνος μπροστά στον καλλιτέχνη-σταρ. Αντίθετα, τη συνυμμοτική κατόδουση στα διαχρονικά κείμενα ακολουθεῖ πάντα η συντροφική ανάδυση της γιορτής, που μοιράζονται καλλιτέχνες και κοινό. Εδώ, τέλος, οι άνθρωποι του πολιτισμού έχουν καλύτερη καθημερινότητα, γιατί οι ανθρώποι της καθημερινότητας έχουν πολιτισμό.

ΦΩΤΗΣ ΑΠΕΡΓΗΣ

Η ζωή με τον Λεωνίδα

Στην κουζίνα
με την Παξινού

KAKIA LIAKOPOULOU

Στην κουζίνα με την Παξινού

Η πρώτη πορόσια που είδα στο θέατρο, νέα κοινέα ακόμα, ήταν και η πρώτη που έγινε στην εποκή μας, το 1954. Ήταν, βέβαια, και η «Ηλέκτρα» του 1938 με την Κατίνα Παξινού και την Ελένη Παπαδάκη, αλλά τότε δεν είχα γεννηθεί. Έπειτα ήρθε ο πόλεμος. Έπειτα να φτάσουμε στη δεκαετία του 50, για νέανες εργασίες αναστήλωσης στο θέατρο. Διώλευαν και δικοί μας τεκνίτες τότε. Έκοβαν πέτρες από αλιούς ή λάριξαν άλλες, αρχαίες, που είχαν ξεμένει στα πλάγια και με την επιβλεψη των αρχαιολόγων τις συμπλέκανεν εκεί που έλεγαν. Τα παλιότερα χρόνια, κύποιοι έπαιρναν από αυτές τις πέτρες και έκτιζαν τα σπήλια τους. Όμως ακότα στάπιαν, όταν ήρθε η Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Οι παραστάσεις το 1954 με τον «Ιππόλιτο», που ανέβασε ο Δημήτρης Ροντήρης με τον Θάνο Κωτσόπουλο, την Έλσα Βεργή και τον Αλέκο Αλεξανδρόπουλο, που ήταν ακόμα πολύ νέος. Τότε στο χωρίο ουτέ τρικούμενο νερό στούντιο είχαμε. Νερό υπήρχε μόνο σε μερικές δημόσιες βρύσες και πηγανε το κόσμος και γέμιζε δοκεία. Υάρχουν και οι μέρα αυτές οι βρύσες, αλλά δεν τρέχουν πια. Όταν στέρευαν, πήγαναν οι άνθρωποι με τα ζώα στα περιβόλια τους και έφερναν νερό απ' τα πηγάδια Αυτοκύνητα υπηρκόνταν ελάχιστα, φορτηγά κυρίως, που τα είχαν λυγουριώτες και όλο και κάπι κουβαλώνουν για το θέατρο.

Καμιά φορά πηγαίναμε κι εμείς με τ' άλλα κορίτσια ή με τους γονείς μας Ποιος δεν ήθελε να δει τους πιθωποιούς! Σκαρφαλώναμε στην καρότσα και καβιάζαμες πλά-πλά. καθώς έτρεχε το φορτηγό στον κώματόδρομο. συνυπομονώσαμε να φτάσουμε, για να παρακαλουθήσουμε την πρόβα Θυμάρια που κατεβανεν οι θησηοι απ' το Βουνό ντυμένοι στρατώτες.

Η μακρή Κάκια, (στη μέση), το 1954,
στο σκεπτικό του «Ιπποδάμειο»,
της πρώτης παράστασης που
συνέθωσε ο Δημήτρης Ροντήρης
στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου
μετά τον πόλεμο.

Άγρυπνοι στις κερκίδες

«Αν ήταν δυνατόν ν' αφήση στο Ευριπίδης την χώραν των μακάρων και να παρακολουθήσῃ της δοκιμές και την παράσταση του „Ιπποδάμειο“ στο θέατρο της Επιδαύρου, θα είλει ασφαλώς την μεγαλύτερη ασυρίνη της δοξασμένης του σπανιδόρμους; θα έβλεπε τους χωρίστες του Αγρουρίου, όπως και της Παλής Επιδαύρου και άλλων μακρινών χωριών, να φθύνουν με τις γονάκες τους, τα ποδιά τους και μ' επί κεραΐκής του ιερέα τους, και ν' αγρυπνούν, καρφωμένοι στις κερκίδες, για ν' απολαύσουν –στερεά από δυσμήση χιλιάδες χρόνων– το απαλότερο πολύμετο οιλοζώντων κι ολόδροσο, σαν να εγρήγορη χθες... Μα γρήγορο και κάποιος από το καπέλο τρεσσούτο, θέληκε να την εμπόδισε, διαμαρτυρήθηκε:

«Έκανα δεκαπέντε ώρες για νόρμων και

δεν θα μ' αφήστε να ιδω;

Σπύρος Μελάς, Επίση, 14 Ιουλίου 1954

να μπούνε στο αλώνι, ν' αρχίσει η παράσταση. Ήταν μαγεία... Όταν τελείωνε η δοκιμή το βρόδι, επιστρέφαμε στο χωριό, πολλές φορές με τα πόδια, κουβεντιάζοντας εντυπωσιασμένες με το φυσικό φεγγαριό. Από μακριά φαίνονταν τα σπίτια φωτισμένα με τις βενζινόλαμπες-λουξές τις λέγμε τότε. Οι γονείς μας είκαν και κάπι φαναρόδρακια για να πηγανούμε από σπίτι σε σπίτι.

Ο πατέρας του Λεωνίδα, ο Νίκος Λιακόπουλος, με τον αδελφό του τον Δημήτρη, είχαν τότε δύο δημιανά καρενεία πάνω στον δρόμο, εκεί όπου βρίσκονταν και σήμερα. Ο πεθερός μου το δικό τους το έλεγε «Υγεία» και σέρβιρε υαζίκια, μεζέδακια, στην αρχή λίγα πράγματα. Άλλη ήταν κι εκείνος, όπως και ο Λεωνίδας, έχω καρδιά και σύντομα γνωρίστηκαν με τους τεχνικούς και τους ιθιόποιους του Εθνικού θεάτρου, αφού για πολλό χρόνια μόνο το Εθνικό μπορούσε να παίζει στο αρχαίο θέατρο. Όταν ετοιμαζόνταν την πρώτη παράσταση, όλος ο θίασος έπει μείνει στο Ναύπλιο, αλλά αυτό δεν εξημερεύεται. Επτά, την επομένη χρονιά, το 1955, όταν ζήτησεκαποντάκης από τους πρώτους που Βγήκαν μπροστά. Οι λιγουριώτες καλοδεκτήκαν τους καλλιτέχνες, γιατί είναι φιλόξενοι, αλλά και γιατί το Εθνικό πλήρως ενοικία.

Εκείνοι που είχαν δηλώσει ότι νοικιάζουν δωμάτια, περιέμεναν κάθε φορά να έρθει η Μαρμάρω – έτσι το έλεγαν το μικρό πούλικον του θέατρου. Λιγούριώτες ήταν και ο σύζυγός του. Κατέφθανε φορτωμένο με 20 και 30 βαλίτες, ακόμα, γιατί έμεναν πολλές μέρες, τότε οι ανθρώποι στο χωριό έβγαιναν από το αυτοκίνητο κουρασμένοι, καθώς ήταν ολόκληρη έδισσεια να έρθεις από την Αθήνα στην Επιδαύρου. Μετά την Κόρινθο, περνώντας από το Άργος και το Ναύπλιο και κατατίνοντας φέτανες στο Λιγούριο – επτάμισι ώρες διάδρομη, με στροφές, με καλυπτόρομπους. Κατέβαν, λοιπόν, από τη Μαρμάρω από κοπέλες του χωρού της παράστασης με τα φουστάνια τους τολακωμένα, έίχαν όμως, μια χρονιά. Το απόγειο έβγαιναν από τα σπίτια μία-μία για να πάνε στο θέατρο, καλωσορίζοντας, περιποιημένες – γέμιζε το χωριό από γυναίκες. Όταν άρχιαν να οργανώνεται το φεστιβάλ, κάθε θίασος έμενε πολλές μέρες, γιατί γίνονταν παράλληλες πρόβες για δύο παραστάσεις. Μια μπορεί να είχε γυναικείο χορό. Και μια άλλη, που έκανε τις δικές της πρόβες κάτω από μια τέτα, κοντά στο θέατρο, εκεί όπου βρίσκεται το μουσείο. Είτη, είναι και έρωτες.

Αριστερά, δύο ερμηνευτές πρωτοπούλιτες των Επιδαύρων. Ο Αλέξης Μινώτης και η Καΐνα Περβούνη. Ο πρώτος στον «Οδηγό» επί Κοκκινό το 1975. (φωτ. Σπύρος Δέλτα) Και η δεύτερη στη «Μίδα» το 1958. (φωτ. Photo Pic)

Αριστερά, δύο ερμηνευτές πρωτοπούλιτες των Επιδαύρων. Ο Αλέξης Μινώτης και η Καΐνα Περβούνη. Ο πρώτος στον «Οδηγό» επί Κοκκινό το 1975. (φωτ. Σπύρος Δέλτα) Και η δεύτερη στη «Μίδα» το 1958. (φωτ. Photo Pic)

Αι τελευταίαι προετοιμασίαι

«Αποκύπτως εξηγοφαλισμένη προβλέπεται η επιτυχία του Φεστιβάλ αρχαιου δράματος, το οποίον αρχεῖ αύριον Ήδη έκανεν συντελεσθή και οι τελευταίαι προετοιμασίαι διὰ την εξυπέρτησην των 20.000 θεατών, οι οποίαι αναμένεται ότι θα παρακολουθήσουν παραστάσεις. Εν τα μεταξύ εγένετο εμποποιώς των οδών των οικουμένων εις το θέατρον και του περίξ χώρου δι' ειδικού υψού καταπλέγμεταις της σκηνής, σήμερον δε από της γραϊαστής αεροπλάνων φεκάζει ολόσκληρον τον χώρον δι' ενυποπότεν υψού».

Δ. Χρονόπουλος, Η Βραδυνή, 19 Ιουνίου 1955

Η Μαρία Κάλλας, το 1961 στον ομώνυμο ρόλο της «Μήδειας» του Κορουπινή. Κάποια δεξιά από φωτογραφία, καταπλήκτική αρθρώστρια του Γεών Τσαρούχη, ο οποίος είχε ασκήσει τα σκηνικά και τα κοστούμια της παράστασης

Το χωριό μας ήταν συνηπρητικό, αλλά με το θέατρο οι άνθρωποι ήταν συνοικοί. Δύοχος δεύτερη κουβέντα έβαλαν τους πιθοποιούς έως και στα νυφικά κρεβάτια τους. Και έφτιαζαν και άλλα, κάπια σανδένια θέβαια, που τα παραγέμενα με παλά παπλώματα για στρώμα. Κάθε πρωί δρμεγαν γύλα, μάρσευν αβγά και έμπιναν μαζί με τον καφέ τους. Έπειτα ο ΕΟΤ ζήτησε σε κάθε σπίτι που νοικιάζει δωμάτιο να υπάρχει και ένας νερωάκις στο χώρι με κανάτες που γέμιζαν με δροσερό νερό. Μερικοί έφτιαζαν και τουαλέτες μεστό στο σπίτι. Μέχρι τότε πήγαν για την ανάγκη τους οι άνθρωποι στο ακόύρι, στον στόβιο. Γι' αυτό και όκουλγες κανέναν πιθοποιό να λέει γελώντας: «Αν μου επιτρέψεις ο γέλιός σου, θα πάω και απόψε...»

Η πράβα της Κάλλας

Πρώτοι κατέφθαναν τον Μάιο οι τεχνικοί, γιατί τα σκηνικά τα έφτιαχναν τότε στο θέατρο. Ξεκινούνταν το μαστόρεμα ξημέρωμα, να μην τους προλάβει ο ήλιος. Κι έπειτα, από τον Ιούνιο έως τον Ιούλιο, έρχονταν και οι πιθοποιοί. Το Εθνικό δεν είχε υπολογίσει πόσο μεγάλη επιτυχία θα είχαν οι παραστάσεις από τη δεύτερη κιόλας χρονιά. Όμως δημιούριες ο κόσμος για θέατρο Στεκόκυασταν σπτην άκρη του δράμου και καζάνιμε πλήθος τα αυτοκίνητα το 1955 για την Παζινό στην «Εκάβη» και τον επόμενο χρόνο για την Άννα Συνοδινού στην «Αντιγόνη». Εικαστικά υπέρβατοι άνθρωποι είχαν έρθει, για να δουν τη Συνοδινή. Μέχρι στα πεύκα είχαν σκαρρακώσει. Οι χωροφύλακες κρατούσαν αφετά κέρι-χέρι, για να μη σπάσει ο κόσμος τον κλαύ τους και ξεκυβεί μέσα στ' αλόν. Δεν είχε μείνει θέση σύτε για τους επιστήμους, και, σταν ήρθαν καθιστερημένα ο Κωνσταντίνος Καραμανής και ο Κωνσταντίνος Τσάπος, τους έβαλαν όπως-όπως δύο καρέκλες να καθίσουν μπροστά. εκεί ακριβώς όπου έπαιζαν οι πιθοποιοί.

Ο Καραμανής ήταν εκείνος που, το 1961, έδωσε εντολή και ήρθε το ρεύμα μέσα σε μία εβδομάδα Όμως όχι για την Παζινό ή για τον Αλέξη Μινωτή, που ήταν ο πιο οπουδιάριος του θέατρου, οι βασιλείς του Εθνικού, αλλά για τη Μαρία Κάλλας, που θα έπαιξε τη «Μήδεια». Μαζί της ήταν, θέβαια, και ο Μινωτής αλλά σαν σκινοθέτης. Πήγαμε με τ' άλλα κορίτσια να τη δούμε στις προβολές και τη θυμήμα με το αυτοπό της ύφος και την έντονη μάτι. Φαινόταν τόσο φιλη και επιβλητική στα ματά μας, αλλά ήμοταν άμφιση, δεν είχαμε ξανακύωσει όπερα, και γελούσαμε, έτοις όπως την ακούγαμε να τραγουδά. Μέχρι που ένας φωτογράφος πήγε να

Ο Κωνσταντίνος
Καραγιαννίδης και
ο Κωνσταντίνος
Τατόπους στην
επιμοδιστική πρεμέρα
της «Αντεγόνης»
το 1956

Ο Μάνος Χατζδάκης με
τον ιστορικό διευθυντή
του Εθνικού Θεάτρου
Αριάδνη Χουρμούζο.
Η μουσική και το
τραγούδι του ανέβηκε
για τη «Λυσιοτράπι»,
που έπαιξε ο Μάριος
Αράνη το 1957,
έμεναν στα κελιά
των Λυγουριωτών
πολύ μετά το τέλος
της παράστασης.

Πιστω από τον Καραμανλή

«Θα έβρισκα την τελευταία παρόσταση
του περιβάλλοντο φεστιβάλ της Επιδαύ-
ρου –της περισσότερης Κυριακής– εξαι-
ρετικά διασκεδαστική, αν η μέση ώρα
μου είχαν συνέβει απ' την δύσκαρστια του
πρωτότυπου εκείνου χαροκοπείασμας,
εις την οποίαν μας υπέβησαν οι δαμόνιαν
οργανωτού του φεστιβάλ [...]». Μας παρη-
γόροδε, βέβαιο το γεγονός ότι ο πρω-
θυπουργός, κ. Καραμανλής, δραπέτην
επί κεφαλής των οικλάδων καθημένων
θεατών απόντων σε μια τυμπακή καρέκλα
κι υφίστατο μαζί μας την απροσδόκητη
δύσκαρστη τουν περισσότερον:

–Εσες! Κάτια κάμω! Δεν θλέπουμεσες!
του φρώναζαν οι μεν.
–Κάθε σπύλοσσο Οιρίζαδων οι δε
–Χαμηλώσα να δουμε κι εμείσει!

...Πως είναι; Πάρτε την καρέκλασσα!
Ο κ. Καραμανλής αναγκάστηκε να γιρί-
ση απορρέμανος προς τους ουριάζοντας
ομοιωσείς κι μόνο δύον εκείνοι τον
είσαν κατά πρόσθιτο και αναγγέλωσαν
τον πρωθυπουργό της χώρας, εσήγορον
ντραποσφέντοι κι τον άφρον σα απο-
λίσητε κατό το μάλλον κι ήτον ανενό-
χλητος τα αγαθά του οργανωτικού διαμο-
νίου των υπευθύνων της φεστιβαλικής
εκείνης τραγωδίας.

Δημήτρης Φερζής, Το Νέο, 11 Ιουλίου 1956

την τραβήξει και τότε εκείνη σταμάτησε απότομα και του είπε θυμολόγην.
«Τώρα θα με φωτογραφίσεις, που φαίνεται το πόδι μου από το φόρεμα.»

Εκείνος δεν τόλμησε να συνεχίσει. Στην πρόθια ήταν και παιδιά από το
Ναύπλιο, που έκαναν τους κομψόφορους, δέκοπτα χιλιόες άνθρωποι
ήρθαν στην παράσταση – κάλας ο κόσμος! Ένα μετωπιέρι το Κάλλος πήγε
και από το καφενείο με τον Μινωτή, που την κέρασε μια γκαζίδα.

Το θέατρο είχε μπει πιο για τα καλά στη ζωή μας. Και όχι μόνο τα κα-
λοκαρία. Όταν τελείνουν το φεστιβάλ και επιπλέον να κευτούνται, πολλοί
Λυγουριώτες διασκεδάζουν παραστάντος οι ίδιοι τους γηπονιώδες σε πα-
ρέξη στην οπίστα ή στα καφενεία. τραγουδώντας τη μουσική που είχε γρά-
ψει το 1957 ο Μάνος Χατζδάκης για τη «Λυσιοτράπι» ή παιζόντας κάποια
από τα λόγια του Αριστοφάνη που είχε ερμηνεύσει Βασιλάρα στη Μάριη
Αράνη. Ήταν άλλωστε, από τις πρώτες πλησιόνων που είχαν έρθει στο
χωριό. Άνηγερα στους άνηρες πάνω ο Χριστόφορος Νέζερ, ο Μιχάλης Κα-
λογιάννης και ο Θάνος Κωτσόπουλος με τη γυναίκα του, την Άννα Ραυ-
τοπούλου, οι οποίοι μάλιστα έκαναν γρήγορα φίλες με τον Λεωνίδη και
τον πατέρα του Κοβώς το καφενείο της οικογένειας ήταν μπροστά στον
δρόμο, μερικοί ριωτώντων πού είναι το οπίν του τόξε ή το δενιά και ο Λεωνίδας τους έπαιρνε αγκαζέ και τους οδηγούσε ο ίδιος. Ήταν πολλά
συνοικιστικά και φιλόποιτο. Και ήταν και γαμπρός περιωτής.

Πολλά κόριτσα τον κοπούσαν. Ήταν λεβέντης, νοικοκύρης στο καφενείο,
που είχε γίνει πάστα. Τις Κυριακές, μετά την εκκλησία, υπορεί να πίνετε
κι εμείς εκεί μια λεμονάδα, μια γκαζίδα ή θανόνιο –το «υποβρύχιο» – που
λέγουμε τότε. Έτσι δρικιανά όλα μετρού μας. Απλώς θελέμασταν Βέβαια,
δεν υπήρχαν λόγια ήταν απαγόρευμένα από Τήνος υπήρχαν στημένες.
Όταν, ας πούμε, παντρεύόταν ένα ζευγάρι, έβγαινε όλο το χωριό να δει
τη νύφη. Αυτές ήταν οι ευκαρίες, για να γίνουν και καινούργες νύφες.
Τα Βρήκαμε, λοιπόν, μεταξύ μας και υπέρα μέληναν μεταξύ τους οι γο-
νείς. Και μάλιστα η κουβέντα πήγε να χαλάσει για ένα κίτρινο με καισιές,
Βερικοκκιές διλαδά. «Πατή να μη μας δώσετε κι εμάς μια σερό από αυτές
τις καισιές!» Έλεγε ο πεθερός σπους γονείς μου, όμος τα Βρήκαν τελικά
και δύσανε λόγια. Τη μέρα, μάλιστα του ορραβώνα, που κάνωμε ποσα-
λιάτικα στο μαζά, θλέπουμε να καταφέρουμε από την Αθήνα γελοστή π
Ραυτοπούλου με μια σγκαλιά από 100 άσπρα γαρύφαλλα. Τον είχαν αγ-
πησει τον Λεωνίδα ο Κωτσόπουλος, περνώνταν άλλωστε πολλές ώρες

Τον Σεπτέμβριο του 1962,
ο Λεωνίδας γηρύός, στον
δρόμο για την εκκλησία
με κλανίν και βιολί
και με κουμπόρο
τον θάνο Καποδιστρίου

καθημερινά στο καφενείο. Τον Σεπτέμβριο του 1962 μας στεφάνωσαν. Τι
γλέντια, τι τραγούδια... Και μαζί με το δικό μας σπιτικό, ήρθα τότε και στο
καφενείο Νοικοκυρί μας ήταν πια κι αυτό.

Ελιές για τον κύριο Μινωτή

Σιγά-σιγά το φεστιβάλ καθημερινάτων. Στην ποραλία του Ναυπλίου είχαν
ρίξει μια-δύο φορές πυροτεκνήματα, φωταγώγησαν και το Πολυμήδι.
Κάθε παράσταση πήτα γιαρή. Όλοι δύο έρχονταν στο μαγαζί. ζητούσαν
πια ν' αρκισουμενούς και κάτι. Πόσο μάλλον που είχαν
κεκίνησει και στο διπλανό καφενείο. Έτσι, πήραμε δύο ψητοπέρες και ενα
πετραγκός και αρκισουμενό φτιαγμένο τα φαγητά που είχα μάθει από
το μάνο μου και από την πετερδά μου Άση. μια μέρα, μπαίνε στην κουζί^η
να τη Παξινού και μου λέει με τρόπο που δε στίκισε πολλά:

«Τώρα πρέπει να φτιάξεις και μοσχάρι.
Γιατί να μαγεφερέουν στο διπλανό και όχι εσείς?»
«Αλλά πώς θα το φτιάξω το μοσχάρι?»
«Θα σου πω εγώ!»

Ήταν και άλλη μια κυριά, σύζυγος τεχνικού, που επίσης με βοήθησε
πολύ, γιατί δεν ξέραμε τότε όποιες μπράϊ ούτε μουσακόδες ούτε νουά. Η
Παξινού ήταν η μιτέρα του λόχου. Εμπονεί στην κουζίνα και ολόνιζε.
Δεν πέρασε λίγος καιρός και μου λέει: «Σήμερα θέλω συκαντάκια». Αυτά
της άρσεν - αι κούλες. Τις βράζουμε, τις περνούσαμε λίγο απ' το τηγάνι
και αυτό ήταν. Ήταν ξύπνια γυναικά, άλεγμα. Με τον Μινωτή μερικές
φορές ήταν σε έπασαν. Ερπονταν πάντα μαζί, μετά τους άλλους πιθανοτή-
σις, με μια λιμουζίνα του Εθνικού. Εκείνη βραστάτων συνέκεια με τον
καρόμι, με τους νέους, εκείνους δυ! Καρό μορά τη Παξινού έφερνε ένα
μεγάλο ψάρι, το μαγεψεύσαμε, μου έλεγε ότι τα κάνουμε έτσι ή αλλιώς
και μετά έπαιρνε ένα κουτάλι και πιάτα και σέρβιρε όλο τον θίασο. Ο
Μινωτής, αντίθετα, ήταν ασφικός. Υπήρχαν παιδιά που γι' αυτό απέφευ-
γαν να τον σερβίρουν. Κι εκείνης έδειχνε εμένα κι έλεγε: «Η αρραβούλα
θέλω να με σερβίρετε». Καθώς ήταν ανυπόμονος, μάλις τον βλέπαμε να
κάβεται πάντα στην ίδια θέση, στη δεξιή γυναίκα, δίπλα στο μπροστινό

Αριστερά: ο Θόνος Κωτσόπουλος
στον «Οίδηπο» του 1954.
(φωτ. Αρχείο Χαροκόπειο
Μουσείο Μινώων)

Πάνω: ο Κωτσόπουλος με τον Άλκο
Αλεξανδρόπουλο, καθώς και μέλη
του χορού της ίδιας παράστασης.
Ο καρός περνώντας όμως η φίλια
του ζεύγους Κωτσόπουλου με την
αικαγένεια Λιακόπουλου έμενε
πόντα δυνατή.

Δεξιά: τριφερή επιστολή
που απειλούντων οι νονοί,
εν έτει 1988, προς το Βαρσωτήρι
τους, τον Niko.

6/1/88

· Αρχεντέρος ήταν Βαρσωτήρι,
Νίκο Λιακόπουλε

· Η Έωρα με την από την οποία έπειτα, χάρη
την την κανονικό πλάνο με μια διάσταση που
κάθισε... Είναιτε γιατί με θέματα με σέν
κανείς την την από την ένδεξα Λυγερούσας
τελικά λατ. Δηλαδή; Ότια να σαζίζετε οι δύο
με σημειούμενη να την κανείστε, ούτις την κανείστε,
ότιδε πιοντείτε την κανείστε. Βαρέστε, το δυ
λαβείτε. Ούτω μια πλέον, άταν δ' ορεο-
δύνατες λι το μαλό.

Τηλεγραφήσατε λι την Αλεξανδρία με την Κάμιατ,
την γραμμένη λατ. γράψατε με, με κανανίνες τη
νέα με την επιστολή σας.

Σας γράψατε λι τοίο, γράψατε, την κανανίνες
της γράψατε την Ερμούπολη. Τότε, ειν την Αλεξανδρία
με την γράψατε λι την συνη την Λεγάνην πόλην
την γράψατε γεγράνε με λι την γράψατε την
Λιακογένειαν. "Οκρηγάς μαρίτ, γράψατε!"

Σέ αντίστροφά με σαζίζετε μαλό
μαλό λι σένα με την διανοία σαν.

· Ανναλ με θέλει Κυριάρχης;
Επικανέντο Τατταρεράρο:
· Ο γράψατε λινό θάληρα, γίνετε ο Χριστός την κανείς
οιδε διανοία, λινό με τοντο, τότε... Ή ιερεία έπειτα
λαζαρέσει.

34

Η Κατίνα Παζινού απολαμβάνει το τουράρι της στο διάδημα μιας πρόδρος. Στο τέλος της πρέρας μπροστά να έπαιξε χοριά στου «Λεωνίδα» και να θυμούσε στο μογέριμα ενός φαριού που είχε γαρούσι η ιδια.

Πολλοί έρχονται και οικογενειακώς. Ο κακομοίρης ο Νέζερ, ένας άνθρωπος μικροκαμψόμενος, ήταν ήδη πλυκιωμένος και ερχόταν πάντα με τη γυναίκα του, τη Μερόπη, κάπως παχαυλή, που του κρατούσε το κείμενο, ώσπου να μάθει τον ρόλο.

Ξενυχτώντας στην «παραλία»

Οι νεοί, βέβαια, δεν είχαν τέτοιο θέμα. Πολλά αγόρια και κορίτσια που έγιναν αργότερα γνωστά σε ρόλους πρωταγωνιστικούς, έρκινούσαν τότε από τον χορό. Έβραζε το αίμα τους και οι μεγάλυτεροι στην πλειά πρωταγωνιστές και ακινοθέτες το ξέραν αυτό. Ο τότε διευθυντής του Εθνικού, ο Δημήτρης Ροντήρης, ήταν πολύ αυτοπρός. Πορακολουθούσε τι ώρα θα πήγαιναν για υπόνοια και τους απαγόρευε να ξενυχτήσουν, ακόμα και νάνε στο ρεπό τους για ένα μπόνι στη θάλασσα, να ξεσάκουσαν. Αυτό, βέβαια, ίσχυε μόνο για τα παιδιά.

Κάθε Δευτέρα, τη μέρα του ρεπό, ο Μινωτής πήγανε με την Παζινού για ψάρι στην Πολιά Επίδυπρο. Μια μέρα, όμως, ο Μινωτής πήρε μόνος μερικές από τις κοπέλες του χορού και οικογένειας ο ίδιος τη λιμουζίνα του Εθνικού έκκινπο να τις πάει για μπάνιο. Ξέφων έκασε τον έλεγχο και το αυτοκίνητο έπισε από ένα γεφύρι – πάλι καλά που δεν σκοτώθηκε κανένας. Γύρισε ματαμένος και από πάνω τ' άκουσε από την Παζινού...

Η Συνδιδόνων τις περισσότερες φορές δεν εβγαίνε. Κατέβαινε από το αυτοκίνητο, φορούσε κάποιο ωραίο φόρεμα με ράντες, είχε έναν αέρα, δύο μέτρα γυναικί. Άλλες ωραίες γυναικες εκείνα τα χρόνια ήταν η Ελένη Χατζηγιάνη, η Κάτια Παναγιώτου, η Πίτα Καπιτονέα, η Όλγα Τουρνάκη και από τους άνδρες ο Αλέξανδροκής, ο Δημήτρης Παπαμιχαήλ, που είχαν πλέον γίνει γνωστοί και από τον κινηματογράφο.

Όλοι περνούσαν από το μαγαζί όχι μόνο για μεζέ ή φαγητό, αλλά και για να τηλεφωνήσουν στην Αθήνα. Είκαμε τον αριθμό 115 – ακόμα τον ίδιο έχουμε, μόνο που τώρα είναι 22115. Ανάλογα με τις μονάδες που έδειχνε ο μετρήτης, πλήρωναν το τηλερώνημα. Ο καθένας και ο καθεμίας έλεγαν διάλιτα στην κουζίνα τα οικογενειακά ή τα ερωτικά τους. Όποιος ή ακούγαμε, τα ξενούσαμε. Γι' αυτό μας είκαν πάντα εμπιστοσύνη.

35

Μετά το φαγητό τους, ο αυτά τα ιδια τραπεζάκια συνέχιζαν πολλοί ως το ξημέρωμα. «Θα θγούμε στην παραλία», έτσι έλεγαν. Γιατί τότε, απέναντι από τον δρόμο δεν είχε σπίτια, μόνο ένα, λίγα δεντράκια και οπαρά. Και όταν φυσούσε ο νέφερος, κυμάτιζε το στρίψι στη θάλασσα. Ακόμη «παραλία» το λένε, και ας είναι χιούμενη όλη η απέναντι μεριά. Κάτω από τα δεντράκια είχαμε και μερικά τραπέζια. Και πάτη εδώ πάτη εκεί όλοι ηθοποιοί ξενυχτώναν παιζόντας χαρτιά όλοι, όπως ο Παπαμιχάλη και η Δέσποινα Διαμαντίδη, κουβενταζήντας και όλοι παιζόντας παντομίμα με τη Μαρία Χορέ, που, όταν υπήρχε ρεπό, μαγεύερε κιδάς. Εφταχνε μακαρονάδα και τη σερβίριζε για όλους. Από κοντά και ο Δημήτρης Μακαβέτης με την κελεύη του, που ήταν πολύ προκωρημένη για την εποχή.

Η Άννα Σουνόσσι το 1956 στην «Αντηδύνη» και δεξιά η ίδια με την Κατίνα Παγούνι το 1960 στην «Φοίνισσα» σε σκηνοθεσία και πόλη Αλέξη Μαυρή.

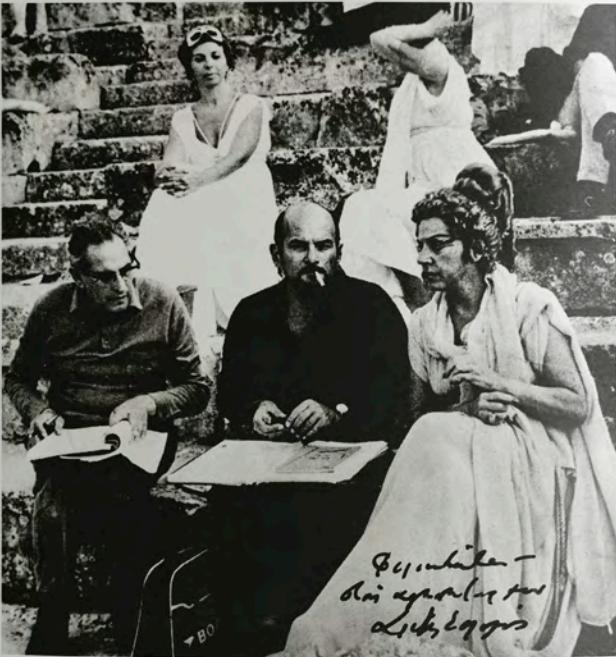
Στο μοναδικό απίτη που ήταν κτισμένο απέναντι, έμενε ο Κωντόπουλος με τη γυναίκα του. Και όλο και κάποια γέλια ή κουβέντες των ηθοποιοίν ξυπνούντων τους γείσοes από την πάνω μεριά του δρόμου και έδηγαναν φορώντας να δουν τι είχε γίνει. Αργότερα, ξημέρωναν εδώ και ο Σπύρος Ευαγγελάτος με τη Λίδη Τσοπούλου. Ένας γείσος Βγήκε μία. Βγήκε δύο. Βγήκε τρεις φορές, γιατί την ξύπνησαν οι συζητήσεις τους, ε. στο τέλος έγιναν φύλοι...

Ήταν πιο χωριό τότε το Λυγούριο. Ήμεσταν δεμένοι. Και ο Λεωνίδας έκανε όλα τα κατήρια των ηθοποιών. Άλλωστε, από νωρίς αρχίσαιμε κι εμεις να νοικιάζουμε δωμάτια. Σ' εμάς και ο Βασιλής Φωτόπουλος, λίγο μετά την επιτυχία του «Ζορμπά» σε όλο τον κόσμο. Τότε δέβαια, ούτε φανταζόμασταν ότι ήταν διάσημος. Μια φορά, μάλιστα, περίμενα στο σπίτι της μοδιάτριες της παραδοσιάς και του είπα «Βασίλη, σε πειράζει να σε βάλε στην κουζίνα». «Να πάω και στην κουζίνα», απάντησε καταδεκτικά ο άνθρωπος, που είναι δουλεύει και στο Κόλυγουντ και είχε πάρει Όσκαρ Ακνυνών για την τανιά του Μιχάλη Κακογιάννη!

Σκεδών όλοι οι καλλιτέχνες συμμετειπέρανταν πολύ απλά, πολύ ανθρώπινα, γιατί ήταν τους ανημεταπίζουμε κι εμείς. Είχαν τον σεβασμό μας, που είχαν κερδίσει με το ταλέντο και την αφοσίωση στο θέατρο, αλλά δεν υπήρχε ανάμεσά μας η απόσταση που κρατούν πολλές φορές οι σπαρ – το ανιθέτο. Οταν μάλιστα έρχονταν πρώτη μέρα, όλες οι κοπέλες έτρεχαν να

Οι γιρίζες
της Μακαβέτης
σε φερντά
και σαράντα

Πάνω, η Αντιγόνη
Βαθύτελος το 1972 στην
«Ηλέκτρα» στο Ακινθισταία
Στήριγμα Επαγγελμάτου.
Εφάπ. Διαμαντόπουλος
Αριστερά, ο Άλεξης
Ζαχαρίδης με τη Μαρίνα
Αραντ στη «Νέαθλες»
το 1970

φυλίσουν τον Λεωνίδα και ζηλεύουν οι φίλοι του. Εγώ να τον ζηλέψω. Όχι καλέ! Πάντα ήταν όλοι με το χαρόμελο και μας αγαπούσαν κι εμάς και τα παιδιά μας. Είδαμε ενώσατες τις τίκτες μας με το θέατρο. Το 1972, μάλιστα, όταν ο Ευαγγελάτος ακπνοθέτησε την Αντιγόνη Βαθύτελο στον ρόλο της Ηλέκτρας και ζήτησε απ' το χωρίο παιδιά για την παράσταση, πήγε και έπαιξε και ο Νίκος.

Όταν ο χορός επιστρατεύθηκε

Μια ξεχωριστή μέρα ήταν δυο χρόνια μετά, τον Ιούλιο του 1974, στην επιστρατεία, μετά τα γεγονότα της Κύπρου. Θύματα που μπήκε ξεφύγια στο μαργαριτοβάθειο ο Λεωνίδας και είπε δυνατά: «Σταματήτε τη μαγειριά!». Λίγο μετά συγκέντρωσε ο Μινωτής όλους τους θεωροποιούς, τους τεχνικούς, όλη την παραγωγή και κάποιους από το θέατρο αντήγεινε τα νέα ανάμευα σε φωνές και κάποια κλάματα. Οι νεότεροι θεωροποιοί έφευγαν αμέσως για τη στρατολόγηση και η παράσταση της «Λυσιστράτης» ματαιοθίστηκε. Όμως λίγες μέρες μετά, το φεστιβάλ Ερνάρχικε.

Τον επόμενο χρόνο, τα Επιδιώρια ξεκίνησαν με άλλον αέρα, ήταν δημοκρατία πια. Και ήταν η πρώτη φορά που συμμετείχαν το Θέατρο Τέχνης και το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος. Μέχρι τότε το Εθνικό είχε το μονοπóλιο. Έτσι, το 1975 ο Μινωτής ξαναέπαιξε τον πιο οπουδαίο ρόλο του, τον Οδησσόδα, όμως, η είσηση ήταν πού ήρθε για πρώτη φορά ένα πούλιαν με τους θεωροποιούς του Καρόλου Κουν. Ορισμένοι είχαν και δικά τους μικρά αυτοκίνητα. Πάρκαραν απέναντι από το μαγαζί και άρκιναν να βγαίνουν φωτογραφίες διεφορετικές από αυτές που γνωρίζαμε ως τότε. Με πολλά μολλά, με μούσια, όπως το ήθελε η εποχή. Επρεπε αγάπη-αγάπη να τους κάνουμε πελάτες, και ας μην είχαν οι άνθρωποι λεπτά. Όχι πως είχαν οι πιο πολλοί του Εθνικού, κανές δεν έβασε την άνεση του Μινωτή και της Πιερνού. Πολλοί παράγγειλαν πότε μια μοκαρονόδα σκέτη, πότε δύο αιγυμάλια, πότε πλήρωναν, πότε έλεγαν «γράφτα, γράφτα» και τις μιαές φορές ξεκινώνταν να πιληρώσουν. Κάναμε κι εμείς τα στραβά μάτια.

Ορισμένοι, όταν σκάλαγε η πρόβα και έφταναν πεντασμένοι, καθώς μοσχούριζε το μαγαζί, έμπιναν μεσ' στην κουζίνα – «οραία πρόγυματα φιλέρζε», έλεγαν. «Για να δοκιμάσω το γευτέστα». Και τουπιάνουσαν λίγο

ΣΦΗΚΕΣ
ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗ

με την Αστερία μαι
και την απόλυτη γένη
14 Ιανουαρίου 1987

Αριστερά, σκίτσο
του Άλκη Φανού
με αφίγματα στο ζεύγος
Λαζαρόπουλου.
Κάτω ο Λευτίδας
και η Κάτι σε πολύ
φωτογραφία απέναντι
από το μπαθ, όπου
τότε υπήρχαν επίσης
τραπέζια.

από αυτό, λίγο από τα γεμιστά, έτσι φευτοχόρταναν. Ή κρατούσαν μια
μερίδα κατόπιν για το βράδυ. Ακόμα και μισή φέτα. Γέμιζε το ψυγείο με
φυλαγμένες μιαδές μερίδες. Διν λέγαμε όχι. Πώς διάτεν, πιστή οι πρόδες
ήταν κουραστικές. Ειδικά αυτές του Κουν δεν είχαν ωφριό, όπως είχαν
του Εθνικού σύτε και τέλος. Ξεκινώνταν, όταν έφευγαν οι τουρίτες από
το θέατρο και τραβούσαν ως αργά τη νύχτα.

Η πρώτη παράσταση του Θεάτρου Τέχνης στην Επίδαυρο ήταν «Ορνιθές», που είχαν ξεπικάσαν τους πιο συντριπτικούς όταν πρωτοπορήθηκαν στο Ηρόδειο το 1959 με τα κοστούμια του Γιάννη Τσαρούχη και τα τραγούδια του Χατζδάκη. Όταν παίτηκαν, το 1975, στην Επίδαυρο, πλημμύρισε κοσμός και το δικό μας θέατρο. Όμως, η παράσταση που χάρισε
το χωριό ακόμα την πολύ ήταν αργότερα οι «Αχαρίνες». Με το που έγινε
την πρώτη πρόβα, ο φιλόκας του θεάτρου, που ήταν Αγριουρώπης, έδωσε
ραπόρτο στο χωριό. «Και φοιλούς θα δουύμε στο αλόνι, και αδηροπομέλες θα ακούσουμε!». Από την επομένη, όλοι ήθελαν να πηγαίνουν στις
πρόδες. Άλλα δεν συκοριστικάν, γιατί βρήκαν στην παράσταση στοιχεία
δικά μας από τα καρναβάλια της περιοχής. Το αντίθετο, ενδυσιαστικάν.
Και πηγαίνοντας κάθε βράδυ στην πρόβα, έμαθαν απ' έξω τα τραγούδια
και του Λάμακου και όλων. Σπουδαίοι, με το Θέατρο Τέχνης, ήταν και οι
«Πέρας» το 1976.

Οι ιθοποιοί του Κουν ήταν λιγότερο συντριπτικοί από του Εθνικού, αλλά
οι κανόνες του Θεάτρου Τέχνης ήταν αποράθατοι. Ποιος Ροντήρης! Ο
Κουν και ο Κώργος Λαζανής ήταν αυτοράθετοι. Τα παιδιά του χορού δεν
ταλιμούσαν ούτε να φάνε στον ίδιο χώρο μαζί τους. Εκείνοι, μαζί με τον
Μήμη Κουγιουμτζή και έναν στενό κύκλο ιθοποιών έτρυγαν σ' εμές, στη
γυναίκα κοντά στην είσοδο. Όμως, οι νέοι ιθοποιοί και οι μαθητές πήγαιναν
στο διπλών μαγού.

Όποις και οι καλλιτέχνες του Εθνικού, μερικοί έφεραν και τα παιδιά τους
στην Επίδαυρο. Ο Γιάννης Δευτήτης έφερε και τον γιο του, που του δέρεσε
το μικρέν – το είδαμε από τότε στον κατάλογο. Όμως, απέφευγε να φέρει
τον μικρό από τον κεντρικό είσοδο του μαγαζιού και να περάσει μπροστά
από τον Κουν. Έβγαινε, λαπούν, από το διπλών καφενείο, όπου καθόταν
μαζί με τους άλλους νέους ιθοποιούς, έκανε τον κύκλο ολόκληρου του
τετραγωνού και ερχόταν στην πιού μας αυλή, όπου του δίναμε το μικρέν
και το πήγαινε, να το χαρέι το παιδί.

Ο Μίκης Θεοδοράκης
υπογράφει μα
φωτογραφία του
για τον Λαζαρίδη.
Πίσω η σύζυγός του
Συνέθη, Μυρτώ

Πότε-πότε ο έλεγχος έφτανε και δίλα. Κάποια στιγμή μετά το φαγητό, τα παιδιά του χορού χαλάρωναν, κάποιος είχε μια κιθάρα, έπιαναν το τραγούδι, άρχικα το γέλιο και τότε ο Λαζαρίδης πήγανε και τους έλεγε ότι πρέπει να είναι οσδροί και να μην ξενινούνται από τον σκοπό τους. Ήτοι, οι μαθητές περιμένονταν να φύγει εκείνος, για να χαλαρώσουν. Κάθε Βράδυ, ο Λαζαρίδης αφού πλήρωνε τον λογαριασμό, μάς καληνότιξε και παίρνοντας μαζί του μία σόδα πήγανε να κοιμηθεί σε κόποιο από τα σπίτια του χωρού. Ένα Βράδυ, μας χαρέστο, έφυγε με τη σόδα, αλλά στη συνέχεια έκανε τον κύκλο του τετραγάνου και Βγήκε στο διπλανό μαγαζί, όπου οι μαθητές το είχαν ρίξει στο τραγούδι! Ποιος τον είβε και δεν τον φοβήθηκε...

Ο Κουγιουμπτζής δεν ήταν έτοι. «Ασε τα παιδιά, βρε Γιάργο», του έλεγε. Μόνο μετά τον θάνατο του Κανού άρχισε το κλίμα να χαλαρώνει. Αυτό δεν σημανεί. Βέβαια, ότι και το θέατρο Τέχνης δεν είχε κάνει τα δικά του γλέντια. Θυμάμαι τον Μίκη Θεοδοράκη, είχε έρθει μετά από μια πρεμέρα με την οικογένειά του και μετά το φαγητό τραγούδισε κρατώντας τον ρυθμό με τα χέρια ανυπτά σαν αγκαλιά. Νωρίτερα είχε έρθει στην κουζίνα τη γυναίκα του, η Μυρτώ και μας ζήτησε στη δική τους σαλάτα να μη δώσουμε ελιές. «Έμεις εδώ τις βάζουμε μπλούκες, γιατί είναι δικές μας και είναι πολύ ωραίες», της είπα. «Δεν περάσεις της ελές ο υγραρός μου δεν θέλει σύτε να της βλέπει», απάντησε. Όταν ήταν μικρό παιδί, του είχε σταθεί ένα κουκούπι στον λαιμό και ταλαιπωρήθηκε, για τον ελευθερώσαν. Είχε καταφέρει να αντισταθεί σε λογής, βαθανατές, αλλά αυτήν την ταλαιπωρία δεν την έχασε.

Πολύ δεμένες μεταξύ τους ήταν και οι ιθοποιοί του ΚΘΒΕ, που επίσης έβιναν τη δική τους παράστωση στο τέλος του καλοκαιριού, όπως και του Θεάτρου Τέχνης. Κατέβαιναν από τη θεσσαλονίκη με δύο λεωφορεία γεμάτα, είχαν και αυτοί σπάνιους καλλιτέκνες, και καλό κόσμο. Κοκέτες οι κοπέλες, γλεντζέδες τα σγήρα. έκαναν μεταξύ τους και πολλές πλάκες. Ένα Βράδυ, την ώρα που η Μαρία Αλβανού, ο χορογάρφος, ήταν στο μαγαζί με τον υπόλοιπο θίασο, ο Γιάργος Λέφας κι ένας φίλος του Βγήκαν στον δρόμο, όπου εκείνη είχε παράρει το αυτοκινητάκι της, το στήριξαν σε τέσσερις τοιμεντόλιθους και του εβγάλαν τα λαστικά Αργύτερα, όταν εκείνη καλονύκτησε την παρέα και μπήκε στο αυτοκίνητό της, δεν μπορούσε να καταλάβει γιατί δεν προχωρούσε, αν και η μπογιάν διώλευε κανονικά.

Αριστερά, η Μελίνα το 1980 στον μοναδικό ρόλο που επέζη στην Επίθετο, εκείνον της Κλυταιμήνητρας στην «Ορέστεα», που ακυνθίστηκε ο Κόρολος Κουν. Η φωτογραφία δεν της όρκει, αλλά έγραψε μια εγκάρδια αριέρευση. Πάνω, ανδρεσσα στον Λεωνίδα και τον Ζωλ Νιασσέν.

Ποιλές φορές οι παρέες πήγαιναν και στο καφενείο του Κλικ, που βρισκόταν πιο κάτω στον δρόμο. Μεταξύ τους, μάλιστα, οι θεοποιοί το έλεγαν «Βύζαντιο», από το καρέ που υπήρχε πάλι στην Αθήνα, όπως το δικό μας το έλεγαν συνθηματικά και «Φλόκια» σαν το άλλο ιστορικό καρέ, όπου σύναντες η παρέα του Χατζιδάκι, του Νίκου Γκάτσου, του Γιάννη Μόραρη και του Τσαρούχη.

Το γιουβετσάκι της Μελίνας

Ο Τσαρούχης ερχόταν και σε μας. Ήταν πολύ ευγενικός και όλο λακταρούσε τα γλυκά. Στεκάντων μπροστά στο ψυγείο μήντος και συγκινήσει δυο κοπέλες που τον συνθέουσαν, για να του επιτρέψουν την παρασκοπία, αλλά εκείνες τον μάλιστα μαλοκά, γιατί είχε σάκκορο. Πήγαιναν τα παιδιά του χώρου με λευκά καρτά και όλο και κάτι τους ζωγράφιζε. Μια φορά πήγα και εγώ και μου έφτιαξε κάτι. Όπως και ο Αλέκος Φασιανός. Δεν το κάναμε, γιατί πιστεύαμε ότι τα σχέδια θα έχουν αδιά, αλλά για να τα κρατήσουμε ενθύμιο.

Πριν από την πρώτη ανακαίνιση, είχαμε κρεμάσει στο μαγαζί έναν χάρτη της Ελλάδας και μετά προσθέσαμε μερικές φωτογραφίες. Όμως, στη διάρκεια της ανακαίνισης τις φιλοδέμες σε μία αποθήκη και εκεί μουλύσαν από την υγρασία. Από το 1972 το μαγαζί είχε πάνω μεγαλώσει. Έφτιασε πια ως εκεί που έφτανε πρώτα η πισσά αυλήν. Ο κόλος μερικές φορές πήγαινε συχνά ο παροπάστος πάνω το θέμα που κουβέντιζε, όλη η Αθήνα. Δεν είχε πέσει άσφαλτος ακόμα και θυμάμαι πώση σπικουνόταν στον στενό χωματόδρομο από τα ΙΧ και τα λεωφόρεια που περνώναν ακόμα μεσ' από το χωριό. Χρειάστηκε να περάσουν χρόνια, για να ασφαλτοστρωθεί ο δρόμος. Και κάθε τόσο πλάτανος λιγάνι. Μια φορά που ήρθε πις Τζένη Καρέζη, πάνω ακόμα φρέσκια η πίσσα και, για να περάσει απέναντι της έστρασαν κάτι κουρελαύδες.

Τα αυτοκίνητα για το θέατρο ήταν πια τόσο πολλά, όταν υπήρχαν πετυχημένες παραστάσεις, ώστε το μποτιλιόριμα έφτανες ως το Λυγούριο. Το 1980, όταν η Μελίνα Μερκούρη έπαιξε την Κλυταιμήνητρα στην «Ορέστεα» που ανέβασε το Θέατρο Τέχνης, η ουρά έφτανε ως το μαγαζί. Και φυσικά, όταν κάθε παράσταση τελείωνε, οι περισσότεροι έρχονταν σ' εμάς. Είχαμε πάρει περισσότερα παιδιά να μας Βοηθούν. Άλλο πού να

προλόγεις να εξηγητέσσιες τόσον κάθιμο ταυτόχρονα. Για πολλά χρόνια οι πελάτες στέκονταν στην ουρά σαν συσσίτιο μπροστά στη θιάρινα με τα μαγειρεύται και έπορναν τα πιάτα που τους άρεσαν. δίκως μάλιστα κάποιος να τα σημειώνει. Υπήρχε εμπιστοσύνη σε γνωστούς και αγνώστους. Καμιά φορά. Βέβαια, ορισμένα έκριμαν μερικά μπουκάλια μηρίας από τον λογαριασμό, αλλά δεν θήκητε ο κάκμας. Καλά παιδιά ήταν και στους γάμους τους πήγαμε και μια χαρό περάσαμε...

Από τους ελάχιστους που δεν περίμεναν στη σειρά, ήταν η Μελίνα, που ερχόταν σχεδόν πάντα με τη Μανουέλλα Παυλίδην, τη στενή της φίλη. «Έγκυο, το γαυμετεράκι μου», έλεγε μπαίνοντας στο μαγαζί. Σκέπτη από γιουβέτο έριγγε πάντα. «Το ξέχε φτέρεξ». Και, πριν απαντήσου, ερχόταν πίσω απ' τη θιάρινα, έπλευσε την κουτάλα και σερβίριζαν μόνις της. Ο Ζυλ Ντασέν ήταν πιο κλειστός. Άλλα είχαν και οι δύο με τον Λευνίδα μη χημέα, σα να ήταν δικός τους άνθρωπος. Το ίδιο και ο Νίκος Καύρκουλος. «Τί κάνεις οδέρφωνά;» έλεγε του άντρα μου. Στα μαγαζά μας γάγριος ο Νίκος τη Μαριάννα Λάτο. Εκεί έπεσαν τα πρώτα βλέμματα, ση γιορτή που έκανε ο Κώστας Καρράς το 1985 μετά την παρόδισση του «Ορέστη», όπου είχε πρωταγωνιστήσει.

Όμως, η δεκατία του '80 είχε αρχίσει διαφορετικά. Από το 1979 συμμετέχει στο φεστιβάλ και ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου με πολύ καλούς ριθμοποιούς, όπως ο Δέλπονα Μπεμπέδηλ και οικνοθέτες σαν τον Νίκο Χαραλόπους, που έρχονταν κι εκείνοις με την οικογένειά του. Σε μας μεγάλωναν τα κορτίσια του, όπως και τα παιδιά του Ευαγγελάτου, η Κατερίνα και ο Αντώνιος. Μίνιώς, σε μας δεν είχε ερωτευτεί ο Σπύρος τη Λίλιδα, σαν ακόμα εκείνη ήταν μέλος του χορού. Έναν βραδύ σκάλωσε στην πρόβα και, φτέρνοντας στο μαγαζί, την είσε σ' ένα διπλανό τραπέζι με μια φύλη της Στίκωσε εκείνη ένα ποτήρι με κρασί και του ένευσε. Αυτό ήταν. Από τότε κάθε καλοκαίρι έρχονταν μαζί. Και όταν κλείναμε, ζευγκούσαν κουβεντικάνοντας στην «τσαρλία». Μόλις έμερόνταν, ο Σπύρος πήγανε και στο διπλανό καφενείο και έπαιρνε το τοπουράκι του μαζί με αιθουλάκια. Άλλα δεν ήταν για όλους το φαγητό τόσο από.

Το 1982 ήρθε στην Επίδαιρο ο Πίτερ Χολ με το Εθνικό Θέατρο της Αγγλίας. Ο ΕΟΤ είπε ότι κάπου πρέπει να τρώνε αυτοί οι άνθρωποι στο διάλειμμα της πρόβας και ορκίσαμε να πηγαδίνουμε ποκέτα φαγητό στο θέατρο. Τότε

Πάνω, η Μελίνα σε ευτυχισμένη στιγμή με τη φίλη της Μανουέλλα Παυλίδην.
[φωτ.: Νίκος Διαμαντόπουλος]

Δεξιά, ο Πίτερ Χολ, που το 1982, με την «Ορέστεια», υπήρξε ο πρώτος Ελένος οικνοθέτης που ανέβασε δική του παρόδια στην Επίδαιρο.
[φωτ.: Εύα Φωλακού]

To George
Best wishes
Peter Hall
Sept 1988

Σπηλάστικο από την «Ελένη», που σκηνοθέτησε ο Ανδρέας Βουτσινός το 1982 για το Κρατικό Θέατρο Βαρέσου Ελαδίου. (Φωτ. Ιωαννίτης Ιωρανδής)

Κάτια, ο Ανδρέας Βουτσινός έπαιξε για κάποιο περιόδιο, καθώς τον παρακολουθούν ο Γιάννης Τσαρούχης και ο Λεωνίδας

ακούσματε για πρώτη φορά τη λέξη Βίγκαν. Μας εξηγησαν ότι μερικοί δεν τρώνε κρέας και κάναμε για κείνους διαφορετικό μενού.

Τότε οι δημοσιογράφοι έστελναν ανταπόκριση για την παράσταση το ίδιο Βράδυ. Μετά το τέλος της πρεμέρας, τηλεφωνώντας τα κείμενά τους, στην Αθήνα από μια αποθήκη του «Ξενία» δίπλα στο θέατρο Υπεύθυνος του θεάτρου ήταν ο Γιώργος Τσιλάκος. Μια άλλη χαρακτηριστική φιγούρα ήταν παλιά η κυρία Ρένα, η νοσοκόμη, μεγάλη γυναίκα, υπευθύνη για τον σταθμό Πρώτων Βοηθειών. Την είχε προσόδισε το Εθνικό και Βριοσόδοτον μονίμως εκεί. Της άρεσαν κι εκείνης πολύ οι τραγουδιάς.

Μεταξύ Βουτσινά και Βουγιουκλάκη

Βέβαια, μερικές παραστάσεις έφερναν εκείνους που είχαν συντηθεί στην κλασική σχολή του αρχαιού δράματος. Πρώτη και καλύτερη, το 1982, η «Ελένη» που ανέβασε το ΚΘΒΕ με την Αλεξάνδρα Λαζαρί και τη Λύδια Φωτοπούλου σε σκηνοθεσία του Ανδρέα Βουτσινά. Δεν είχε τελειώσει καλά-καλά το πρώτη πρόβα και ο φύλακας διέδωσε πάλι τα νέα στο χωρί τι εφέ, τι βεγαλικά θα βλέπαμε, τι ρυάκια στο αλόνι, αιώνια και γυμνά. Στην πρεμέρα κάποια φάντασαν «σίσχο», όμως ο Βουτσινάς δεν έχασε το κέφι του – γιατί είχε πολύ κέφι ο Ανδρέας. Μέχρι που υποκλίθηκε στους θεατές κρατώντας σγκαλά το σκυλάκι του, τη Μίκη.

Εμένα μ' έλεγε «η μαμά μας η καλή». Κάθε φορά γιώρταζε στο μαγαζί και τα γενέθλιά του – δεν έχεια αν ήταν στ' αλήθεια. Πάντοις και κεράκια ανάθαμε και τα φώτα σβήναμε και το τραγούδι λέγαμε μαζί με τις ευχές, καθώς εκείνος γελούσε με το σκυλάκι του μονίμως σγκαλιά. Ήταν χαρούμενος ανέρωμος. Μια φορά μόνο, καθώς ο Λεωνίδας των οέρθηρε, δεν είδε τη Μίκη που είχε λουφθεί δίπλα στο πόδι του τραπεζιού και την πάτησε. Έσκουξε το σκυλί, πετάκικε πάνω νειραραμένος ο Βουτσινάς, είδε κι έπαθε ο Λεωνίδας να τον πιέσει ότι δεν το έκανε επίτηδες. Το ταΐζαμε μια βρώμιδα κεφτεδάκια, για να εξμελεσθεί. Μια βρώμιδα κεφτεδάκια!

Εκείνη την εποχή το φεστιβάλ, υποδέχτηκε και πρωταγωνιστές που αγαπούσε ο κόσμος, αλλά δεν είχαν πολέμει μέχρι τότε πρώτους ρόλους στο αρχαιό δράμα. Πρώτη η Αλίκη Βουγιουκλάκη, που το 1986 έπαιξε

Η Αλίκη Βουγιουκλάκη
γεύεται τις νοστιμίες της
Κόκκιας

«Λυσιατράπι» σε σκηνοθεσία Αλέξη Σαλομού και το 1990 «Αντιγόνη» με σκηνοθέτη τον Μίνω Βολανάκη. Την πρώτη φορά που μπήκε στο μαγαζί, τριγύρισε ανάμεσα στα τραπέζια και μου είπε:

«Εδώ είναι λοιπόν που έρχονται όλοι οι ηθοποιοί.»

«Ναι, αλλά δεν είναι όλοι οι ηθοποιοί Βουγιουκλάκη», της απάντησα. Από το ίδιο βράδυ έτρωγε σε μας. Ερχόταν με το πιατάκι και το πιρουνάκι της, έμπινε πιοσ απ' την κουζίνα, δοκιμάζει κι υπέρα διάλεγε. Μια νύχτα, μάλιστα, μετά την πρόβα, τη φάνησε έξω από το μαγαζί ο Παπαμιχαήλ και έκαναν έναν καθηγά τρικούθερτο. Όλος ο κόσμος τους κοίταζε χωρίς να θυμάται άντια...

Πάντως, τη δεξιώσα και το τραπέζι μετά την πρώτη της πρεμέρα, ήθελε να τα κάνει στο «Ξενί». Εκεί ήμεναν την εποχή εκείνη ο Μινυάτης, ο Κουν – τα δυομάτια πήναν πολύ ακριβά για τους περισσότερους πιθοποιούς Όμως, αν και το ξενοδοχείο Βρισκόταν δίπλα στο Θέατρο, ήταν μακριά από την καθημερινή ζωή, ήταν κάπως αποστεραμένο. Στην πρεμέρα της «Λυσιατράπι», Βέβαια, είχανε γιαρτές. Ήγενε κομμοπλημύρα για την παράσταση και όλοι οι καλεσμένοι πήγαν κατόπιν στο «Ξενί», για να συγχαρούν την πρωταγωνίστρια. Ήταν, απορίσαμε, σταν είδους τη Μελίνα με την πορέα που μπαίνει στο δικό μας μαγαζί, όπως το συνθήκες. Ήταν κι εκείνη φυσικά καλεσμένη της Βουγιουκλάκη. Φαίνεται ότι και η Αλίκη απόρησε, όταν κάποιος αμέσως της τηλεφώνησε και της το είπε. Άλλα δεν το ήμετε έτοι. Ήταν πανέξυπνη. Εδώ κουβέντισε, εκεί είχε τ' αριθμητική. Τα πάντα πρόσεξε. Ήταν λίγο μετά, μας τηλεφώνησε και ζήτησε να μηλήσει με τη Μελίνα.

«Κυρία Μερκούρη, σας ζητά στο τηλέφωνο η κυρία Βουγιουκλάκη», της είπε ο Νίκος.

«Να της πεις να φέτε εδώ. Εγώ δεν πάω εκεί»,
απάντησε η Μελίνα. Και δεν πήγε.

Το τραπέζι της επόμενης πρεμέρας της, το 1990, η Βουγιουκλάκη το έκανε σε μας. Και τι δεν είχε ακύρωσε που θα τολμήσουσε να ποιξει την Αντιγόνη. Άλλα ο κόσμος ήρθε και πάλι να τη δει. Μέχρι και στην πόρτα του μαγαζιού στριμύχωνταν υπέρα μαγάρες με παιδάκια, για να

τη συγχαρούν και ας κουβέντιαζαν μέσα μερικοί ότι η παράσταση δεν ήταν καλή. Τότε, είχαμε ήδη κρεμάσει στους τοίχους τις πρώτες μεγάλες φωτογραφίες. Το είχαμε πρωτουργήσιμο με τον Διονύση Φωτέπουλο. Ο Διονύσης είναι από τους παλιότερους και καλύτερους φίλους της οικογένειάς μας. Και σ' εκείνον αρέσει πάντα το γιούβεται. Και το αράκι με λίγο λιπάνι. «Στάματα τα έχεις κάνει τα φαγητά σου», μου είπε κάποτε. Ότι τα πέτυχα, θηλασθή, και δεν τ' αλλάζω. Έχει κι εκείνος τη δική του θέση, στο τραπέζι της πρώτης αυλής διπλά στα σκαλάκια, θέση στρατηγική.

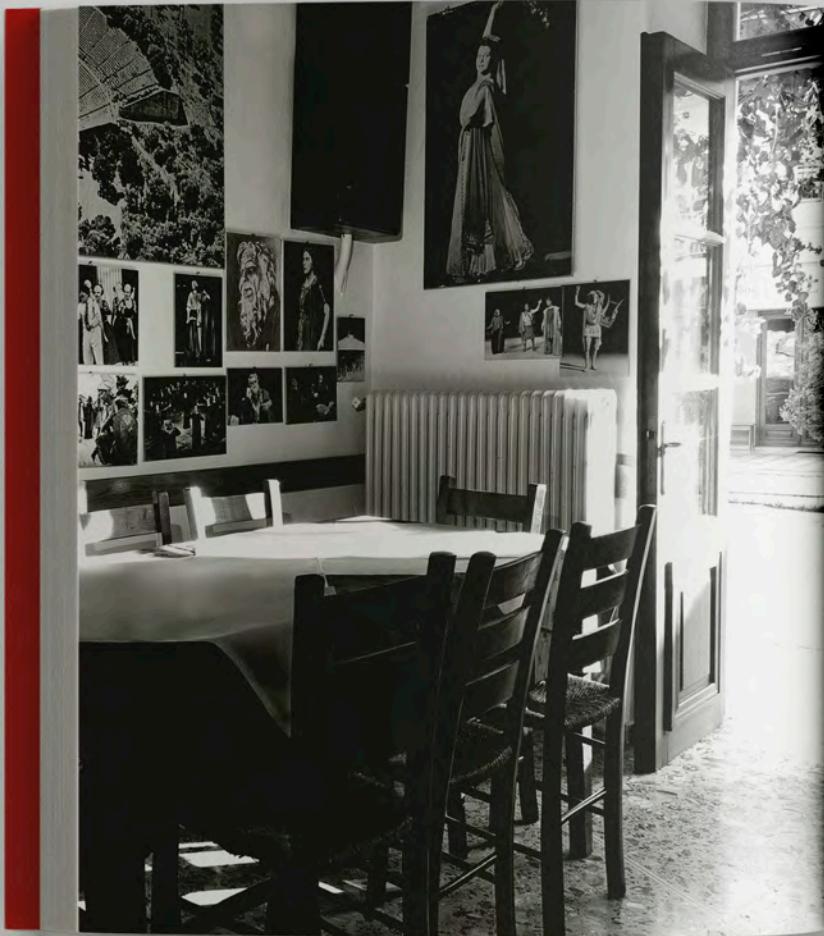
Κάθε χρόνο ο Διονύσης παίρνει τα διωράκια του: το βαζάκι με τις ελιές, τη μαρμελάδα και το λαδάκι που βασάμε, γιατί, όταν Βγάζουμε το λαδί το πάνω-πάνω, το πιο φρέσκο, το κλείνουμε σε μπουκάλι στην κατάψυξη και μένει αναλλοίστο για το κολοκαΐρι. Όταν, λοιπόν, του είπαμε τη σκέψη για φωτογραφίες, απάντησε «Αφήστε το σε μένα». Λίγες μέρες μετά, μοι, έστειλε από την Αθήνα με ταξι επάλια μεγάλες ασπρόμαυρες φωτογραφίες σαν αφίσες, που γέμισαν όλο το αυτοκίνητο μία της Ελένης Παποδάκη από την παράσταση του 1938, μία από την «Αντηγόνη» του 1956 και κάποιες άλλες του Νέζερ, του Κατράκη, του Μινωτή. Ήταν πολύ εντυπωσιακές, άλλα—δεν ξέρω για ποιον λόγο—δεν αποφασίζαμε να τις κρεμάσουμε. Αναρωτήμασταν πώς θα φανούν στο μαγαζί, σα να τηρεύουμασταν. Μέχρι που ήρθε ο Διονύσης και απάντησε: «Ακάρια δεν τις βάλλετε. Φωνήζετε έναν μαραγκό!». Ήταν τις κρεμάσαμε εκείνο το απόγευμα, παραμονή της πρεμιέρας της Βουγιουκλάκι.

Στους πλευρούς δύο ρεαλικούς πολύ οι φωτογραφίες. Στέκονταν και τις χόζευαν, όπως και ο κόσμος. Μέχρι που, μια μέρα, μας είπε ο Ευαγγελάτος: «Δραία με τους πεθαμένους. Τους ζωντανούς δεν θα τους βάλλετε.» Ήταν ξεκινήσαμε να κρέμαμε σε ταμπλό και άλλες εικόνες με θνητοποιούς σε τραγικούς ρόλους, πόντοτε ασπρόμαυρες, ακολουθώντας τη γραμμή Φωτέπουλου.

Ο μόνος που διάλεξε σε ποιο σημείο θα μπει η φωτογραφία του και μάλιστα την κρέμασε ο ίδιος ήταν ο Μινωτής. Το 1986 δεν υπήρχαν άλλες εικόνες γύρω από τη μεγάλη του θέστρου, στον τοίχο μόλις μπαίνεις δεξιά Ήρθε, λοιπόν, μια μέρα, κρατώντας ένα φωτόρικο, καρφιά, μια φωτογραφία δική του και μία της Παξινού και τις κρέμασε πάνω από το τραπέζι στο οποίο πάντοτε καθόταν. Δεν της Βγάλμε ποτέ, εκεί θα μένουν.

Ο Διονύσης Φωτέπουλος
η Δέσποινα Γερουλάνου
και ο Μήτρης Κουγιουμπέζης
στην καρότσα
ενός τραυκού
ξεκινώντας ακόμα
μια «έξερνη»
της περιοχής της
Επιδαύρου

Η γυναίκα του Μινωτή,
στη δεύτερη πλευρά
της ταβέρνας.
Κάποιο από τα νεωτερά
διακρίνονται οι δύο
φωτογραφίες που
κρέμουνται ιδιοί¹
η δεύτερη στον ρόλο
του Θηλώνιου και
της Κατίνας Παζινού
στον ρόλο της Εκάθιδης.
(Φωτ. Νίκος Πιλότος)

Δεν έλειψαν και οι παρεξηγήσεις. Όταν, στην απέναντι καλύβα κρεμάσαμε αργότερα ένα πορτρέτο του Κουν, κάποιοι του Εθνικού είπαν ότι μαγεύοταν το μαγαζί. Το Πόσχα μετά τον βάνατο του δάσκαλου, μάλιστα, ήρθε εδώ ο Μινωτής και, μόλις κάθισε στο τραπέζι του, μας είπε κοιτάζοντας τη φωτογραφία του Κουν απέναντι του: «Πάρτε τον από κει που με κοιτάζει συνέχεια».

Το ταϊγάρο που άναψε φωτιές

Έχουμε μερικές γωνιές που είναι για μας σημαντικές, αυτές του Μινωτή και του Κουν, άλλα και εκείνη του Φωτόπουλου δίπλα στην είσοδο και άλλες. Οι φωτογραφίες θέλουν μεγάλη πολιτική. Πρέπει να ισορροπηθείσεις δύλες της τάσεις. Να έκεις τους σημαντικούς πρωταγωνιστές κάθε εποκής, να έχεις νέους και παλιούς, να έχεις ιστορικές σημεία. Συνήθως τις εικόνες τις διαλέγει ο Νίκος από το κομπιούτερ. Η τις ζήτα από τους ίδιους τους θησαυρούς. Η Νίκια Γαλανέο την έφερε μόνη της, με αφίερωση. Και κάποιοι άλλοι φέρνουν οι ίδιοι τη φωτογραφία τους, μερικοί μάλιστα ρυπούν πάτε θα μην. Ε, κάποια στηγή θα μην... Κάποιος παραπονεθείται ότι τη δική του δεν τη βάλλεμε ακόμη. Μια παράσταση παιξει μόνο, άλλα φαινεται βιαζόταν...

Κάθε άνθρωπος έχει τον χαρακτήρα του. Η Καρέζη δεν ήταν τόσο εκπληκτική, ήταν πάντος πολύ ευγενική. Καθόταν με τον άντρα της, τον Κώστα Καζάκο, πρεμι, χαμπλόφωνη, με την παρέα τους και συζητούσαν ως αργά. Άλλα το 1989, σταν ανεβάσαν τον «Οιδίποδα τύραννο» με τον Ρόμπερτ Στούρουπα, έγινε σάλος. Ήταν τόληπτη παρόσταση για την εποχή, μέχρι ταϊγάρο άνωψε η Αννα Μακράκη στη σκηνή – πάλι ο γύλακος μας το είχε πει από τις πρόθες. Μετά την πρεμέρα, οι συζητήσεις τράβηξαν ως το έμμερωμα. Ένας γείτονας από το πλευρό σπήλι μάς έλεγε ότι κάθε βράδυ ακούει από την αυλή μας δύλες τις ιστορίες του Βεστρου. Του ζητήσαμε συγγράψη για τον βόρυθο, άλλα εκείνος απάντησε: «Αστειεύεστε. Δύο μαθήτινα εγώ δεν τα ξέρει κανείς».

Μαζί με την Καρέζη και τον Καζάκο ερχόταν και ο γιος τους, ο Κωνσταντίνος. Πολλά παιδιά θησαυρών μεγάλωναν μαζί με τα δικά μας. Έναν χειμώνα μάθημε ότι ένας από τους βετεράνους πρωταγωνιστές άφησε

Η Τζένη Καρέζη πάλι στον
Ρόμαιο Στύρουνα, που
το 1989 τη σκηνοθέτησε
μαζί με τον Κώστα Καζάκο
στον «Οδησσό τύρων»,
με παρόπτη που τότε
αμφισβήτησαν πολλοί.

Κάτια, η Μαρίνα Λάστι
και ο Νίκος Καύρκοκολος
με τον Λευνίδη και την
Κάκια. Όπως λέει η
τελευταία στον «Λευνίδη»
«έπειον το πρώτα
Βλέμματος», σημαντική που
έκανε ο Κώστας Καρρός το
1985 μετά την παρόπτηση
του «Ορέστη».

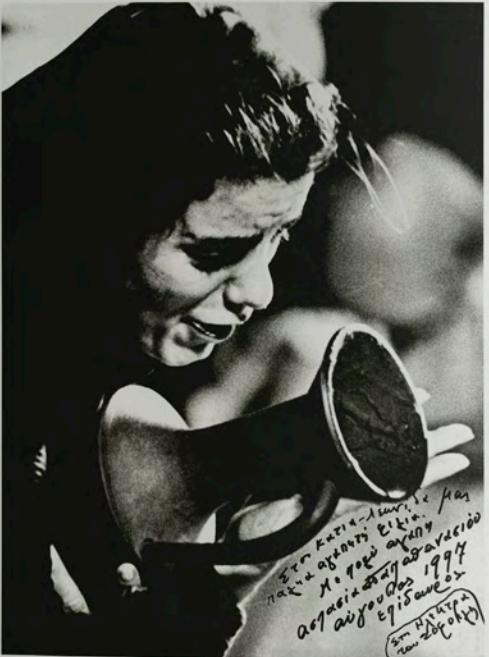
την οικογένειά του για μια γνωστή πιθοποιό. Το επόμενο καλοκαίρι, όταν
άρχισε το φεστιβάλ, ντρόπικε να έρθει στο μαγαζί, όπου πολλά έργαγε
με τη γυναίκα του και τα παιδιά του. Η κόρη του ήταν παρανυφάκι στον
γάμο μας, στο μαγαζί είχαμε γιαρτσάκι και γενέθλια της. Τον συναντήσαμε
λοιπόν, για πρώτη φορά στο θέατρο. Τον τηλειώδησαμε με τον Λευνίδη
και επίτελες καθίσαμε πλάτι του. Τότε μας κοιτάξε με συγκίνηση και μας
αγκάλιασε...

Οι σκέσεις που είχαμε με τους ανθρώπους του θεάτρου δεν τελείωναν
στο μαγαζί. Στην αρχή ο Καύρκοκολος έμενε σ' ένα κοντινό απότι και κάθε
ημέρα ο Λευνίδης του πήγαινε με τον διοικού καφέ και βουτηρόμελο. Ήταν
πολύ ανοιχτός ανθρώπος. Και μετά, που έγιναν φεγγάρι με τη λάτσα, πρι-
θιν μια μέρα και τους κέρασα γλυκό πορτοκάλι. Και μου λέει με χαρό-
γελο: «Σέρεις δή έχω και μια οικογένεια...». Και τότε τους έφερα το βόδι
και του είπα: «Όλο δικό σας».

Καθώς τα χρόνια περνούσαν και ο κόσμος άλλαζε, χαλάρωναν και οι
πολλοί κανόνες. Όταν το 1987, η Ασπασία Παπαθανασίου, μια γυναίκα
αφροικαμένη στο αρχαίο δράμα, ήρθε με τους «Δεσμούς», να ανεβάσει
τις «Τρωάδες», δέκτηκε να ξεκινήσει η πρόβα πιο αργά, για να δουν τα
παιδιά του χορού την Ελληνική που έπαιξε στο Ευρωμπόδσκετ. Ούτε που θα
τολμούσε κανείς να το ζήτησε πιο πολλά.

Την ίδια εποχή γνώριαν πολλή κουιζέντα και για τα οκτικά των παραστά-
σεων, που μερικές φορές ήταν υπερβολικά. Όχι, θέβα, ότι δεν ήταν και
στα χρόνια τα δικά μου, στην εποχή του «Ιππόλιτου». Ολόκληρα σπίτια
έσπιναν μετ' απόλινα και μάλιστα οι μαραγκοί χτυπούσαν με σφυρά,
για να τα στερεώσουν πάνω στην αρχαία πέτρα. Αργότερα ξαποκώθηκαν
οι αρχαιολόγοι και σταμάτησαν αυτά

Ο Λευνίδης πήγαινε πάντα στο θέατρο, το ώρες πολύ. Και, αν καμία
φορά έκανε τη γενική πρόβα, γιατί είχε δουλειά στενοχωριστών, γιατί όλοι
ύστερα τον ρωτούσαν πώς ήταν η παρόπτηση αλλά δεν είχε αποκτήσει
γνώμη. Τον ρωτούσαν πάντα και οι πεθανούσι. Όμως, ακόμα και αν η πρό-
βα δεν του άφεσε, δεν τους έλεγε ποτέ κακή κουιζέντ «Τέλεια ποστέ». Αποντούσε.
Δεν ήθελε για τους στενοχωριώτες. Μα και το χωρίο ολόκληρο
ήταν καλύβολο, ακόμα και στις αποτυχίες. Ποτέ λιγουριώτης δεν έκανε

Η Λαοποία
Παπαδάναρης
μυημονεύει την «πολιό
αγωνιστή φύλω» της
με τον Λευτέρη και την
Κάκια υπορρόφοντας,
μία φωτογραφία από
την ερμηνεία της
στην «Εθνόπειρα»
του Σωρόν
σε σκηνοθεσία
Αυδίας Κανιδρόου.

Βαριό κριτική σε ηθοποιό. Και να έλεγε μια κουβέντα. Θα ήταν μιτρημένη και ευγενική. Άλλοι ήταν εκείνοι που ξεσκίωναν τον κόσμο, όταν δεν τους άρεσα μια παρόσταση.

Όταν οι ηθοποιοί μπαίνουν για την πρώτη πρόβα στο θέατρο της Επιδαύρου, καταλαβαίνουν, νιώθουν αν αυτό που έχουν ετοιμάσει, λειτουργεί ή όχι. Και, όταν δεν τραβάει, αρχίζουν να μην έρχονται στο μαγαζί ή έρχονται μουδισμένοι και πάρνουν το φαγητό σε πακέτο, γιατί όλοι και κάποιον βα συναντήσουν και τι βα του πουν. Το ίδιο και μετά την πρεμιέρα. Στην επιτυχία τόσο μιλούν όλοι. Τους φιλάνε, τους συγχαίρουν. Όταν γρίθεν το καλοκαίρι του 2019 ο Γάλλος της Κομενί Φρανσέζ μετέ την ωραία τους παρόσταση, όλος, ο κόσμος τους, υποδέχθηκε με χειροκροτήματα. Και όλους πολλούς έχουν χειροκροτήσει. Ένα, σταν Βλέπεις γυρούμενες πλάτες, καταλαβαίνεις... Τουλάχιστον έξιμουλουν κουβεντιάζοντας και μετά μπορούν να το ρίξουν έξω στο «Καπάκι».

Η ντικό αυτή υπήρχε από χρόνια στην Παλιά Επιδαύρου, αλλά αυτοί που την έκαναν στέκι πάντα οι ηθοποιοί και μάλιστα απ' το '80 και μετά, οι Βορειοελλαδίτες. Ήταν το «φέρε» της εποχής, που λεν και τα παιδιά. Γιατί στο Αγρουριό δεν υπήρχε κάπι τέτοιο. Πολλά χρόνια πριν, ο Βασιλης Φωτόπουλος έσκε πετ στον Niko ότι το λιοτρίβι θα μπορούσε να γίνει μπαρ, να έρχονται οι ηθοποιοί να πίνουν ένα ποτό και ν' ακούν μουσική μετά το φαγητό Όμως, ο Nikos ήταν ακύρω μαθήτης...

Και έτσι, ήρθε η στηγμή να πηγάδινουν όλοι στο «Καπάκι». Ήταν η εποχή του θνοντού Καληνόρα, του Τάσου Χαλκιά, του Γιώργου Παρτοαλάκη, της Κατερίνας Διδασκάλου. Νίστα! Ήθελαν να ξεσκάσουν, οι μετακινήσεις ήταν εύκολες πια. Έτρυγαν λοιπόν στα γρήγορα και έτρεχαν στην ντικό, που έμενε ανοιχτή ως το πρωί. Τι χαροί, τι γλέντια με τους μαθήτες του Τέκνης ή του Εθνικού και τις πανέμορφες κοπιές του χορού, πρώτα με ξένη μουσική και μετά τις τέσσερις με ελληνική – πήγαν το πιάτο σύννεφο. Μα πήγαιναν και οι μεγαλύτεροι εκεί. Ο Διονύσης είχε κι εκεί καπαρωμένη τη δική του θέση – δίπλα στην πίστα Ένα θράδιο, ο Γιώργος Μιχαλόκοπουλος, ο Γιώργος Μοσχίδης και ο Βασίλης Δημητρίου, που έκαναν πολύ καλή παρέα, πήραν μαζί τους στο «Καπάκι» και τον Λεωνίδα και γύρισε τα έμμεράματα. Δεν έρων τι έγινε εκεί, έρων όμως πως, όταν μπήκε, όλο το μαγαζί τον χειροκρότησε.

Ροξάκια για τον πρόεδρο Μιτεράν

Τότε, δεν είχαν αρχίσει ακόμα στην Πολιά Επίδαιμο οι εκδηλώσεις του αγροτούριου. Το 1992, ο Χρήστος Λαμπράκης έκανε μια πρώτη σούβρι να τις οργανώνει στην είσοδο του χωριού μας Ηθέλε, ακόμα, να κάνει το Αυγούριο πρότυπο οικισμού στην Νεαρά. Ερχόταν από πολά εδώ ο Λαμπράκης με ένα Φλακαβύγκεν Σκαραβαίο. Είχε βρει τους παραγωγούς και αγόραζε μέλι και λάδι, ωριμάς κανείς να τον αναγνωρίζει. «Γεια σου, κυρ Κώνσταντο», «Γεια σου, κυρ Χρήστο», αυτό μόνο. Όταν, όμως, πρότεινε να οργανώσει τον αγροτούρισμο, ο τότε δήμαρχος και πολλοί Λυγουριούτες αρνήθηκαν, γιατί τότα φοβήθηκαν μήποτε εκμεταλλεύεται το θέατρο. Ήταν μια ευκαρία που κάθηκε για το χωριό, που, σπουδαία, δεκαετία αναπτυσσόταν με πολλά καινούργια σπίτια, μαγαζά, ταβέρνας μα και μικρά ξενοδοχεία.

Η ιδιωτική τηλεόραση είχε αρχίσει να φέρνει όλα γούστα και ενδιαφέροντα, όμως, ο κάδας συνέχει να φρέσκαι, όταν μόδανε για μια σημαντική παράσταση, όπως ήταν το 1989 η «Ηλέκτρα» από την Κώνστα Τσέλον και το θεσσαλικό θέατρο. Η Λιδία Κονιόρδου ήταν πολύ συγκινητική έτσι καθώς, σπρίντηκε στη λαϊκή παράδοση. Ένα βράδυ το γλεντίσμε άλλοι μαζί και στο μαγαζί.

Εν τω μεταξύ, όλο και περισσότερες προσωπικότητες έχουν από το θέατρο μας επικεκρίνονταν. Και όχι μόνο το καλοκαίρι. Άλγο πριν από τα Χριστούγεννα του 1991, ο Χρήστος Μαχαιρίτσας του ΠΑΣΟΚ ήρθε και μας ειδοποίησε ότι την παραμονή θα έφερνε στο μαγαζί μία παρέα. Λίγες μέρες μετά, ήρθαν και τρεις-τέσσερις ξένοι και κάθισαν να φάνε. Τους σερβίραμε, όμως, εκείνοι είχαν τον νου τους να κατάδουν ποιοί είναι οι πόρτες, πού η αυλή, πώς κάθεται ο κόδιμος. Αργότερα μόδαμε ότι ήταν Γάλλοι αστυνομικοί. Και, όταν έφασα την παραμονή των Χριστουγέννων, καταλάβημε ότι είχαν τόση περιέργεια. ένας δημοσιογράφος και μια κάμερα του Μέγκα ήρθαν στην πόρτα και μας πρόλαβαν ότι θα έρθει ο Φρανσουά Μιτεράν με την παρέα του. Ο Λεωνίδας τηλεφώνησε αμέσως στα παιδιά, φτιάχμε αρνάκι να τον περιποιήσουμε, στέλναμε και φέραμε και μια ωραία τούρτα από το Ναύπλιο και πρόβαγμα κάποια στυγμή μπηκή ο Μιτεράν με τη συντριψιά του.

Ο Λεωνίδας με τον Μόρις Μίντζερ, έναν από τους πολλούς διδούμους καλλιτέχνες που επισκέφθηκαν το μαγαζί.

Ο Νίκος και η γυναίκα του Σορία, η Κάτια και ο Λεωνίδας σε αναμνηστική φωτογραφία με τον Φρανσουά Μιτεράν, την παραμονή των Χριστουγέννων του 1991. Ο τότε Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας γεύτηκε κουραριέδες και μελισσόμαρον, αλλά προτίμησε τα τοπικά γλυκά ροβίκια.

Αριστερά, ο Ανδρέας Παπανδρέου ανήμεσα στο ζεύγος Λαζαρίδη, και τον γιο τους Γιώργο. Κάτω, ο Λεωνίδας ηλιά στον Χάρβις Κατέλ και τον Θεόδωρο Αγγελόπουλο. Το 1995 ο Αμερικανός εθνοπος είχε πρωταγωνιστή στο «Βίνεμα του Οβουσού».

Μαζί του και εκείνοι της ασφάλειας, που είχαμε ήδη γνωρίσει. Αυτήν τη φορά είχαν μαζί τους κι έναν σκύλο, που μάριζε σοιβάρος εδώ κι εκεί. Άφού, μια φύλη μας ήρθε συμπατικά ν' αφήσει έξο από το μαγαζί ένα πακέτο και πετάκικαν αμέσως, να ερευνήσουν αν είναι κάτι ύποπτο. Ύπερα, όμως, απόλυταν όλοι τους μεξέθες μας. Καπνόνας το ζατζίκι και την τυρόπιτα ο Μίτεράν κι είπεται τους κουρασμάτες και τα μελουσιάρονα – την τούρτα σύτε που τη δηγίζαν. Φωτογραφίες δεν επιτέλενταν – μάθαμε ότι η κοπέλη δίπλα στον πρέσβη, που ήταν πολύ ευγενική, δεν ήταν η γυναίκα του. Όμως εκείνος δέκτηκε στο τέλος να φωτογραφηθεί μαζί μας. Ο Λεωνίδας μάλιστα του πρόσφερε λάδι, ελές και ροδάκινο, κάτι ωραία γλυκά σαν μελουσιάρονα. Που φτάνει η πείθηρος του Nikou. Την κοπέλα από τότε δεν την ξαναέδιμε, όμως το 2019 γνωρίσαμε μια φύλη της. Όταν ήρθε η Καμενή Φρανσεζ, ήρθε μια κυρία που έκαι θέση στο θέατρο, μια συστήθηκε και μας έδωσε τους καιρεμούσις της

Κατό καιρούς γράφαν και άλλοι πολλοί πολιτικοί. Υπουργοί μα και πρωθυπουργοί. Όταν ήρθε ο Ανδρέας Παπανδρέου, τρέζαμε για τον εξηπρεπόσαμε, όπως τρέζουμε για άλλους, αλλά εκείνος είπε ευγενικό «μην αντισυγχέει». Δεν βιδόζημαι» και έμενε με την παρέα του ως τις τρεις το πρωί. Ο Κέθιν Σπέιτος ήρθε μια μέρα με τον Γιώργο Λούκο και παραπροσάσσαν τις φωτογραφίες στους τοίχους. Ο Χάρβει Κατέλ έφαγε ένα βραδί με τον Διονύση, ο οποίος μια όλη φορά έφερε και το Τζόρζο Αρμάνι. Ξεπελήθηκε με το κατόπιν, όπως μάθαμε κατόπιν. Ενα μεσημέρι της επόμενης χρονιάς, μάλιστα, μεγαλοθρομοδύτικα μπήκε ξαφνικά στο Αρμάνι με διαφορετική παρέα και όλοι ζήτησαν κατόπιν. Από την όλη, ο Πέτερ Στάν έφαγε μαζί με τον υπόλοιπο βίσσο τη μακαρονάδα που είχε φτάξει η γυναίκα του. Κάποιας αντίστοιχος ερχόταν το 1997, δύο διαρκώσαν αι πρόβες των «Βακκών», ο Ματίας Λάνγκκοφ. Στην πρεμιέρα, όπου ο Μηνάς Χατζηδάμβος εμφανίστηκε στην ολόνι γυμνός και ματωμένος στον ρόλο του Διονύσου, καταλάβαμε γιατί. Φοβήσαν για τις αντιδράσεις – καὶ δεν ήταν λίγες. Το 2014 ο Λάνγκκοφ ξαναήρθε για ένα γύρισμα με μια πλοπού στο άστεο θέατρο. Αν και είχε πάρει άστεα, μάλιστα ο φάλακας είβε την κοινέλια να τρέξει γυμνή ανάμεσα στο άνω και το κάτω διάδυμον εισιτοποίο την στυνομία και ο σκινοθέτης οδηγήθηκε στο τμήμα του Ναυπλίου.

Εν το μεταξύ, μια επόμενη γενιά σκινοθετών, ο Λευτέρης Βογιατζής, ο Βασιλης Παπαδοπούλειος, ο Θεόδωρος Τερζηπούλος, ο Γιάννης Χουβαρδάς, ο Μιχαήλ Μαρμαρίνος, είχαν αρχίσει να καθετέρωνανται. Ο πολύς, ο κόρμος

πάντα απολέμβανε τους σημαντικούς πιθοποιούς, όπως τον Μιχαλακόπουλο με τον Μοσκίδη το 1989 στις «Θεσμοφοριάζουσες» και τον Γιώργο Κιμούλη το 1996 στον «Οδίσσεα τύραννο» με τη Συνδονινού. Κοσμοπολημέρα είχε γίνει το 1989 και για τις «Νεφέλες» με τον θύμιο Καρακατσάνη. Ήταν τέτοιο το μητριλόφρουμα στον δρόμο και τόσο πολὺς ο κόσμος μερ' στο θέατρο, που η παράσταση άργησε και ξεκίνησε με δικαμπτυξίες.

Η συγκίνηση του Βέγγου

Όταν ο κόσμος ευχαριστήσαν, στο τέλος τα ξενούός όλα Έθρεκε το 1995, όταν ο Θάνος Βέγγος έπαιξε τον Τρυγούλη στην «Ερίνην», ίμως κανείς δεν έψυγε. Στο τέλος όλοι των χειροκροτούσαν όρθιοι και εκείνος τους ευχαριστούσες βουρκωμένος με το κέρι στην καρόβια.

«Τέτοιο πρόγραμμα δεν έχω ξαναβει! Όύτε για τον Μινωάτη ούτε για κανένα». Έλεγε ύστερα ο Χατζηδάθεος, που και εκείνος είχε χειροκροτηθεί στον ρόλο του Ιεροκλή. «Μόνο για τον Νέζερ λίγο πριν πεθάνει», θυμόταν καλύτερο ο Γιώντης Βαύρος.

Εκείνη την εποχή, ο νόμος Παπαδημητρή μας υποχρέωνε, όπως όλους, να κλείνουμε στις 2 μετά τα μεσάνυχτα. Άλλοι οι πρόδημοι τελείνουν στις δυόμισι έρχονταν, λοιπόν, πάσκα οι πιθοποιοί και τους σερβίριμε στο ακοτόβι, στην πίσια αυλή. Άλλοι πήγαιναν σε σπίτια. Γιατί μερικοί από τους παλούς πιθοποιούς ή δημοσιογράφους είχαν πάρει ήδη και απίστια στο χωριό και άλλοι στην Παλά Επιβαύρι.

Καθώς τα χρόνια περνούσαν, άλλαζαν και οι γενιές. Το 1972, όταν η Πα-ξινού ήρθε για τελετουργία φορά στο θέατρο, σαν θεατής πια, αφού ήδη καταπονημένη από την αρρώστια, ο κόσμος την χειροκρότησε τόσο θερμά, όταν ένωσε δι θέα την ξανάβλεπε. Άλλα και το 1993, όταν η Μελίνα είχε αρρωστηθεί, δεν είχε πάγιε να έρχεται μαζί με τη Μανουέλα και τον Τζαύλη – έτσι τον έλεγε τον Ντασάεν. Ήταν βασανισμένη από τις χτημειοθραπείες και ζήτησε μεμβάρη, για να καθίσει στην καρέκλα, πριν της φέρουμε μια σκέπη από γιουβέτο. Όμως, φοιτήστικε, όταν είδε τον Λεωνίδα και σας την παραπονήσαν, γιατί δεν της άρεσε η φωτογραφία της, που είχαμε κρεμάσει.

Με τον Θανάση Βέγγο.
Το 1995, όταν
ο δημοφιλής κωμικός
υποδύστας των Τρυγούλων
στην «Ερίνην» του
Αριστοφάνη σε
ακονθίστασια του Γιάγρου
Μοκαπάνη, δρόκε να
θρέξει. Ήμως οι θεατές
που είχαν γεράσει το
ορακιό θέατρο έμεναν
στης θέσεις τους,
για να τον απολαύσουν
και να τον τηρήσουν.
(Φωτ. Ελ. Γιανγιαρέδου)

Οι άνθρωποι που χάντωνται αφήνουν την ανάμνησι τους εκεί που έζησαν, δύκρυσσαν ή γέλουσαν. Κάθε φορά που ο Ευαγγελός έμπαινε στο μαγαζί μετά τον ένατο της λίδας, καπούσε γύρω να ξανδειτε κρεμασμένη τη φωτογραφία της. Κάποια φορά πήρε την προστέραση και είπε σινάνιους «Μήπος τη θύμισέ». Του τη δείξημε, στάθικα μηροπό της και αναστέναξε αγιά. Το βλαστάρι τους, η Κατερίνα, διακρίθηκε σαν ακινοθέτης, έγινε μάλιστα διευθυντήρια του Φεστιβάλ Αθηνών. Άλλα και ο Δημήτρης Λιγνάδης, που σπήλησε την Επίδαυρο με τον πατέρα του, τον Τόσο, χειμώνα-καλοκαίρι, έγινε σπουδαϊκός θιβοτούς και ακινοθέτης, και διευθυντής του Εθνικού. Νέες πρωταγωνίστριες σαν την Καρυοφυλλίδη Καραμένη, την Αγαλία Μουτούση και τη Μαρία Ναυπλιώτη άρχισαν να ξέχωρίζουν στο οικόνι.

Νέες γενές υπάρχουν και στους θεατές. Δεν έχουν όλοι την ίδια θέρμη, όπως παλιό. Ενώ και στο χωρίο, στην Πολιτική Επίδαινο, στο Νούπιλο, τα παιδιά δεν τρέχουν να δουν τις παραστάσεις. Δεν έφταξε η κρίση, μάλλον το πλέι στέσιον και η τιλέραση. Κρίση, γιατί μα λέξη να τους μείνει, κέρδος θα είναι γι' αυτά. Την Αντηγόνη, την Ιρηγένεια θα τις θρυνούν πρώτοι στο σκολείο. Πάντοι στην πρώθια αρκετοί συνεχίζουν να γηγείνουν από το χωρίο. Όπως ο Κούρκουσούλης ήταν επικεφαλής του Εθνικού, θέλους να σταματήσει αυτό το έθιμο, ή σιωστότερα, να το συνεχίσει με έλεγχο, να δίνει δηλαδή στον δήμο Λυγουριού από 400 προσκλήσεις για καθεμία παράσταση. Δεν πήν αλήγε, αλλά κάποιοι μέχρι που σήκωσαν πανό διαμαρτυρίας στην είσοδο του χωριού.

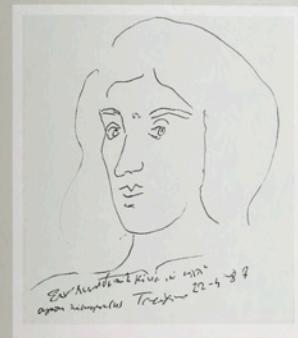
Ο Φιλάδελφος
ο Γρηγόρης Βατινός,
ο Κώστας Βουνός,
ο Σταύρος Κραουνάκης
και ο Σωτήρης Χατζόπης
συναντήθηκαν
παράστασης την
«Διακρίνων» του 2010.

Τα τελευταία χρόνια όλοι και καινούργιες ιδέες φρεσκάρουν τα Επιδαύρια. Ο Πλάτων Μαυρομάυτακος, ο θεατρολόγος ζεκίνος και σεμινάρια με φοιτητές. Και όταν ο Βαγγέλης Θεοδορόπουλος ανέλθει το Φεστιβάλ, θεωρεί το Σύκειο της Επίδαινου καλώντας ένους σπουδαστές που έμεναν στο Λυγουριό. Έρχονταν και στο μαγαζί και κοιτάζαν τις φωτογραφίες εντυπωτισμένοι.

Ο Λεωνίδας είχε μεγάλο όγκος να μη γίνουν τα δικά μας τα παιδιά πέποιοι. Ήσκασε, όταν είδε ότι έγιναν εκπαιδευτικοί, ότι είχε ο καβένος τη δική του δουλειά, δύνας να εγκαταλείψουν και το μαγαζί. Αντίθετα, είναι σίγουρο στα χέρια τους. Φέρνουν, μάλιστα, και τα δικά τους παιδιά να θυμίζουν, τα εγγόνια μας δύο νεούς λεωνίδες, τον Γεώργιο και τον Νίκο. Για κέντα είναι δέσμευση αλλά και πανηγύρι. Μπολάρισκαν με τον οπόρο και μεγάλωντας, ας ακολουθήσουν ό,τι αγαπούν. Άλλωστε, το μαγαζί είναι μεγάλο σκαλείο για την ευθύνη, τη συνέπεια, τη συμπεριφορά του καθενός μας.

Τα τελευταία χρόνια, ο Λεωνίδας ήταν κουρασμένος και είχε αποτρόπηξη. Εκείνο το απόγευμα του καλοκαιριού του 2017, που μας άφησε, πρώτος μας συλλυπητήριος ο Στάθης Λιβαδινός, που ήταν τότε διευθυντής του Εθνικού. Μετά την κιβέτια, αναίσχε μόνο το μαγαζί για το κόμιο της επόμενης παράστασης, όπως θα το ήθελε και ο Λεωνίδας. Όλο το υπόλοιπο καλοκαίρι, όπως και αν τηλεφωνούσε για μια κράτηση, είχε και δυο λόγια συμπάθειας για κείνον. Άλλωστε, το όνομα του είχε ακουστεί και στα θέατρα. Όταν άρχισε να φιλαδέρχεται σε μια ποράστωση Αριστοφόνη του Θεάτρου Τέχνης, ο Λαζάρης πρόσθιες στον ρόλο του μια στάση: «Αντε παιδιά, πριν μας πάσσει το βράχι, γιατί μας περιμένουν και στου Λεωνίδα». Σε μια όλη ποράστωση μάλιστα, ο Σταύρος Κραουνάκης τον έβαλε και σ' ένα το γραμμόβιο. Ο Λεωνίδας είχε τότε συγκινηθεί. Όχι γιατί ξηδόπικε, ποτέ δε συνέβη αυτό. Άλλα γιατί έγινε ότι οι πέποιοι του ανταπόδιδουν το χαρόγχο, τη φιλοξενία, την αγάπη που τους είχε προσφέρει τόσα χρόνια.

Ενθαλπιστικός πίνακας
σχεδιασμένος Τρικάνη 22-4-87

Οι καλλιτέχνες αφηγούνται

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Εξήντα χρόνια με τους Λιακόπουλους

Ήμουν ακόμη μαθητής στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Άγνοιασα τη ζωγραφική και λάτρευα την όπερα. Δεν μπορούσα, λοιπόν, να φιναστώ μεγαλύτερη τύχη από το να είμαι βοηθός του Αντώνιου Φωκά αλλά και του Γιάννη Τσαρούχη, που ήταν μάλιστα και δάσκαλος μου, στις παραστάσεις που θα έδεινε η Μαρία Κάλλας το 1960 στην Επίβαρο. Ο ερμούς της με είδη συνεντέρες, όπως ολές. Το κανένα άθημασθα και αυτό ενέτεινε το όγκος μου για την παρόταση.

Αναστατωμένος τρέχαμε με τον Φωκά στο Άργος, για να βρούμες Βαφείο, να βάψουμε το καστούμι της Νόρμα, έτοι που να ταριάζει με την περούκα που η ντύσια είχε φέρει μαζί της. Μα, σαν τελικό φέρμας βαμμένο το φουστάνι, η Κάλλας μείνει στη σέσφος. «Γιατί, βρε Αντινάριό μου, έκανες όλων αυτών τον κόπο; Τελικά άλλα γερούνα». Χρειαζόταν όμως κι ένα αποθήκιο την πρώιδα του Μπελένι.

Ωάδαμε και βρήκαμε δριώτους τεχνίτες και υπέρτερο τοισθάριο συστά, γιατί η Κάλλας θέλει να το πετά και να καρφίνεται στη σέσφος. «Τι ωραίο μαχαίρι», είπε, όταν της το έφερε. «Μπράβο Διονυσάκη!» Και μου χάρηψε τα μαλλιά. Όταν το πέταξε, μάλιστα, στην πρόβα, το οπαθάκι καρφώθηκε με την πρώτη κάνοντας ένα ντυν! Νιώσαμε περήφανοι, μα η Κάλλας είπε με απογοήτευση: «Non posso». Ο Φωκάς με κοιτάξει απορημένος. Του εξήγησα ότι το οπαθάκι δίνει λάθος τόνο και την εμούδιζει ξεκινώντας την άρια Κοιρασμένος, τότε, καθώς ήταν, αναφώνησε: «Ναν πάν και μη σάλετε!».

Με όλες τις αναποδίες της αναβαθμής λόγω της νεροποντής, η παράσταση της «Νόρμα» ήταν τελικά ακόμα ένας θρίαμβος για κείνη όμως εξάλλου και τη παράσταση της «Μήδεας», το 1961, όπου ο Τσαρούχης είχε κάνει όλη μόνο τα σκηνικά αλλά και το καστούμια Όσσο διαρκώνυμοι οι πρόδης, συνίθιθας μένων μαζί στο θέστρο όλη νότα, βάθυντας και διορθώνοντας ο.πι χρε-

αζίταιν. Τα ξημερώματα επιστρέφαμε αποκαμμένοι στη Λυγούριο και καταφέγγιαμε σε κόποντα από τα δωμάτια που νοικιάζαν οι χωριστοί στο Εθνικό Θέατρο. Έκείνη τη μοναδική εποχή γνώρισα τον Λεονίδα, πολυκαρπίκι ακέρα. Και τη Κακιάμια, μια δυναμική κοπέλα γεμάτη από ζωή! Το μαγαζί τους ήταν ακόμα μικρό, πολύ απλό, με σανίδες στο πάτωμα του πάτωμα Αρχίσα τους, συναντήσαμε το τακτικά, γύρω στα 1968 με 70. Ο «Λεωνίδας» δεν ήταν πια απλό εστατόριο, λεπτομερόγονος ήδη σαν φυσική προέκταση του θεάτρου, συναπόσπαστο μέρος της ζωής του φεστιβάλ. Η Κάκια μαγαζίρευε φαγητό για όλα τα γούστα, φαγητό με μα ανθρώπινη, μαμαδίστικη ποιότητα. Ο Λεωνίδας, με αυτό το μυστηριώδες, αρδονιού χαρμόγελο του, επιπρόσος, σκαλαδάνσαντας μέσα το νάντια. Ήταν ο καλουσούντας καταδάκοπος του μαγαζιού και μαζί τα προγραμμάτιζαν όλα. Τι μαγευτάτα θα πάνε στους πλεκτρολόγους που έμεναν στο θέατρο τη νύχτα, αλλά και τι βαστυρμένο και σιγά μάτια θα απολαύσουν οι πρεστί ηρωίνων πελάτες στην ταβέρνα.

Οι Λιακόπουλοι γνώριζαν τι έπρεπε να αποφεύγει για την υγεία του ο Τσαρούχης διδλεγόντας τις ελάτεσσι που άρεσαν στον Μινωτό και έκαναν ότι δεν θλεπίουν, όταν

Ο διονύσης Φωτόπουλος με τον Αλέξη Μινωτή και τον δάσκαλό του Γιάννη Τσαρούχη.

Πάντως, κάποια στιγμή θα περνούσα απωδημίας και από το μαγικό όλων περνώντων από την. Το 1975, έτσι ο Γιάνερ Φλέισμαν γύριζε το «άδρο» του Αντώνιου Σαμαράκη, στηναγμένη πλάνων στο Ναύπλιο και την Παλιά Επίδαυρο, όπως πάλι στον «Λευκόνιβα» καταλήγει με τον Μισέλ Πικάλ και τον Ούγκο Τούνιτσι. Τον ίδιο χρόνο επιτράπει επιτέλους να συμμετέχει στα Επιδαύρια και το Θέατρο Τέοντς, κάτι για το οποίο είλαμε αγωνιστεί πολύ, σε πείσμα του Εθνικού Θεάτρου. Και, πολύ γρήγορα, ο Κάρολος Κουν πάλι το εσπατόριο των Λιακάπουλων διάλεξε, για να κρεμά το όργανον των προβολών.

Ο Κουν καθότισε πάντα στην απέναντι πλευρά από το φραγμένο του Μενταγιόν Δεν ήταν εύκολον η καλλιτεχνική συνύπερφθη τους. Κάθε ίσος ο άρχοντας του Εθνικού διαμαρτυρόφων που επέμενε να συνεργάζει και με τον διάσκολο του Υπογείου. Μα φυσά, μάλιστα με επιστρέψθηκε στο σπίτι μου στην Αθήνα, πην ώρα που συμπατικό βριαντάρια εκεί και ο Κουν, για να σιρήνωσουμε την επόμενη παράσταση του. Μάλις άνοιξε την πόρτα και ο Μινωτής τον είδε χαμένο στον καναπέ, σάνδυμα στα βιβλία του, κοκκώσας για μια στηρίγμα. Άλλα μαζεύσας μετα, επιστρέψτε μόνιμη στην ευγενεία του. «Κάρολε μου, πι κάνεις». Ανοίξει την σγκαλιά του, ο Κουν ανταποκρίθηκε με επομένως και δρύκωναν κα κουβεντιδόσιν σαν παλιού φίλου αγνούντας την παρουσία μου. Όπως μου είχε αργηθεί στη Λασπαία Παπαδάσσιου, που υπήρχε μαδήτηρα και πιστή του Δημήτρη Ροντήρη, ακόμα και εκείνος, γήγε μια φορά σε παράσταση του Κουν και συγκινήσθηκε πολύ. Έπρεψε μεγάλη εκίμηση στον πρωτορόπο του θεάτρου Τέοντς, αλλά δεν το παραδείχνων δημόσια. Έπρεπε να διατηρήσει τα δικαιώματα που πίστευε ότι ο ίδιος κατέκει στο αρχαίο θρόμα...

Στην Επίδαυρο, πάντως, Ροντήρης, Μινωτής και Κουν δεν συναντήναν. Καθένας ξεχωρίστηκε παρνύσσος από τον «Λευκόνιβα», αλλά πάλι δεν συνυπήρχαν Συνυπήρχαν, δήμος, όλοι οι άλλοι, όλες τις άρες. Τη νύχτα, μάλιστα, κάποιος θησαυρός μπορεί να αποκουμίστων και νέμενε σε μια καρέκλα. Η σικογένεια, άλλωστε, κουμάνων στο σπίτι, στον πάνω όρφο του μαδησού με βάρδιες, ώστε πάντα να μπορεί κάποιος να πεταξτεί.

να μαγειρέψει, να βοιθήσει, να εξυπηρετήσει. Μαζί και τα βλαστάρια τους. Από μικρά παιδιά, ο Νίκος και ο Γιώργος παρακαλούσθουσαν τις πρόσβεις και φρόντιζαν με τηγανί ενδιαφέρον να ριστούν και να μαζίνουν. Με τα χρώμα απέκτησαν και γνάσσες και σωστή κρίση και γ' αυτό πάντα, μετά τη γενική δουκιά, σκινονθήτες και θησηνοί ζητούν τις εκιμήσεις τους. Είναι το πρώτο κοινό που αξιολογεί τις παραστάσεις με αγάπη και πι-μότητα.

Παλιά, θησηνοί, συντελεστές και τεχνικοί έμηρεύουμε στο θέατρο. Όσο λεπτουργόρυθε το «Ξενία», διήλα στο μημέλι, υπορρύθμισε λίγο να ξεκουρεγμένωσε. Εκεί έμεναν ο Μινωτής, ο Παβινός, ο Κουν, ο Χαϊδάκης, Αριστουργηματικά δεμένο με το πειριθώλιο, το αρχιτεκτόνιμα του Αρι Κωνσταντινίδη έγεισε αργύτερα, εξ αποστολής των αρχαιολόγων, σε γραφεία και αποθήκες. Στελέμαν τότε επιποτές, αλλά τίποτα δεν έγινε – μας σγύνωσαν.

Ετοι, όσο διαρκούσαν οι πρόσες, ένυκτούσαμε στο θέατρο τυλιγμένοι σε κουβέρτες. Κατάκοποι. Ζήσαμε ωλές μαγικές, αικούνιστες, τι φωνά του γκάνων. Βλέποντας να σκέπει το χάραγμα, αφού έχαμε γνωρίσει όλες τις σαύρες και τα φιδιάκια της περιοχής, νιώθαμε τα βί-ματα και τις μηνής όλων των θρυλικών ανθρώπων του θεάτρου που είχαν περάσει από εκεί.

Πολλές φορές, χρονομούσασα και τα δάση της Επίδαυρου για κοστούμια και σκηνικά. Έχω κάνει μά-σκες με ζύλα, με σαπισμένο δέρματα, με φύλλα, με όπι πιστεύει στα κέρια και μπορεί ένας πρωτόγονος άνθρωπος να αξιοποίησε. Πιάτευα ότι δύναντον γίνεται μια κονκανά θεατρική, η οποία να εκφράζεται περισσότερο με διά γεννόν η φύση, με ότι βρίσκεται δίπλα μας. Άλλωστε, πάντα, ότι και αν έχεις στην πόλη Αθήνα, στην Επίδαυρο μοιάζει διαφορετικό. Οι σχέσεις αλλάζουν, πρέπει να ξαναστήσεις την πορά-σταση σκηνικά, φωτιστικά, φαντικά και μουσικά. Το πιο ομηρικό έναινα να ανταποκρίνεται αυτό που ετοι-μόζεις σε αυτό που λέει ο συγγραφέας και θέλει να εκ-φράσει ο σκηνοθέτης. Να βρίσκεται, δηλαδή, ο ψυχή του έργου στη σκηνή. Και αυτός ο προβληματισμός

Πάνω, ο Αλέξης Μινωτής, ο Κωνστής Μινωτής και ο Γιώργος Τσαρούχης στην παλιά στοά της Μαρία Κάλλας που φερό ακόμη το κοινώπιτρο της Νέργια και έχει στη ζωή της περασμένο το έργο που ισοδόμεις γι' αυτήν ο Διονύσης Φωτιόπουλος Κάτια, ο σκηνογράφος με τον Κάρολο Κουν.

δεν τελεώνει με την πρόβα, συνεχίζεται μ' ένα ποτήρι κρασί στον «Λεωνίδα». Το σύρμα σου έκουψαρεται με ένα ανθρώπινο φαγήτο και το μιαλό σου συνεχίζεται να εργάζεται με τις σγωνίες της παρόστασης.

Πλάι στα σκαλοπάτια που οδύνησαν στην πάνω αυλή: εκεί διάλεξε τη δική μου θέση στην ταβέρνα. Γιατί δεν είναι απρομηνύμενό από πλινθό τραπέζη και γιατί μπροστής να δεις τι γίνεται μέσα στην αίθουσα. Ήθελα να έχω γενική εποπτεία. Η δρισκομαριά κοντά στην κουζίνα και να μπροφό, αν χρειαστεί, να μου μια κουβέντα μιν την Κάκια, αν καν πάντα γνωρίζει ποιες μερίδες μου άρεσαν. Συνεχίζει μάλιστα, να μου στέλνει κάθε χρόνο ένα μπουκάλι λαδί και ωριό γλυκό κυδνών. Τη μαργερινή την έχουν απολαύσει και ο Μπερνάρντο Μητροπολίτης, ο Μπητσ Ουίλσον, ο Πίτερ Στάιν, ο Λούκα Ρονκίνι, ο Κέβιν Σπέιερ, ο Χάρβει Καϊτελ και πολλοί άλλοι με τους οποίους συμφέρουμε όλα τα χρήνα στην τραπέζη αυτού. Στους «Λεωνίδα» έχουμε ζήσει έρωτες, άλλα και τακακώμασις και απρόβλεπτες σημειώσεις...».

Δεν θα ξεχάσω μια βραδιά με τον Μινωτή και τον Πίτερ Χόλ με τη γυναίκα του. Μεσ' στη Βέρμη της ανοικοασίας, ο Μινωτής όφειλε να φλερτάρει μάλλον έναντι την κυρία Χόλ, ο οποίος με πολλή αγκυράνια το εκμυστηρώτερο στον αύλγυρη της. Τότε εκείνης της απάντησε: «Εε παρακαλά, κάνε ότι δεν καταλαβαίνεις. Είναι ένας πολύ καλός ήδοποιός. Και, επίσης, πάρα πολλά χρόνια γραμμοποίης...».

Όμως, όποτε τα αστέι και οι φάρσες λείπουν από τον «Λεωνίδα». Ένα βράδυ τραγύματε με τη Μελίνα και τον Τζέριζο Αρμάνι. Μόλις τον είδε το Κιωνοτονίνης Τζέριμας, που καθόταν σε διπλόντα τραπέζη με δική του παρέα, πήρε μια λευκή πετούτα, τη διέλυσε στο χέρι του σαν σερβίταρος, στήθηκε μπροστά στον διάσημο σχεδιαστή και του είπε με επιστράτημα: «Μήνως θα θέλετε να περαγγέλετε κάπι ακόμα». Γελούντας εξήγησα στον Αρμάνι ότι πρόκειται για έναν πολύ καλό ήδοποιό, που μάλλον ήθελε να τον γνωρίσει. Γέλους κι εκείνος, στο τέλος της βραδιάς, μάλιστα χωρόφθερο ένα πορτρέτο μου στο χάρτινο τραπέζιομπαντό.

Μία από τις μεγάλες μου χαρές παραμένει να φιλοξενώ Ελλήνες και ξένους φίλους που ασκούνται με το θέατρο και να τους πηγάδινα να γευτούν ελληνικά φαγητά στον «Λεωνίδα», άλλα και στον Λευτέρη και τον Νίκο στην Πολύλι Επίδαυρο. Όσο ζύνεται, μάλιστα, ο δάσκαλός μου Γιάννης Μερόπης, πεταγούμεν με το σκαρόκι του φίλου μου Βασιλή έως την Αίγανη, για να πιούμε καφέ και να τα πούμε. Πολλές φορές με συνοδεία δελφινιών Καμάρα φορά έφταναν κοντά στα βράχια, μπροστόμε να τα δούμες από τη θεράπευτη του αποτύπω μου. Και ίσως, τότε, απολάμβαναν και αυτά τον τόνο του πάνου του Βλαντιμίρ Ασκενάζ, που έμενε ακόμα στο διπλανό από.

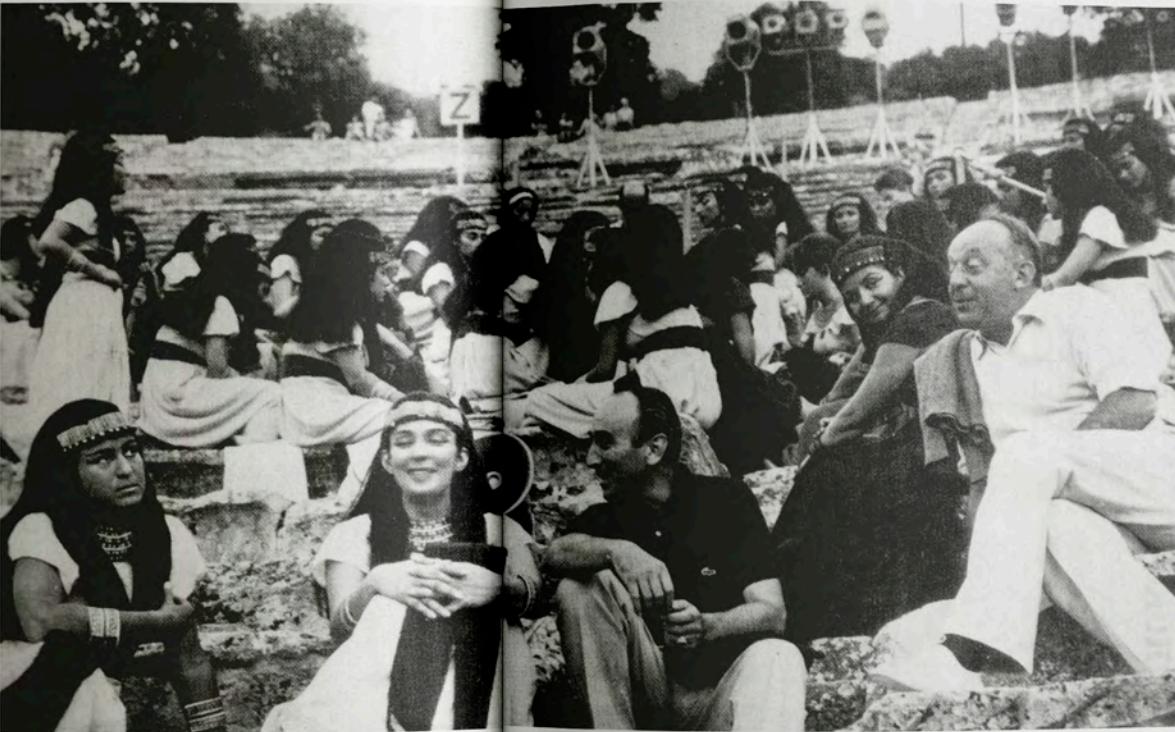
Στο πέρασμα των δεκαετιών, ο ζωή αλλάξει και στην Επίδαυρο. Έγινε πιο απρόσωπη. Όταν έγκινε το φεστιβάλ, στη διεκπελτη του 50, ο υπεδύμων του κορού περνούσε ακόμα από τα απίστα του Αιγυπτιού, για να ελέγχει αν τα κορίτσια του Ελληνικού κομματίου. Σκευανύομα το μικρό ταξίδι για τη θετρά με σαροβαλάκια, δημιουργούμενα και ζύσαμε μαζί. Σήμερα, όλοι έχουν τα δικά τους αυτοκίνητα και σκορπίζονται στην Πόλη Επίδαυρο ή και στο Ναύπλιο. Δεν υπάρχει πια το κλήμα μιας κλεπτικής σμόδαιας. Ακόμα και εκείνοι που νομίζουν ότι μένουν ίδιας άλλαζαν χωρίς να το αντιληφθούν. Και ο Γραπτόρουκι να έκανε ομήρευση την ίδια διδασκαλία, κάτια θα ήταν διαφορετικό. Το θέμα είναι πώς μπορούμε να πραστίσουμε όπι καλό από το παρελθόν και συγχρόνως να θυμάμαστε ότι ζύμες σε έναν σύγχρονο κόσμο, που παρακολουθεί με διαφορετικό ρυθμό τα πράγματα.

Σ αυτήν τη διδασκαλία και ωραία προσπάθεια, μας λείπει ο Λεωνίδας. Νομίζει κανείς ότι έκανε ελάσσονα, όμως έκανε πολλά στην καθημερινότητα του μαγαζιού. Εκείνος, ορίζει το ίδιο του: «Την πολύ αγαπούμενης Μεσοκρητικότητα πρόσεχε τους νέους, που δεν είχαν πάντα να πληρώνουν και σήμερα το ίδιο ήδης μένει αναλογιστικό χάρη στην οικογένειά του. Με τον Νίκο συνεχίζουμε κάθε καλοκαρί τις αναλύσεις για τις παραστάσεις. Και μπορεί η Κάκια να είναι κλεισμένη όλη τη μέρα στην κουζίνα, όμως η ένστα της και το καρχαρέλη της φωτίζουν παντού το μαγαζί».

Ο Αλέξης Μινωτής,
ο Δικτύων Φωτόπουλος,
ο Πίτερ Χόλ και η οικογένεια του
στο ευφόρονταν θραύση
στους «Λεωνίδα».

Ο Γιάννης Μόραλης
ενώ συζητά με τη νεαρή
Ελένη Χαροπαγήρη,
μέλος του χορού των
«Ιάτσιδων», που είχε
παρουσιάσει το Εθνικό
Θέατρο το 1964 σε
σκηνήσκοτα Αλέξη
Σολομού. Τα κοπούματα
είχε συνδιάσει
ο ζωγράφος
(φωτ. Αρχείο Χαροπαδή,
Μουσείο Μπενάκη)

Επίνειο, ο Μίκης
Θεοδωράκης στον
χώρο της ορχήστρας
και κάτω
ο Μάρος Χατζόπας
ανέμπιστο στον Γιώργο
Μούσιο και τη Νόνα
Μουσοκούρη.

Δεξιά, θερμή αρμέσωση
του Γιώργου Λαζανίου
στην οικογένεια
Λιακόπουλου

ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

Προσκυνητής της Επιδαύρου

Ταξίδεψα με ένα φορτηγό, που στην καρότσα του είχε τάβλες για τους επιβάτες, μαζί με άλλους δέκα, όντρες και γυναίκες το 1954, για να δώμε (εγώ μαθήτης Γυμνασίου) τον «Ιππόλιτο» του Ροντήρη με τον Αλέξανδρακι, τη Βέργη, τον Κατασόπουλο, τον Βάκωδης Έκτοτε, σπήλια ως ιδιώτινες θεατής, αργότερα, για 50 χρόνια, ως κριτικός θεάτρου, απόλυτα το αμφιθέατρο της Επειδούρου και εισέπραξα θεατικές ή αριθμητικές αίρεσες από τρεις γενές πιθανοτούν, από την Πανιώνιο έως την Καρέζη και ύστερα ως την Καραμπέτη και τη Μουτσούνα.

Αλλά, συνάρια, θίτευσα, κυριολεκτικά, στη φιλόξενη κουζίνα της Κάκιας, την προσήνα του Λεωνίδα και τους αγαπημένους διαδόκους Niko και Γιώργο και τα παιδιά των παιδιών και τις νύρες. Είχα αυτά τα 70 χρόνια τον έμπλουτισμό των τοίχων της ταβέρνας

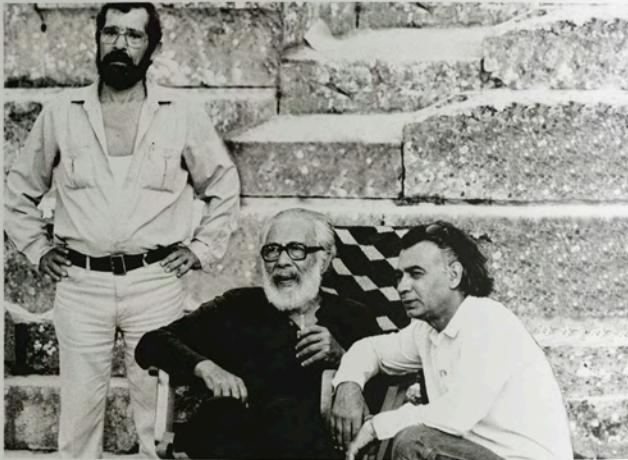
με φωτογραφίες από τις μεγάλες στιγμές που ζήσαμε όλοι οι πιστοί προσκυνητές της Επειδούρου, από την Παζινόνι και τη Συνοδινό και την Κάλλας ως το Στάιν και τον Στούρουα.

Το φωτογραφικό μουσείο της ταβέρνας του Λεωνίδα στη Λυγούριδι είναι ο οπικό μιας εξέχουντας ιστορίας του ελληνικού θεάτρου, της αναβίωσής στον σύγχρονο κόσμο του αρχαίου ελληνικού δράματος.

Μεταξύ παραστασίες, όποιος έχει ευαίσθητη ακοή, στους «Λεωνίδα» θα ακούσει τις φωνές του Ροντήρη, του Μουζενίδη, του Σολομών, του Καραντινού, του Κουν, του Βαλανάκη, του Ευαγγελιάτου, του Μιχαλίδη, του Μηάκα, του Βογιατζή – για να μείνω στους φευγάτους – να αποτυπώνουν με το υλικό που άφησαν τη γενναία ιστορία ενός μοναδικού, παγκόσμιου θεομού.

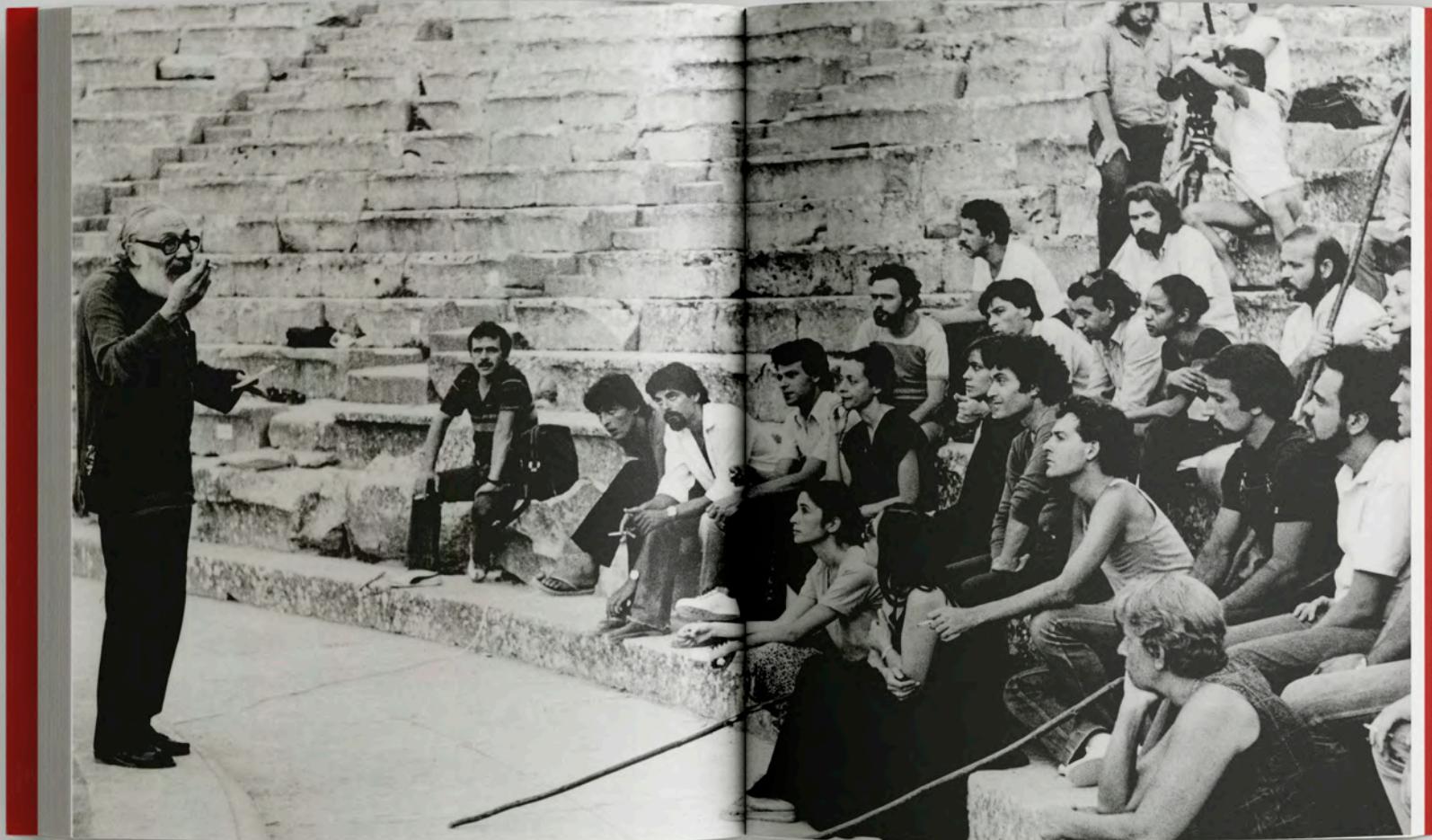
[Φωτ. NDR Photo Agency]

Ο Κόρολος Κουν ανήματα
στον Γιώργο Λαζανί^ν
και τον Μίλτο Κουτουμπάζη.

Η Μελίνα Μερκούρη
ανήματα στον Ζύλα Νασσάρ
και τον Γιώργο Λαζανί.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Στο θέατρο με το φως του φεγγαριού

Το θέατρο είναι μια πεταλούδα που καίγεται στο φως. Αναρριχείται. Γιατί δεν μπορώ να ξαναπάσσω αυτήν τη σπηλιά, όπως την έπαισα στην πρόβα. Καθώς περνά ο καιρός, ο παρόδοση συνέβει τις δινές της αποκριώνες που τις βρίσκεις με τους θεατές. Όμως, αυτό δεν με τριάζει το δύκος της προετοιμασίας. Όταν γνωρίζεις ότι 14 χιλιόδες άνθρωποι μπορεί να σε αγκολισθούν στην επιπλακά και να σε καταστραφούν στην αποπλικά, τα πράγματα είναι ζήτημα.

Είναι ιδιαίτερο θέατρο το Επιβάρος. Η ορχήστρα έχει σημειώσει με καλύτερη ακουστική. Ο Μικνάτης το γνώριζε και τα διδάχε γράπτος. Κανένας δεν τον αμφισβητούσε. Όποιος και ο Κουν των καπηγύρων ποτέ μπροστά σε μας, τους μαθητές του. Αντίθετα, ο Μικνάτης δεν φύλαγε τα λόγια του για τα Κουν. Και αυτήν την αντιπαλότητα τη μαράδονταν και αρκετό νιδίσπιοι.

Κάθε σκαλή είχε τα δικά της χαρακτηριστικά. Οι μαθητές του θέατρου Τέχνης είκαν την κουλούρα του γκρι. Φορόδουσαν πάντα κάτι σκοτεινό. Αντίθετα, εκείνοι του Εθνικού θεάτρου συμπεριφέρονταν με μια άνεση, μια ευκολία. «Έσσα σου, Τάκη» – έτσι χαρετούσαν τον Χόρη. Όμως, όταν πηγαίναμε στην Επιβάρο, την ίδια πρωδοκαία και το ίδιο δέος μιαράδοματος και ας περνούσαν τα χρόνια, ας γνωρίσασαν πιο έμπειροι.

Κάποτε –μένανε ακόμα στο «Ξενία»– είχα τέτοια αγγενία πριν από την παράσταση που αποκάθικα μέσα στηνύχτα. «Δεν ανέκου», είπα της γυναίκας μου, της Αθηνάς: «Θα πάω στο θέατρο». Περήπατα ως το μηνήσιο με το φως της φεγγαριού. Ένας φύλακας με όρφες να μπω και στάθμικα στην ορχήστρα έτοιμος να προβάρω

τους μονολόγους μου. Όμως, μόλις αναφώνησα «Ω, Δία!» άκουσα από ψηλά κάποιον να κουτσουβαλίζεται και να με βρίζει ξαφνιασμένος. Ήταν ο δεύτερος φύλακας, που είχε πετάξει έννορμος, από τον ύπνο του. Το επόμενο πρωΐ, αργητήκαν την ιστορία στον Λεωνίδα και γελούσαμε. Διασκέδαζε με τα κουτσουμπολιά που λέγαμε στο τραπέζι και, αργά τη νύχτα, συνεχίζαμε στην «ποραϊλά», όπου λέγονταν και τα καλύτερα...

Πολύ παλιά, το μαγαζί είχε γίνει σκηνικό και για έρωτες αλλά και για συμπλοκές ερωτικές. Ήταν πιο μπουτάλι τότε οι συμπεριφορές. Μόλις της έριδος ήταν πάντα το κοριτσομάρι, ο καρός. Αργότερα, αναπτύχθηκαν τεχνικές, ώστε οι διαφορές που προέκυπταν να μην είναι προφανείς. Όμως, ο Λεωνίδας πήτα πάντοτε διακριτικός. Το ίδιο και η Κάσια και όλη τους η οικογένειά. Ήταν τη απολογία εμπιστοσύνης μας. Φίλοικοι, ανθράστινοι, ένιωθες ότι πήγανες να φας στη μάνα σου και στον πατέρα σου, και τι άλλο να θύλει ένας κουρασμένος ήθωσπος,

Όταν, το 1996, στις «Εκκλησιαδίζουσες» που σκηνοθέτησε ο Ανδρέας Βουτσινάς, έπαιξα την Πραξιγύρα τυπιώνέων σαν την Ντόρα Μπακογιάννη, η επικίνδυνη της πρεμέρας συνεκτίστηκε με γλέντι στους «Λευκίδα», που μαραστήκαμε, πριν απ' όλα, με τον Γιάργο Μαστιθή, που έπαιξε τον Βλέπτη, που σύλλιπτο μου. Ήμασταν ένα ζευγάρι καταπληκτικό επι σκηνής. Έρανα πιο στάκα και την έπαινε στον άέρα.

Με τα χρόνια, άλλαξαν τα πράγματα. Ήρθε μια μονοβιζή επαγγελματική και πολλή «πρωτοπορία». Ο Λεωνίδας πορακολούσε μαζί μας και αυτάς τις αιλαγές. Ήταν μεγάλη ιστορία. Και ακόμα συνεχίζεται.

Ο Γιώργος Μιχαλακόπουλος στον ρόλο του Σηραφιδάνη, στις «Νεφέλες» του Αριστοφάνη, που ανέβασε το 1996 το Εθνικό Θέατρο στη σκηνοθεσία Κοραή Δαμάση.
(φωτ. Σπύρος Δέλτα)

Το 1975 ο Μίνας Βόλανθης σκηνοθετεί την «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή και αυτή είναι η παράσταση με την οποία το Κρατικό Θέατρο Βαρισού Ελλήνων παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην Επίδαυρο. Στη φωτογραφία ο Χρήστος Τσάκης, Νέα Μη Αγγελίδη και Λαζάρη Παπαδοπούλου.

Το 1978, ο Μίλτος Κατσαράκης υποδύεται το Φάντομα του Λαρέου με Λιτόσσο την Αντιγόνη Βαλιώνου σπους «Πέρσες» του Αισκόλου, που σκηνοθετεί ο Σπύρος Ευαγγελόπουλος επίσης για το ΚΘΒΕ.
(Φωτ. Σωκρότης Ιωβαννίδης, Δημήτρης Τρασσανοφύλλου)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΛΥΚΟΦΡΥΔΗ

Ο Ξένιος Ζευς μας επισκέπτεται ακόμη

Όταν σκέφτομαι την ταβέρνα του Λεωνίδα, οι αναμνήσεις μου γίνονται ποτάμι σαν τον Ινάχο που κυλάει στο πελασγικό Άργος – πόσες φορές εμείς οι ηθοποιοί δεν υψώνουμε στα τραγούδια μας τον ιερό αυτόν τόπο. Πολλές φορές ένιωθα ότι δεν βρίσκομαι σ' ένα απλό, ζεστό μαγαζί αλλά σ' ένα αρχαίο συμπέρισσο. Όχι μόνο γιατί οι συζήτησες μας κατέληγουν συχνά να γίνονται φιλοσοφικές, αλλά γιατί ο ίδιος ο Λεωνίδας και όλη την οικογένεια αντιμετώπιζαν το θέατρο με ερεύνη. Πάντα φιλέσσουν, ναιδίζουν για το πώς πήγε το παράσταση και πάντα μας περίμεναν, μένοντας φίλη και με πολλή σγήμη.

Πολλές φορές, ο Λεωνίδας ήταν σαν αρχαίος οιωνο-ακόπος, παρακαλούμενός με σγυνία τον ουρανό, τα σύννεφα, μήπως βρέξει και πάντα χαμένες οι προσοτήθεις μας. Όχι ότι και αυτό θα μας πιπούσε. Με φορά, στη δεκαετία του 60, που παϊδεύμε Αριστοφάνη σε ακτινοθειά Αλέξη Σολομού, μια μήρα μας εμπόδισε να ολοκληρώσουμε την πρόβα. Χαρδίκαμε βιαστικά στη Μαρμάρα, που μας άφησε στα απίστα του λιγοστρού όπου μένανε. Πριν καλά-καλά χαρέψει, κάποιας ώρας ξαναχτυπούν στη σειρά τις πόρτες μας ειδοποιώντας ότι μόλις έμπερσαν σα ξαναπεράσουν το αυτοκίνητο, να μας πάσι στο θέατρο να επαναλάβουμε την πρόβα, τόρα που δεν έβρεχε.

Όταν πρωτοπήγια το 1965 με το Εθνικό Θέατρο, οι κοπέλες του χορού, ντυμένες με τις μαντίλες και τις

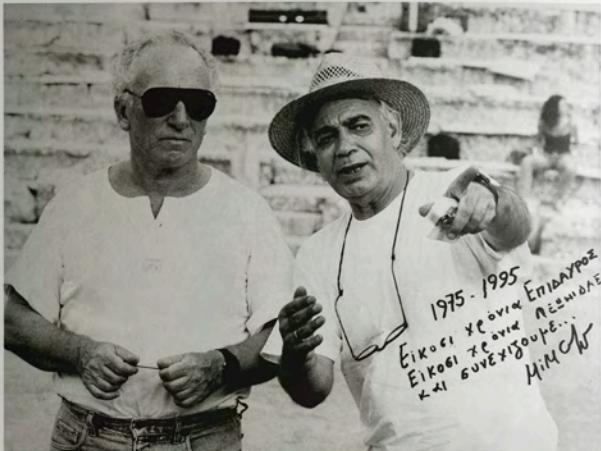
μαύρες φούστες για τις πρόδης, ήμαστε σαν αξιοθέατο στα μότια μερικών χωρισμάν. Ο Λεωνίδας ξεκώριζε από τότε. Δεν ήταν μόνο πρόδημος να εξηπρεπήσει, αλλά και πρώτος ικανοποιούσε τις ανάγκες – να βάλει φρούτο ή γλυκά στον κατάλογο του μαγαζιού. Το Εθνικό παρέμενε για χρόνια ο μοναδικός οικοδεσπότης της Επιδαιώμου. Ακόμα και όταν επιτράπηκε να συμμετέκει στο φεστιβάλ και το Θέατρο Τέκνης, η αντιπολόπτια ανάμεσά τους δεν έσθισε. Και όμως στη σεζόν 1987-88, όταν επρόκειτο να παιξω για πρώτη φορά στο Υπέγειο τα «Θεϊκά Λόγια» του Ράμον Μαρία τελ Βάγη-Ινκλάν, κάλεσε στην παράσταση και τον Μινιούτη, που υποσχέθηκε ότι θα έρθει. Όπια το ανίηγεια στον Λαζανήν, εκείνος δεν το πίστεψε. Ήμως ο Μινιούτης ήρθε. Και μετά, βγήκαμε όλοι μαζί και φόργημε. Μας ένωναν περισσότερα απ' ότι μας κύριαν Σήμερο οι ηθοποιοί είναι εξαιρετικοί, αλλά δεν προλαβαίνουν να αναπιέσουν τους δεσμούς που μας ένωναν, όταν δύσαμε μαζί στην Επιδαιώμα επί ενάμιση μένα. Δεσμούς που μοραζίζουσε με όλη την οικογένεια Λιακόπουλου, η οποία συνεχίζει στα βήματα μας ιερής παράδοσης. Χόρη στα ήδη τους αιωνόβιοι ότι ο Ζεύς, Επανοκλουστεύει να μας επισκέπτεται. Μέσα από την οικογένειά τους, δέθηκα και με το χωριό, γι' αυτό έφτιαξα και το σπίτι μου στα Λιγυούρια, και κάτι πιο σημαντικό ακόμα ο πατέρας μου, ο μόνος μου και ο δίναρος μου στα Λιγυούρια είναι θαμμένοι.

Από τη «Ικέτες» του 1964 στο οικοδεσπότιο
Τάκη Μουζένιδη.
Ιμάρη Αρχείο Χαροκόπιο,
Μουσείο Μπενάκη

Ο σκηνοθέτης Λάμπρος
Κωστόπουλος
συζητά με τα μέλη του χορού
για την παράσταση της
«Μήδειας».

Ο Δημήτρης Μιτρόπας με τον Μίλτο Κούρουμπη, ο απόιος μνημονεύει στην αφίσαση του τη συμμέρκουσα είκοσι χρόνια από τότε που το θέατρο Ιστονή έδωσε την πρώτη του παράσταση στην Επίδαυρο.

96

Ο Γιώργος Λαζαρίδης
και ο Γιώργος
Αρριβίνης Τρυφερός
και Ερμής αντίστοιχα,
στην «Ερήμην» του
Αριστοφάνη.

97

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΜΕΝΗΣ

Ο Λεωνίδας, στη Θέση τού πατέρα που δεν γνώρισα

Ήταν καλοκαίρι του 1975 και το Θέατρο Τέχνης θα έπαιξε για πρώτη φορά στην Επίδαυρο την ιστορική παράσταση που το 1959 είχε πρωκτέσσει μερικούς, αλλά κατόπιν καταβιώσκει σε όλη την Ευρώπη, τους «Ορνίθες». Το αρχικό θέατρο είχε γεμίσει ασφυκτικά έως τα πεύκα και ήμοστε έπομενα σαν πουλά για την επίθεση. Δεν είχαν ξανθαυγκινθεί τόσο. Κοιτάσα γύρω μου και όλα τα παιδιά ήταν δακρυόμενα. Έκεντο το βραδύ πετάζουμε πραγματικά. Και το κοινό μας σγκάλωσε σε μια γιορτή.

Ο Λεωνίδας ήδηρε τι θα γινόταν ήδη από τη γεννού δοκιμή: «Θα καλέσεις ο κόσμος», έλεγε ευπικούμενός Ήταν η άντα καλός κριτής, για αυτό ο Κάρολος Κουν τον ήθελε μαζί με την Κάκα σε όλες του τις παραστάσεις. Τότε, οι πρόδημες διαρκούσαν τέσσερις έως έντεκα μίνιτες στο Υπόγειο και έπειτα ανεβαίναμε και απλωνόμαστε στην Επίδαυρο. Αυτό το ζευγάρι μπήκε στην κορδιά μας από την αρχή. Μας φρόντιζαν πολύ, γνωρίζοντας και τα πενηντά οικονομικά μας – ήμοσταν φτωκοί συγγενείς σε σχέση με το Εθνικό. Τα φαγότα τους, οπικά Νόμιζα ότι μαγιέρευε η μόμα μου. Ζητούσαμε ακέτο γουνέτσι, που ήταν φτωνότερο, αλλά η Κάκα εβαζει μαζί και κρέας, χωρίς να το χρέωντε. Γνώριζε ότι κάθε παράσταση έχει και σωματικές απαιτήσεις. Επήρει ο ήδησοι να είναι δυνατό. Και

όταν ζητούσαμε λογαριασμό, συχνά ο Λεωνίδας απαντούσε «ασε, θα τα βρούμε το βράδυ».

Τον είχα σαν πατέρα μου, γιατί δεν γνώρισα αληθινό πατέρα. Ήταν ένας άνθρωπος δικός μου. Ήπιος και ο Δάσκαλός μου, ο Κουν, που τον έπαιξε 22 χρόνια και έξι μήνες, και δεν τον θέρισα ποτέ. Όταν τελέσουμε παράσταση λέγαμε «τάμε στο σπίτι», γιατί σπίτι νιώθαμε το μαγαζί αυτής της οικογένειας. Ο Δάσκαλος είχε το δικό του τραπέζι, πάντοτε στρωμένο. Μόλις ήμασε, ο Λεωνίδας ερχόταν να τον υποδειχθεί «Καλώς τον κύριο Κάρολο». Θυμάμασταν τον για του, τον Γιωργόθη, μικρό να τον ακολουθεί πέρμοντας με τον δισκο στα χέρια και μαζί τον Νίκο Κόθη τόσο ερχόταν κάποιος να μηλίσσει στον Δάσκαλο, να τον συγκαρέι, και εκείνος νότα σπικανόταν, για να τον τιμήσει. Το μαγαζί ήταν ένας τόπος συνάντησης αμιγών καλλιτεχνικών και βαθιά ανθρώπινος για όλους.

Τι τέλευταις δεκαετίες γνονταί αλλές αναγνώσεις, αλλά ανεβάσμαστα το Αριστοφάνη με πολλές προσθήκες. Γελάει ο κόσμος, Βέβαιο, δισακεδάζει, αλλά θα έπρεπε να τον τηρήσει περιοδότερο ως έναν οποιαδήποτε κοινωνιογράφο. Δεν πηγαίνει πλέον στην Επίδαυρο, όμως ο Λεωνίδας μου λείπει, όπως και η οικογένειά του. Νιώθω απέναντι τους την ίδια πάντα συγκίνηση και την ευγνωμοσύνη γι' αυτά που μαρτυρούμε.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Οικογενειακή αρχοντιά

Στα μέσα της δεκαετίας του '60 έπερπε με τον αδελφό μου να αλλάξουμε τρια λεωφορεία, ώσπου να φτάσουμε στο Αιγαίον. Από την πρώτη φορά που μπήκαμε στο μαγαζί που είχαν αναβάσει αρχικά σε γονείς του Λεωνίδα, αντιληφθήκαμε ότι δεν ήταν απλώς το μανδηλό εσπατόρι σε χωριό, αλλά ένα οιωνό κέντρο πολιτισμού. Θυμάρδιμε τους θησαυρούς που μπονόθιγγαν αυξητώντας για το θέατρο. Αργά, το θρόδυ, μερικοί συνέχιζαν την κουβέντα τους στα τραπεζάκια του πεζόδρομου, στην «παρούλα» στενίζοντας απέναντι τα οπιρά και τα αμμέλια, στις φως του φεγγαριού. Άλλοι πήγαιναν στο καρενέο του Κλίκ και έπαιζαν ποντιγιάμα μέχρι το έμμερόμα. Αριθτέρα, αφού οπούδασα κινηταιρόφρε, έβα ας διευθύνων φωτογραφίας επιπλέον λόγους, για να πηγαίνω στην Επιδείρυ. Οι γονείς του Λεωνίδα είχαν πάλιν φύγει από τη ζωή και ίσως εκείνος που σύμμιστα πάντα. Ενώ τα παιδιά του έκαναν παρέα με το δικό μου παιδί, μεγαλώνοντας μαζί στη φύλαξην εστία τους, που επιφύλασσαν και μαγικές στημένες. Εκεί βρισκόμασταν την επομένη μιας παράστασης του Θεάτρου Τέ-

χνης, όταν ο γιος μου, έξι ετών τότε, έβιεξε προς την πόρτα «Κοίτα», μαύρη με δέος. Και είδα τον Κάρολο Κουν να μπάνει στο μαγαζί ακυρώς, μαρτυρισμένος, όπως πάντα. Είναι στα παιδί ότι εκείνος που έβλεπε είκε φτιάχει την παράσταση που είχαμε δε το προγράμμα του βρόδου, μάλιστα τον αποκολόν και Δάσκαλο. Με ράπτος γιατί και δικούγε με ενθαρρέρων. Μιαν άλλη φορά Βρήκα τον γιο μου να κουβεντηδίζει με τη Ρένη Πιτακή, που επίσης είδε δε το προγράμμα του βρόδου στη σκηνή. Τη ριτούάνα για τη μάσκα που φορούσε και εκείνη του απαντούσε με χαρόγλο και υπομονή. Ήταν συναντήσεις μαναδικές, όμως στη θέρμη αυτού του χώρου έμοιαζαν απλές και καθημερινές. Αν δεν υπήρχε ο «Λεωνίδας», άλλα θα ήταν διαφορετικά. Μετά από τόσα χρόνια, ένα τέτοιο μαραζ θα μπορούσε να έχει εκπέσει σε μια τουριστική εκδοσή εκείνου που κάποτε υπήρχε. Όμως, παραμένει ένα κέντρο πολιτισμού. Ο Λεωνίδας λείπει, αλλά τα παιδιά και το εγγόνια του περιμένουν πάντα τους, ηθοποιούς, όσο αργά και σαν τελείωσεν η πρόβα. Δεν είναι επαγγελματική δέσμευση, είναι οικογενειακή αρχοντιά.

Ο Λευτέρης Παυλόπουλος με συνεργάτες του κατά την πρεσβευτεία της «Αντηγόνης» του Σοφοκλή, που είχε ανεβάσει ο Λευτέρης Βογιάζης με τον ίδιο και την Αρμάτια Μουσική στους ρόλους του Κρέοντα και της Αντηγόνης αντίστοιχα.
(φωτ. Εύη Φυλακού)

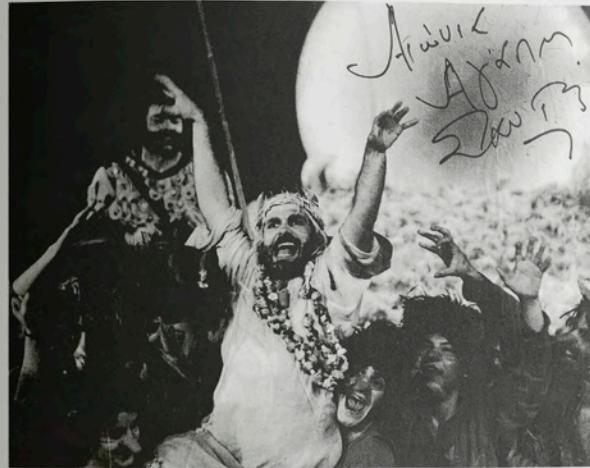

Από την «Εκάμπι» του Ευριπίδη
που παρουσιάστηκε το 1981
το Κρατικό Θέατρο Βορείου
Ελλήσδων σε ακνοθεάτρια
Λευκίνιο Τριπύλη
[φωτ. Σωκράτης Ιωρδανίδης]

106

107

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΙΑΤΑΣ

Κουρασμένοι και μαγεμένοι στο Λυγούριο

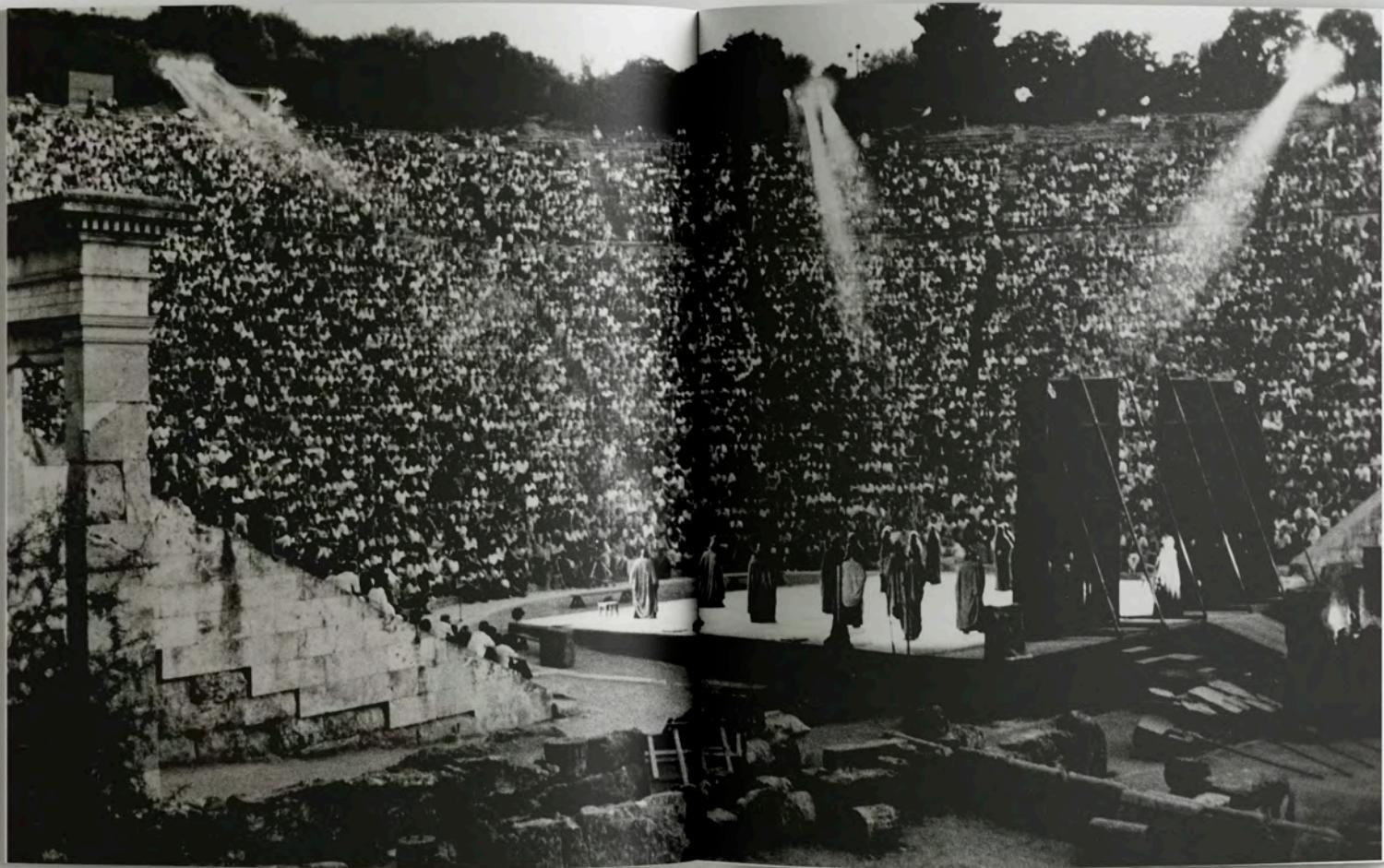
Πρωτοποτής της Δραματικής Σχολής του Εθνικού θεάτρου, Βρέθηκα το 1970 στην Επίδαιο μαζί με άλλους συμμαθητές και τις συμμαθητρίες μου που στελέχωνταν τον γνωστόχειρο χορό. Είχα την τύχη να ζησω τη μοναδική απόμακρης της κατασκευής μάς παρθέσαστος: αρχικά σαν θεατής. Και μαζί, να μαρισσώ το μαμούθικο φαγόπιτ και τα δύρα της Κάκιας και του Λευνίδα – ελύες, λόδι, κρασί, ευγένεια και καλή καρδιά, γιατί με την ίδια απλότητα και φυσικότητα απεβίνονταν στους μαθητές, όπως στους πρωταγωνιστές. Συχνά, η Μαρία Χορές έμπαινε στην κουζίνα πλάι στην Κάκια, για να μαγειρέψει λαδερό με καλακούμδικα που είχε μαζίνι όποια τα περιβόλια και ώστερα σέρβηρε η ίδια τα κοριτσιά του χορού. Ως ήθοπονός, έπαιξα στην Επίδαιο με το Αμφι-θέατρο του Σπήρου Ευαγγελέα, ο οποίος, κανονός και ορμητικός, έβνωσε νέα πνοή σ' έναν χώρο που ανήκε μέχρι τότε στο Εθνικό και έπειτα στο Θέατρο Τέκνης και το ΚΒΕ. Κάθε του παρόντος ήταν μα σπάνια χειροτενία. Δεν ήμεσταν μόνο ήθοπονοί, αλλά

και λίγο φωτιότες και μαραγκοί. Οι τελευταίες, μας πρόθες τελείωναν ξημερώματα και κουρασμένοι, πενιασμένοι, μαγεμένοι, επιτρέψαμε στο Λυγούριο, για να φαγιλώσουμε στο συνοικό μαγαζί του Λευνίδα, που όλη τη νύχτα θα προσπαθούσε να κλέψει λίγο ώππα σπινομένος ανάμεσα σε δυο καρέκλες. Δυο ώρες μετά, όταν εμείς κομάμασταν στα δωμάτιά μας, εκείνος έφτινε καφέδες για τους πρωνούς, πελάτες και συγχωριανούς του.

Την ίδια παράδοση συνεκίζουν φιλότιμα οι γιοι του. Το 2019, όταν ανεβάσαμε «Προμηθέα Δειπούμαν» σε σκηνοθεσία του Σταύρου Τσακίρη, η Κάθιν Χότερ δεν πάτεσε ότι μια ταύρην θα μας περίμενε όποια ώρα μέρι στη νύχτα και αν τελέσουν η πρώτη. Η πολυτελής δέμενη, διάσημη ήθοπονός δεν είχε ξανασυναντηθεί στη Γουέστ Ενή ή στο Μπρόντγουεϊ μα τέτου σκέψη εμπιστοσύνης ανάμεσα στον θεατρικό κόσμο και σ' ένα εστιατόριο, δίκους να υπάρχει κάποια σύμβαση, κάποια συμφωνία. Για την οικογένεια Λιακόπουλου ήταν μια συμφωνία της καρδιάς.

Ο Δημήτρης Πιατάς στους «Επιτρέποντες» του Μονήδρου, που ανέβασε το 2003 στην Επίδαιο ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου σε ακονθίστα του Ευάν Γαβριηλίδη.

Ο Γιώργος Μοσχίδης
και ο Γιώργος
Μιχαλακόπουλος στους
ρόλους του Βλέπουρου
και της Προφέτρας στη
«Εκκλησιαδύνετε»,
που ακονθίσθηκε το 1996
ο Ανθράξ Βουτούνας.
(φωτ. Στιούντο Δέλτα)

Ο Θύμας Καρακασόδης
ένας από τους καρυφαίους
ερμηνευτές του Αριστοφάνη.

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΑΝΟΣ

Με την «Ηλέκτρα» της λαϊκής παράδοσης

Ένας επαρχιώτης από τη Λάρισα που ήθελε να γίνει ηθοποίος ήμουν το φεντόντωρ του 1961. Δεν είχα πάει ποτέ στην Αθήνα και έφυγαν Βρέθηκα κάτω από τις φτερούγες του Ροντίνη και ύστερα της Δύρας Στράτου, του Τσαρούλη, του Χατζδάκη. Ζούσα ένα παραμύθι. Ο Ροντίνης ήταν πολύ αυστηρός, αλλά είχε τρεις- τέσσερις σημαντικές που δάκρυσε ή που μας χάδεψε στο κεφάλι και αυτό ήταν ένα δραστικό τεράστιο.

Παρότι ήμουν μαθητής του, βρέθηκα μέσω της Στράτου στο δεύτερο έτος να ποιάνω σε παράσταση του Κουν – και μάλιστα απός «Φρίνες». Το 1962 ταξιδεύαμε στο Παρίσι και παίξαμε βραβιμεστικά στο Φεστιβάλ των Εθνών. Επιτρέφαμε στην Αθήνα με το ποδόλιον, πανευτυχείς και δεργακοί. Πέντε μέρες θα διαρκούσε το ταξίδι και δεν έκαμε καλό-καλά να φέμε. Κάπου στην Αυστρία, σταθμεύαμε σ' ένα Βενζινόδικο, ο Γιάγρος Λαζάνης πήγε να τηλεφωνήσει στην Παρίσι και επέτρεψε όλο χαρό «Κάρολε», ανήγειρε στον Κουν, «Πήραμε δραστεία!».

Όταν φτάσαμε στα ελληνικά αύγουρα, η Βράβευση μας δεν άρκουσε, για να συγκινήσεις τους τελευτειώδες. Έπρεπε να πληρώσουμε για τα οικυπέδια που μεταφέραμε. Άλλα με τι λεφτά. Δύο μέρες μετά μας περήγηναν να πιάζουμε στη Θεσσαλονίκη και ο Κουν δεν έχει χρόνο. Με παρακάλεσε να τηλεφωνήσουμε στη διασκολο-

μου, τη Στράτου, η οποία των είχε και άλλοτε βοηθήσει. Έτρεξε. Έριξε μέχρι τον Καραμανλή και έπαιξε μας επέτρεψεν να περάσουμε τα σύνορα με τα οικυπέδια μας. Το θέατρο ήταν η ζωή μας. Ακόμα είναι, αλλά, καθώς γίμπασαν νέοι, τότε ήταν η αναντονά, το οδυγόνο μας. Και χωρίς πάντα ανταπόκριση. Υπήρχε κάδομας πιο συντριπτικός, και δεν μπορούσες να προβλέψεις πώς θα αντιδράσει. Ακόμα και το 1980, στα το Αμφι-θέατρο επρόκειτο να πιάζει για πρώτη φορά στην Επιβασιού με τους «Επιτρόποντες» του Μενάνδρου, ο Σπύρος Ευ-αγγλότος συγγένετρος τους θέλησαν και μας είπε συνωμοτικά: «Αν κάποιοι από το κοινό αρχίσουν να σφυρίζουν ή να γουσουάρουν, εσείς θα συνεχίσετε. Αν το παρακάνουν, τότε θα επέμβαντε». Ωστόσο, η παράσταση είχε μεγάλη επιτυχία και αργότερα ταξιδέψαμε μ' αυτήν ως την Αυστραλία.

Εκείνη την εποκή γιγάντια τον Ιεωνίδη. Το μαγαζί του ήταν πάντα ένα σπαθέρο σημείο, ένα αποκούριμη στην κούρση, πηγή σγουρών, τα ξενάγια μας. Μας είχε σαν παιδιά του. Ρωτάσθε πι να μας μαγεύειν, που μερίδια να φιλάξει. Και, αν ένας ήποτες χρειάζοταν γιατρό, επιπτρέπειν αυτοκίνητο, για να τον πάει στο Ναύπλιο ή στο Αργος. Παρακαλούσθε νάντι τη γενική δοκιμή και μας έλεγε τη γνώμη του με ευγένεια. Από τη μάτια του καταλαβαίναμε τις πιθανές επιφυλάξεις.

Από την «Ηλέκτρα», που παρουσιάστηκε το θεοσολικό θέατρο του Καλοκαιρίου του 1989 σε σκηνοθεσία του Κώνστα Τσούνου και με πρωταγωνιστρία τη Λυδία Κονιόρδου.

Δεν ήταν όλοι οι θεατές έτσι. Ούτε και οι κριτικοί. Ήταν ανέβασα πλέον ως σκηνοθέτης, και πορογράφος στην «Ηλέκτρα» με μια ματά βαθιά συνδεσμένη με τη λαϊκή μας παράδοση, μερικοί κορόδινοι απ' τις εφημερίδες την «καρπογράφην Ηλέκτρα». Στην πραγματικότητα, το κοστούμι που είχε σχεδίσει ο Γιώργος Ζίδας για τη Λυδία Κονιόρδου ήταν ακριβές αντίγραφο από αρχαίο ελληνικό γλυπτό. Αν έμοιαζε με φορεσά καραγκούνας, τόσο το καλύπτερο Φανόντων η συνέχεια του ποιτισμού μας. Ακριβώς γι' αυτό ήθελα να παιξω την παράσταση στα ορεινά κυριά της Θεσσαλίας, στα καραγκουνοκύρια. Η φήμη της εξαπλώθηκε και τη Μελίνα μού ζήτησε να τη φέρουμε και στην Επιδαύριο. Το καλοκαίρι του 1989 ήταν η σερά μας, η αερά του θεοσολικού θεάτρου να πάει για πρώτη φορά στο θέατρο του Πολυκλείτου.

Είχα μεγάλη σημασία για την υποδοχή που θα είχε η «Ηλέκτρα». Ένωσα ότι κάτι θα συνέβαινε μ' αυτήν την παράσταση — για καλό ή για κακό. Ο Λεωνίδας, που ήταν κοντά μας σε όλη τη διάρκεια της προστομασίας, το ένυδε κι εκείνος, αλλά με αισιοδοξία: «Μ' αυτήν την παράσταση θα καταλάβει ο κόσμος το έργο. Είναι σα ν' ανοίγει ο ορχήστρας της Επιδαύρου και να ξυγάνουν οι αρχαίοι, για να πάζουν», είπε πει μετά από μια πρόβα.

Λίγο πριν από την πρεμιέρα συγκέντρωσα τους πιθοποιούς και, όπως πολύτερα είχε κάνει ο Ευαγγελάτος, τους ενθάρρυνα να συνέχισουν να παιζούν, ακόμα και αν κάποιοι θεατές επρόκειτο να αντιδράσουν. Ήταν, όμως, όρθιος η παράσταση. Έγινε το αντίθετο. Μόλις ο χορός με τα τύμπανα έκανε την είσοδο του στον ρυθμό της μουσικής του Νίκου Ξύδακη, ο κόσμος αλάζει με δέος. Και τότε, καθώς παρακαλούσθησα γεμάτος έντονη την παράσταση από τη δεύτερη σειρά, έξοπασσε σε λυμαριά. Διέλιπα μου καθόταν ο Αντώνης Τρίατης «Κλάμε», μου είπε ανά, αφρό με σγκόλιασε: «Τα είχες μοξεμένα». Μετά το χειροκρότημα και τις επευφημίες, πήγαμε σανακουφισμένοι να γιορτάσουμε στον φίλο μας τον Λεωνίδα. Εκεί που πάντα μας περίμενε. Άς το εξμολογηθώ. Μια φορά που επρόκειτο να δω μια αμφιλεγόμενη παράσταση, πιάσαμε οι δύο μας την κουβέντα και δεν πήγα τελκό στο θέατρο. Έμεινα κοντά του στο μαγαζί όπως την ώρα που επεστρέψει η υπολογιτή πορεία. Τόρα που που λέγει ο Λεωνίδας, με τον Νίκο στης γιορτές ανταλλάσσουμε ευχές, όπως σε κάθε οικογένεια. Μετά από ίσα χρόνια στην Επιδαύριο, γνωρίζω πού βρίσκεται κάθε δεντράκι στο θέατρο, από πού θα περάσω, ποιες πέτρες θα προσέξω. Το ίδιο γνωρίζω και τις φωτιογραφίες με τις αφηρέσεις στο μαγαζί, διόπου μαιροστήκαμε τη μαγεία μας εποκής.

Από τις «Θεαματοθέασες»,
που παρουσιάστηκαν στο Θέατρο
Τέχνης το 1985 σε σκηνοθεσία
Καρόλου Κουν.

Σπίτι μας είναι
οι άνθρωποι

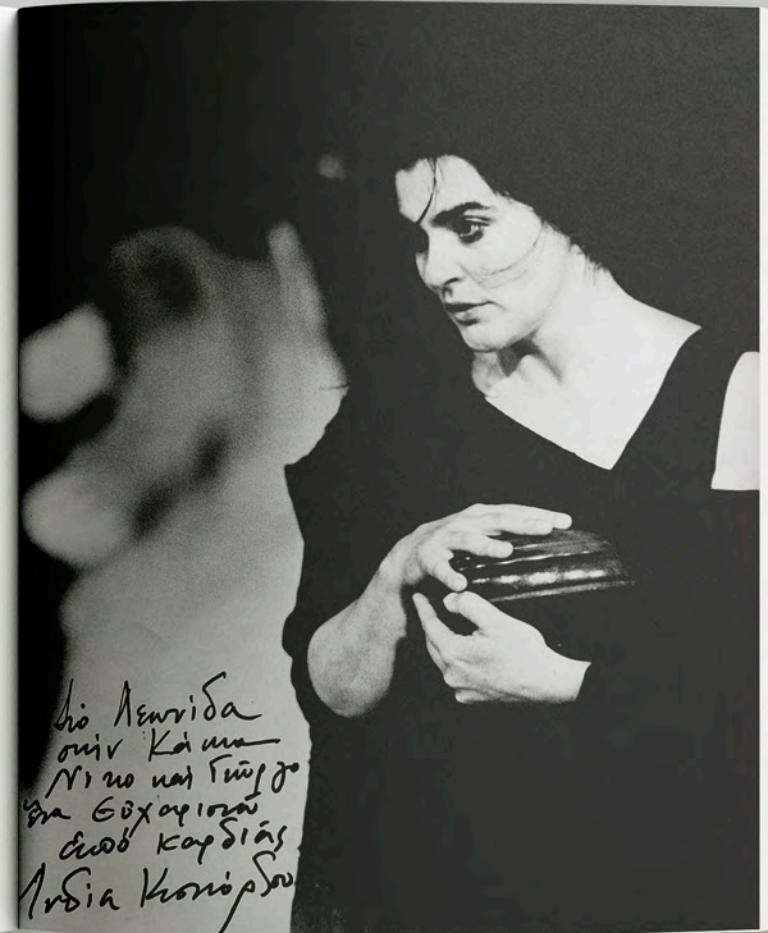
1977. Αντιφόριζα για πρώτη φορά από τον παλιό δρόμο προς το Λυγουρίο με το Φιατάκι μου. Μόλις είκα αποφοίτησα από το Εθνικό. Στον κορδό στις «Ικέτες», στον χορό και στον ρόλο της Αντιγόνης στις «Φύδιοις». Ευτυχήμενές και τραυματικές εμμερίες συνάμα. Συνειδητοποιώ γράφοντας τότε, μετά από 43 χρόνια, ότι το Λυγουρίο και ο Επίδαιρος είναι το πιο μόνιμο καλλιτεχνικό μου οπίτι, στο οποίο πάντα επιστρέφω. Όμως, το «οπίτι» δεν είναι μόνο τα χώματα ή ακόμα τα μυμεία. «Σπίτι» και οικογένεια είναι οι άνθρωποι, οι ενδιφέροντα, η έγνωση, η φιλοξενία, η περέργεια. Σε αυτό ξαναγυρνάς σαν σε ζεττή φιλιά. που έβρες ότι είναι εκεί και σε υποδεχεται κάθε φορά, σαν να μην περνά ο χρόνος.

Αυτή ή αναντί αγκαλιά, το ζετό βλέμμα, το γνήσιο και ανιδιοτελές ενθουσιέρων, συνέδριο η διακριτικότητα και ο οξιζητέλες εβριοκαν την έκφραση τους στην πρόσωπο του Λεωνίδα, αλλά και όλης της οικογένειας, της Κάκιας, με τα ροδάλια μέργουσα και τους μικράν τότε αγοριάν τους, του Νίκου και του Γιώργου. Τα γελάστα πρόσωπα στην κουζίνα, το ζετό, οπικό φαγόπιτο που μας περίμενε στη πιο απίθανες ώρες. Οι κουβέντες του Λεωνίδα για τις παραστάσεις λίγα εύτοκες, με αεβασμό και αγάπη για όλους τους καλλέκτες. Η αγάπη του για το θέατρο είχε μεταπρέψει τον χώρο του εστιατορίου σε έναν ζωντανό τόπο μνή-

μης και τιμής σε όσους πέφασαν από την Επίδαιρο, με τον ίδιο να σε ξεναγεί στις μεγάλες στιγμές και στις προσωπικότητες που υπήρχαν στις φωτογραφίες και στις οποίες προσέθετε καινούργιες. Τις ίσας η μεγαλύτερη τιμή και δραστικό για μένα είναι ότι είναι και ο δική μου φωτογραφία στην παρέα.

Δεν έχω αν μπρέσα ποτέ να εκφράσω τη θαθιά ευγνωμοσύνη μου στον Λεωνίδα για αυτά που προσέφερε σε μας τους αέναούς δότεγονοι νομίδες, της τέλεντης του θέατρου. Ένας απλός ανθρώπος προσέφερε τη ζετοσιά και την τιμή που συχνά η επισημη πολιτεία αμελώνει. Άρχοντας μέσα στην απλοτάτα του, θαθιά καλλιεργημένος από το γνήσιο ενδιαφέρον του. Ο χώρος του ήταν και είναι ακόμα σαν να έχει μέλι και ολοι μοριεύονται εκεί, για να πάρουμε λίγο. Έπιφερε μόνος με την αγάπη και την αφοσίωση ένα θεατρικό «θέλω» με τα μέσα που διέλει.

Έχω μείνει σε όλα αυτά τα χρόνια πιστή και επιστρέφω πάντα, είτε σαν δημιουργής είτε σαν θεατής, στον τόπο που με υποδέχτηκε και με στήριξε στη πρώτη μου δημιουργία, και την οικογένεια του Λεωνίδα που συνεχίζει το έργο του, με τους μικρούς Λεωνίδες, τα εγγόνια του, να ποιήσουν αειψία. Το έργο αυτό αξίζει την υποστήριξη της πολιτείας και αξίζει να μελετηθεί σαν αυθόρμητο γνήσιο δείγμα έκφρασης πολιτισμού και να βρει άξιους μιμητές.

bio Λεωνίδα
οντιν Και μα
Νι πο ναι Γιηρή
τη Βοχαριστα
εισιδ καρδιάς
ινδια Κονιόρδου

Από τις «Ιάγνιδες»
του Αντώνηου,
που παρουσιάστηκε
το Κρατικό Θέατρο Βορείου
Ελλήδος το 1983
σε σκηνοθεσία
του Γιαννίου Μοσχαλίνη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΙΜΟΥΛΗΣ

Επιστροφή στον οικογενειακό χώρο

Παράσταση στην Επίδαυρο είδα για πρώτη φορά, απουμελατική δραματική, ασκόλις ακόμη, το 1978. Ήταν η «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή σε οικονοβεία Δημήτρη Ροντήρη και μουσική του Δημήτρη Μπρόπουλου. Θυμάμαι έντονα το συναίσθημα που ένιωθα κατά τη διάρκεια εκείνης της παράστασης, απέραντος οιδασμός: Τότε γνώρισα την οικογένεια Λιακόπουλου. Η ταβέρνα της συνέχεια του οπιού της: έγνω και δικό μας από Οι θεοποιοί και ως οικογενείτης, αυτά τα σαρότα χρόνια της θεατρικής μου ζωής, συμμετείχα μόνο σε έξι έργα. Οι θεατρικές μάκις, παρακολουθών σκεδών όλες τις παραστάσεις, εκεί. Από τότε μέχρι τώρα πολλά πρόγραμμα δάλεψαν. Αυτό, όμως, δεν έγινε αλλαξεί, για κάποιους από εμάς, είναι η σιδηρότατη με την οποία συντελεστήσαμε την παρουσία μας στον χώρο της Επίδαυρου.

Έχουν γραφεί πολλά για τη σκέψη των παραστάσεων του Φεστιβάλ και τον χώρο του Λεωνίδα. Υπάρχει όμως κάτι που μπορεί να μη γνωρίζουμε. Η είδηση του θεοποιού στο αρχαίο θέατρο του δημιουργεί μία τερόπατα συναρπάλεια. Έχει ανάγκη λοιπόν συναυθισματικής προσποστισμής. Κι αυτήν την ανάγκη την καλύπτει και την εγγυάται η οικογένεια Λιακόπουλου. Όσο αργά τη νύχτα κι αν τελειώνει την πρόσβα, μας περιμένει η οικογένεια μας, η οικογένεια Λιακόπουλου. Δεν είναι μόνον το φαντό αυτό που εισπράττουμε. Είναι ο ασύνεδρος, άλλο αναγκαία για εμάς, επιστροφή στον δικό μας οικογενειακό ασφαλή χώρο. Στο οπίτη μας. Είναι οι εκεί δικοί μας άνθρωποι. Όσο υπερβολικό κι αν ποτέ αυτό, παραμένει η απόλυτη αλήθεια.

Ο Γιώργος Χειμωνάς λέει ότι ο εχθρός του ποιητή είναι ο δικός του άνθρωπος, γιατί τον απαιτεί για τον εαυτό του. Αντίθετα, οι Λιακόπουλοι δεν μας έχουν διεκδικήσει ποτέ για τον εαυτό τους. Ήταν και είναι πόντα δοπκοί, αλλά και οικαρία διακριτικού. Παρόντες χωρίς ένος καπικιόπιτος. Η οικογένεια αυτή ήταν και είναι οι ιδινοί συγγενείς. Να γιατί, σίτε έμμενο για το Λεωνίδα, απ' τη ζωή, όσοι ήμασταν παρόντες στην κηδεία του, τιώθαμε πως έδικε χώρες έναν δικό μας άνθρωπο. Τη συναυθισματική αυτή ποιότητα κληροδοτήσαν ο Λεωνίδας και η Κάκια στα παιδιά τους και στα εγγόνια τους. Στο πρόστιμο των χρόνων, γίναμε πολύ φίλοι με τον Niko –για του Λεωνίδα– και τη σύζυγό του Σοφία, η οποία ειρήνευσε εν πορρῷ είναι και εξαιρετική φιλόλογος. Ο δε γιος τους, Λεωνίδας στο όνομα κι αυτός, συμμετείχε, συμβαλλά μαζί με την κόρη μου, στην παράσταση του Οδίσσιο, που είχα ανεβάσει το 2004. Όστον πρόκειται να πάψου στην Επίδαυρο, συντίθεται, αργά τη νύκτα μετά το τέλος μας πρόσθια στην Αθήνα, να καβαλάνω τη μπικανή ή το αυτοκόντιτο και, καθώς χαράξει, κατεβαίνω μόνος μου στο αρχαίο θέατρο. Μπαίνω μέσα και κάνω πρόσθια, ώπου να εμφανιστεί ο πράσος τουριστής. Υπέρτερα, καταφέύγω στους Λιακόπουλους. Ακόμη κι αν τη βαθέρνα είναι κλειστή εκείνη την περίοδο, το οπίτη τους είναι πόντα συνοικτό.

Σήμερα, στην εποή του ψευδορεαλισμού και της απέχθειας προς την αυτοπία, μπαίνοντας στον «Λεωνίδα» ξαναδιαφέρουμε πάντα στις τρυφερές, σούδαρες και ουσιαστικές συνθήκες του παρέλθοντος.

Πάνω, ο Γιώργος Κιμούλης ως Θεοποιός με τον γιο του Νίκο, Λεωνίδα Λιακόπουλο. Κάτω, ανάμεσα στην Άννα Συνανδρίου και τον Χρήστο Πέρλα στον «Οδίσσιο Τύραννο» του Νίκου Χαροκόπους

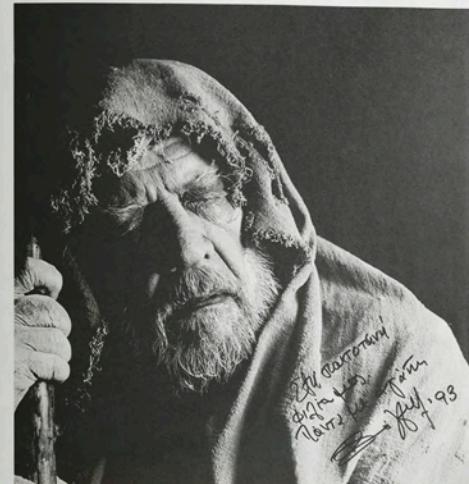
126

Αριστερά, η Άννα Τασοπούλου.
Δεξά πάνω, η Φλαρέτη Κορυφώ και κάτω,
η Αυδία Θεοφανούλου.

127

Αριστερά, η Λίδα Πρωτογέλα
για πρώτη φορά στην
Επιδόρυο στης «Τρωάδες»,
που ακονθίστηκε ο Νίκαιος
Κονούρης το 2009 για το ΚΙΒΕ.
(φωτ. Κώστας Αμαριζής)

Πάντα, ο Γιάννης Βούλγαρης
στον ρόλο του Θεοπόδα, που
παρουσιάστηκε το Θέατρο Τέχνης
το 2003 (και όλα το 1993, όπως
αναφέρεται στην εφεύρωση).
Η ακονθίστατη πόνη του Μήτη
Κουηγουριδή.

ΚΑΡΥΟΦΥΛΙΑ ΚΑΡΑΜΠΕΤΗ

Βάλσαμο στην αγωνία απέναντι στον ρόλο

Ήταν ένα καλοκαιρινό βράδυ του 1979, όταν φεύγοντας από τη Θεσσαλονίκη φτίαχσαμε στην Επίδαυρο μαζί με συμμαθήτες μου στ δραματική σχολή, για να δούμε τη δουσάκα μας. Μάγια Λυμπεροπούλου, να υποδιδεται την Έλένη στη «Τραύμαδες» σε οκτινάδεσσα του Καρόλου Κουν. Δεν θα ξέρωα τη μοναδική αισθηση, όταν είδα για πρώτη φορά μου το θέατρο. Το ίδιο εκείνο βράδυ, μετά τη γεννινή δουκιά, γνώρισα τον λεωνίδα. Πώς να φανταζόμαστον ότι τότε θα ξεκινούσε μια σεξέν χών;

Επιπρόσταν ακόμα να κατακτηνώνουμε στο υπόβαθρο πάρκην του θεάτρου Απολαμβάνουμε να ζρύμεις στο μηνόριο, αλλά κάθε τόσο, και οπωδηπότε μετά την προμέρα, καταφεύγουμε στο μαγαζί, στήνοντας αφή στα διπλώνα τραπέζα, όπου ξετυλίγνωναν ιστορίες για μεγάλους ρόλους ή μεγάλους έρωτες. Ως μέλη του χορού, τα πρώτα χρόνια, χαράμασαν την νιώτη και την συνειδητή μας πλάτη στη διάτετρη οικογένειά μας, την οικογένεια Λαζαρόπουλου, που ήταν πάντα καλουσώντας και διακριπτική.

Απέκτησα περισσότερες ασκείσεις με τον Νίκο, που γνωρίζω από μικρό παιδί. Ερχόντας στις πρόβες και περιμένομε με ανυπομονούσα τα σχόλιά του, που ήταν πάντα εύστοκα και ευγενικά. Είναι ανοιχτός και στα κανιόργυρα ρείματα σε σκέψη με την ερμηνεία του αρχιών δράματος. Έχει «μαθητεύεσσες» άλλωστε πλάι στους καλύτερους.

Στου «Λεωνίδη» γνώρισα κι εγώ τον Διονύση Φωτόπουλο το 1984, όταν έπαιξα για πρώτη φορά ως μέλος του χορού στον «Ιππόλιτο» σε οκτινάδεσσα του Νίκου Περέλη. Στεκάσουμε μπροστά στην κουζίνα, με πιλότος και δροσίς από να μου μιλά για τις εντυπώσεις

του Κολακεύτηκα τρομερά. Είχε ήδη τις διαστάσεις ενός μύθου και τον θευματίζουμε πολύ. Στο δικό του τραπέζι, ως φίλη πλέον, γνώρισα το 2003 τον Στίβεν Μηρίκιοφ. Εκεί συμφέρουμε και με τη Φίωνα Σο και την Ντέμπρο Γουδήνηρ, όπων ανεβάσαμε «Ηλέκτρα» σε οκτινάδεσσα Πέτερ Στάν. Είχαν έρθει, για να δουν τον χώρη εν όψει της προστομασίας για τις «Ευτυχισμένες μέρες». Μου έκανε εντύπωση με πόση απλότητα, οικειότητα και σεβασμό μελώδουσαν μαζί μας. Είναι η απλότητα, η οικειότητα και ο σεβασμός που εμπνέει σε όλους αυτή η φλερτενή ελληνική ταβέρνα. Εκεί ακόμα και ο διασπόρτης συμμετέκουν σε μια ανθρώπινη εξίσωση, βρίσκουν τη σπουδική θαλυπορίη που νοστάλγιγον στα αλλεπάλληλα ταξίδια τους.

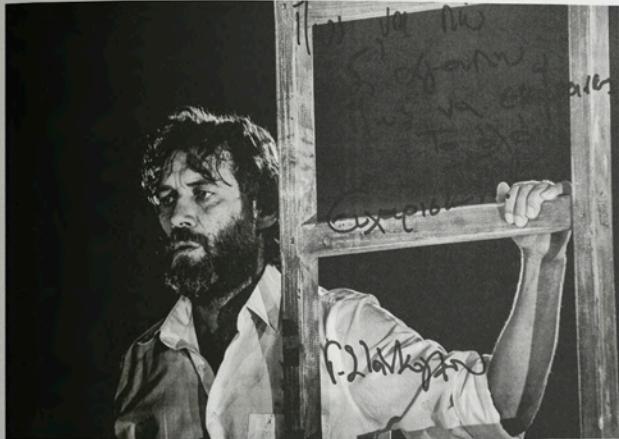
Ωριμάζοντας και συναλαμβάνοντας την ευθύνη μεγάλων ρόλων, προπομάνων πλέον τα μένω στο δυματό ενός ξενοδοκείου, για να διατηρώντας τη συγκέντρωσή μου. Πάντα κάποιος συναδέλφος ή φίλος από το θέατρο μου έρεφε φογιάτης Κάκας. Και μαζί, κάτι από τη μητρική της θέρμη, βάλοασμο στην αγωνία απέναντι στον ρόλο. Ο ήθουσος είναι σαν τον αθλητή, αν δεν σέβεται το σώμα του, εκείνο θα τον προδώσει. Έχει ομηρία να μη βαρύνει, αλλά και να γεμίσει από την ενέργεια που χρειάζεται για να αντεπεξέχει σε έναν απαιτητικό ρόλο. Το φογιάτης Κάκας είναι ιαρματικό. Χαροφματικό να συναντά κάθε χρόνο σε αυτόν τον χώρο μετά από τα αποτυπώματα ιστορικών στηγάνων, που με τημ να έχει και δικές μου φωτογραφίες. Είναι μοναδικός η περίπτωση αυτής της οικογένειας, της τόσο άσσια δερμάτης με τον θεατρικό κόσμο, με τα εγγόνια να μεγαλώνουν με το ίδιο ήδος, τον ίδιο πολιτούμην που έχει χτιστεί μέσα στον χρόνο.

Η Καρυοφυλία
Καροπίτη με τη Κάκα
και την Λαζαρίδη.

Η Καρολίνα Καραγιάννη
στον ρόλο της Μήδεας του Ευριπίδη,
που παρουσιάστηκε στο Εθνικό Θέατρο
το 1997 σε σκηνοθεσία
της Νικολίνας Κονσούρη.
(φωτ. Σταύρος Δάλας)

Ο Γιάννης Στεφανούκου στον ρόλο της «Επιτά επί Θήβων»,
που παρουσιάστηκε το 2016 το ΚΕΒΕ
σε σκηνοθεσία του Ταΐζαρης Γκραουζίνης.

Ο Μίκης Θεοδωράκης με τον Δημήτρη Παπαχαράλη, τον Γιώντη Βλάχη, τη Μόλινα Μερκούρη κ.ά. σε στηγή συντριγυρούσα το 1976 για τη «Μέλισσα». Ήταν μια παράσταση που τελείω δεν παρουσιάστηκε στην Επίδειπρο. Το 1976, αν και το ΚΩΒΕ είχε ανακοινώσει πρότιο ότι θα παρουσιάσει το έργο του Ευριπίδη, το Εθνικό Θέατρο το απογύρευε, προκειμένου να το παρουσιάσει με δική του διανομή.

[φωτ. Σωκράτης Ιωαννίδης]

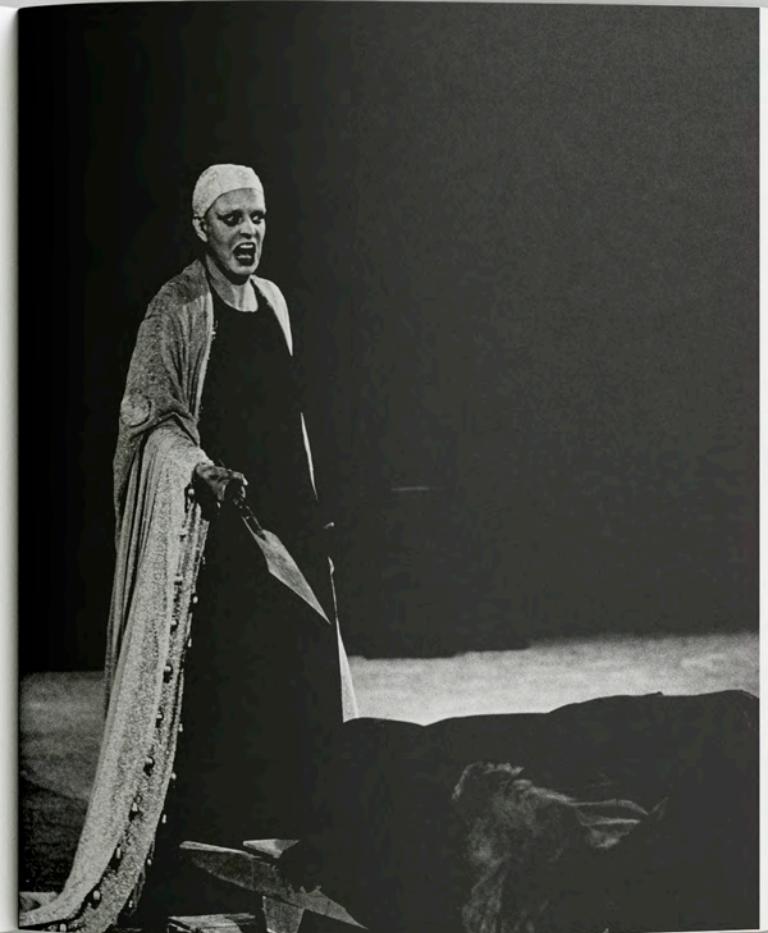

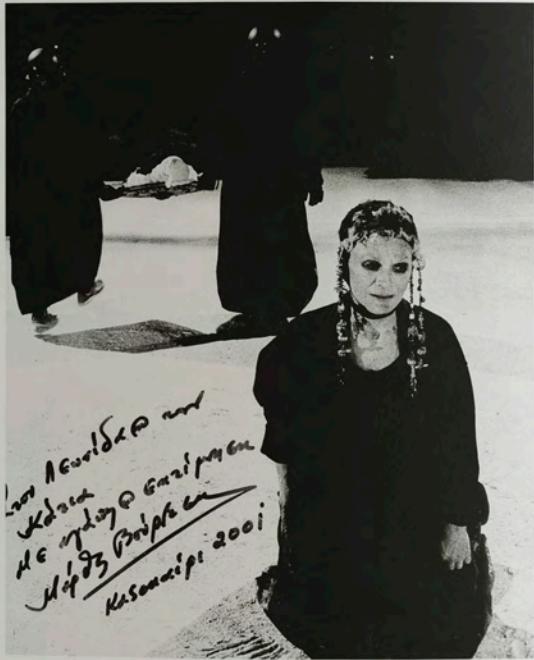
ΜΑΝΟΥΕΛΑ ΠΑΥΛΙΔΟΥ

Με τη Μελίνα ως το τέλος

Η Μελίνα έλεγε ότι η Κάκια κάνει το νοστιμότερο κριθαράκι στη Γη. Και, για να μη μείνει καριά αμριβολία, από το 1975 έως το τέλος, όλα τα χρόνια που πηγαδούμε μαζί στους «Λευανίδες», παρέγγελνε πάντα μια σκέψη από γουνέτσια. Ήταν απόλυτη στο φαγιό της, όπως και στις εξδόνες της Σταύρου Βρισκόμενα στην Επίδαυρο, η μοναδική της έξοδος, εκτός από το θέατρο, ήταν για να πάει στους Λιακόπουλους. Τους αγαπούσε πολύ για τη ήθος, την καλοσύνη, τη γλυκύπτη τους. Το μόνο που δεν της ήταν ποτέ φωτογραφία της που είχαν διαλέξει από την «Ορέστεια», τη μοναδική παράσταση που είχαν ποιέσει στο αρχαίο θέατρο. «Αυτή Βρήκες να Βάλετε, που είμαι σαν τέρο!» είχε πει στον Νίκο Άλλα, όταν εκείνες της ζήτησε μια αφέρεση, την έγραψε με αγάπη πάνω στο κάδρο και υπέτερα το κρεμάσασε ξανά. Ζήσαμε μαζί πολλές συγκριτικές σημειώσεις, σε ευτυχίσμενους και δισκόπολους καιρούς, στις χαρές και στην αρρώστια της. Τις πρώτες ημέρες μετά τον θάνατο της Μελίνας, δεν είχα καταφέρει σύτε να δακρύσω. Έως την ημέρα της κηδείας της, τον Μάρτιο του 1994, Βρισκόμενην ακόμα πάλι της, στο παρεκκλήσι της Μητρό-

πόλης, όπου χιλιάδες κόσμου είχαν περάσει από την περασμένη νύχτα, για να την αποχαιρετίσουν. Είχε έρθει ο ώρα να μεταφερθεί ο σορός στο ναό, για ν' αρχίσει ο νεκριάσμης ακολουθία, όταν θα γινόνταν από το παρεκκλήσι, είδα μπροστά μου συγκινημένους τον Λευανίδα και την Κάκια. Δεν είχα μπει, για να μην ενοχλήσουμε αλλά σύτε είχαν πάει ήδη στη Μητρόπολη, όπως πολλοί άλλοι. Περήμεναν διακριτικά, για να τη συνοδεύουσαν. Και τότε ξέποσα σε λυγμόύς. Εκείνο το καλοκαίρι δεν είχα το κουράγιο να ξανα-βρεθώ στο σπίτι της Επιδαύρου ωκεί τη Μελίνα. Επέ-στρεψα το καλοκαίρι του 1995. Την πρώτη φορά που ξαναπήγη στους «Λευανίδες», κάθισμα στο τραπέζι που συνίθιως καθόμουν μαζί της. Τότε, πριν παραγενέλω, ο Νίκος πλεύσας σκωπητός και κατάδυντός με στα μάτια, φήνος μπροστά μου ένα πιατάνι με λίγο γιουζέτα... Για μέρα, η οικογένεια Λιακόπουλου είναι μέρος της συγκίνησης της Επιδαύρου. Ελάχιστοι άνθρωποι θα παρέμεναν το ίδιο γνήσιοι και ανθεμετοι, αν είχαν πελάτες ίδιους αυτούς τους απημονικούς καλλιτέχνες επί 60 χρόνια. Γιατί ελάχιστοι άνθρωποι έχουν το δικό τους ήδος.

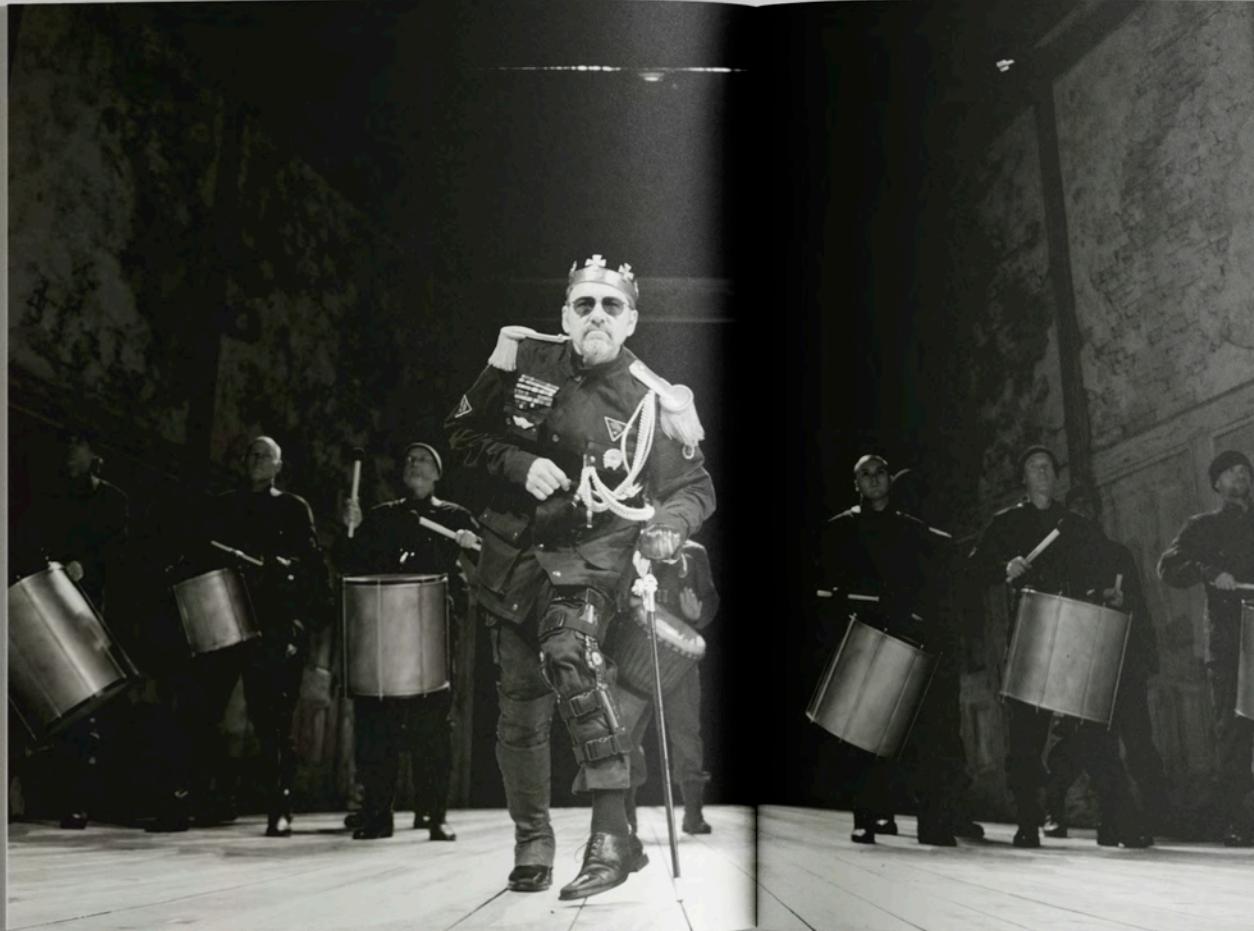
138

Αριστερά, η Μάρια
Βουλήτη στον ρόλο της
Εκδήλωσης στης «Τριαδίδες»
σε σκηνοθεσία του
Αντώνιου Αντώνιου.
(φωτ. Κώστας Ορβέλιανος)

Δεξιά, η Φίλονα Σο στις
«Επικομιδές μέρες»
του Σάρωνα Λαζαρέτου
που συναντήθησαν
το 2007 η Ντρυμόρα
Γουλέρη για το Εθνικό
Θέατρο της Μεγάλης
Βρετανίας.
(φωτ. Εύη Φωκασκού)

139

Ο Κέβιν Σπίνσι
στον ρόλο
του Ραχήρου Γ'
στη σημώνιμη έργο
του Ουάλετ Λέθνο,
που συνθέτισε
ο Ζαρ Μέντες, το 2011.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΓΝΑΔΗΣ

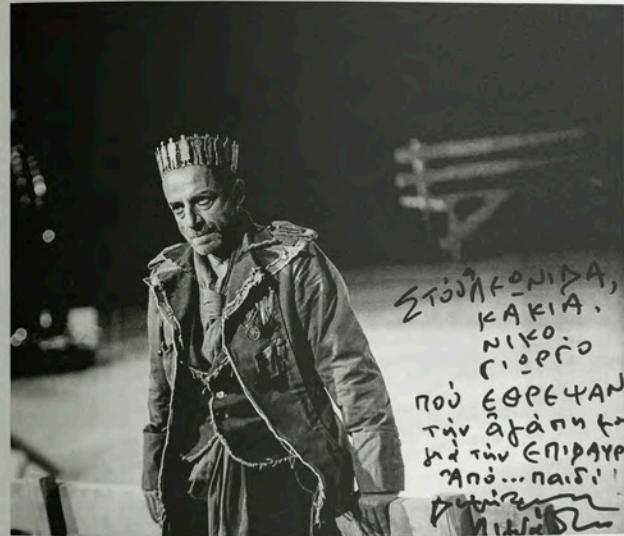
Ιστορικό διόδιο του θεάτρου

«Έδω είναι το χωριό Λυγουριό», είπε ο πατέρας μου και λες και ήμασταν συνεννοημένοι, ο αδελφός μου κι εγώ οικόπεδο στα γέλια. Ήμασταν παιδιά και για κάποιον λόγο το νόμα της φάντησε αστείο. Έκανε την εποκή είδα για πρώτη φορά παρόντα στο αρχαίο θέατρο, τον «Οδηγόποα επι Κολανώ» με τον Μικνάτ Ήμαν μάλις δέκα χρονών, αλλά ενθουσιαστικά, ίσως γιατί ο πατέρας μου είχε κιόλας φροντίσει να φιλέξει γύρω μας ένα εικονοστάσιο με τους μεγάλους της ποίησης χωριών ωπώδη να μας τους επιβάλλει. Τότε, περνούσαμε όλα μας τα καλοκαριά στην Παλαιά Επιδαύρο. Πριν γίνει η επικωμάστων, η θάλασσα έφτανε ως εκεί που βρίσκονται σήμερα οι καρατέρες, Νομικόδημες ένα απότι και πηγαίναμε συνήθως σ' ένα κέντρο που λεγόταν «Ο Παρδενό». Υπέροχη ήρθε η εφηβεία, τα αδέντη, οι έρκετες και βέβαιως οι πολές ντυσιοκτές, οι Εσπερίδες, οι λεγόμενες Πορτοκαλές και κατόπιν το Καπάνι. Ουρές τα αυτοκίνητα έκλεναν το σπενό δρόμου εξώ από το μαζίδ, όπου άνογεν τις ασμάτισμένες με κιβώτια και ανδρισμούς από κάθε κοινωνική τάξη χώρευαν παρέο έως το έγμεραμα. Και βέβαια, στο Λυγουριό πηγάδιας στου «Λευνίδο». Η πρώτη εικόνα που ανακάλυψα είναι του Άλεξ Μικνάτ στο γωνικό τραπέζι του μ' ένα χάρτινο τραπεζούντιλο βαλμένο σαν πεζότετα γύρω από το λαμπρό του. Δεν φαντάζειμεν ακόμα ότι θα τον είδα δάσκαλο στη Δραματική Σχολή του Εθνικού. Και τι δισκούλι! Εκείνα τα χρόνα σι ακινοθέετε, ήταν πολύ αυστηρό. Δεν αυ-

ζητούσαν με τον ακνοθέτη, εκτελούσες. Ειδικά ο Μικνάτης ήταν αυστηρότερος όλων, ακόμα και αν σε είχε επιλέξει με αγάπη. Κάποιο διέκοψε τη δοκιμή και με ρώμη: «Λιγνάδη, ποιούς καθηγητές έχεις στη σκολή;» Του απάντησα: «Μόλις τελεώσω η πρόβα, θα πάς να τους δρες έναν-έναν και θα τους πεις εκ μέρους μου ότι έκανες αποτύχει». Είχα στοκαντιάστηκε από μέσα μου πως, ότι και αν έκανε, δεν επρόκειτο να λυγίσουν Τον θάμυμα και τον αγωνισμό, δημος όλων. Στην Επίδαυρο πρωτοποέα πολὺ μικρός – ήδη από τον πρώτο χρόνο στη Δραματική Σχολή. Μετά από κάθε πρόβα, ερχόμαστην πενιασμένος στου «Λευνίδο» και διάλεγα πάντα κατόπιν πολύ με πατάτες. Οι πρωτημασίες μου οποίακαν με τα χρώματα, η αφρούσινη μου στο μαγαζί μένει αιδολόντινη. Είναι μια από τις παραδίκευτες αφελετες της Επιδαύρου. Εκεί έχουμε γιρούδες επιτυχιών και έχουμε παρηγριφθεί για αποτύχεις, με την αρωτική πρωτηγή του Φωτοπούλου να μας υποδέκεται στην ίδια πόντα καμβάκι θέση.

Η οικογένεια Λιγνάδηου είναι μια απλή, ελληνική και συγχρόνως ιστορική για το θέατρο οικογένεια. Το μαγαζί της ανήκει στη ζωντανή παράδοση του αρχαίου δράματος, θα ήθελα να κρατήσει τον αιθεντικό του χαροκόπια, την ιδια οξιανή επιλογή για τις φωτογραφίες που κρεμά, να παραμείνει ένα είδος ιστορικού διδύμου, να μη γίνει πιο μαρκό απ' ότι του αξίζει. Καν γνωρίζουντας τους γιους του Λευνίδα, είμαι βέβαιος ότι έτοι θα συνεχίσει.

Ο Δημήτρης Λιγνάδης στον ρόλο του Κρέσοντα από την «Λιγνάδη», που ανέβασε το Εθνικό Θέατρο το 2016 σε συμπαραγωγή με το ΚΩΒΕ και τον Θεατρικό Οργανισμό Κύπρου, σε σκηνοθεσία Σταύλη Αιβανίνος.
(φωτ.: Ελένη Γανουνάκη)

ΠΕΤΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

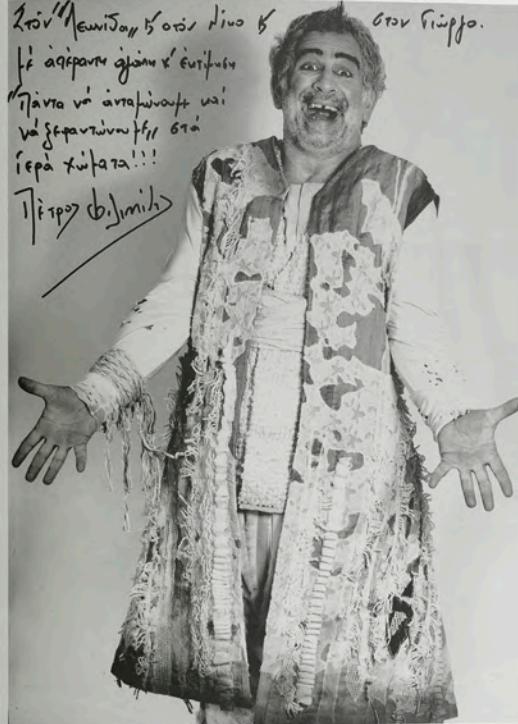
Η Ιθάκη μας στην Επίδαυρο

Το καλοκαίρι του 1986 ο Κάρολος Κουν αποφάσισε να ξαναπροσωπώσει στην Επίδαυρο την ιστορική παράσταση των «Φρίβλιν». Ήταν μόλις απορθήσεις από τη σκηνή του θέατρου Τέανης, δύκος δεν είναι αυτός ο λόγος για τον οποίο η θυμάματα με ξωχαριστή συγκέντον. Το θέατρο ήταν ασφυκτικά γεράσια με 14 χαλαρές θεατές – τότε επιτρέπονταν να χρησιμοποιούνται δέλες οι θεατές. Μετά από μία συγκλονιστική παράσταση, όλοι μόνο χειροκόπισαν με τέτοιαν ενθουσιασμό, που νόμιζα ότι παρόμοιο δεν θα ξαναζήσουν. Καθώς το χειροκόπισαν δεν έλεγε να κοπάσει, ήρθαν και σπάθικαν στο κέντρο της αρχής τους να χωρεψούν το κανά, ο ίδιος ο Κουν, ο Γιάννης Τσαρούχης και ο Ζωάκος Νικολαΐδης. Και έφερνον οι επικυρώμενοι έγονοι τόσο ποι εγκρήσεις και ενθουσιασμούς, που νόμιζαν ότι θα θετέπει διπλασιάστηκαν! Ημεσταν νέοι και ανεμέλιοι. Αργά τη νύχτα τελειώναμε τις πρόσθετες και, μετά το φαγητό, επικυρώμενοταν για το «Καπίκι», σαν και ο Γιώργος Λαζαρίδης στεκάστηκαν φρουρός μπροστά στους «Λεωνίδα». Εκείνη την εποχή οι μαθητές έργωναν ακόμα διήλα, στους Δημήτρη Λιγόντας μήνες μετά ο Κουν έφυγε από τη ζωή. Και το καλοκαίρι του 1987, το πρώτο δίνας εκείνον, δύναντας επιστρέψαμε στην Επίδαυρο με «Τέρσες», ήταν για όλους διαφορετικά συγκεντικό.

Ξαναπήγη στην Επίδαυρο, για να παιξεν σε παράσταση το 1998. Πολλά είκαν αλλάξει, όντας δύκος και το μαμούτικο φαγό της Κάκιας, σύντε και το ήθος, και η ευγένεια στη συμπεριφορά όλης της οικογένειας. Ο Λεωνίδας είχε μεγάλη σημασία στους ανθρώπους του θεάτρου

και, αν μπορούσε να τους ταΐζει διωρεάν, είμαι θέβαιος ότι θα το έκανε. Στο μαγαζί του Βριλίσκουμε ένα καταρύγιο, ένα απόγκειο στην περιπέτεια της προστοιχίας, ενώς απημαντικού ρόλου. Πάντα, σαν φέρνει ηώρα της πρεμιέρας, ζεγκέλιο το δύκος μου με τη σκέψη πως όταν τελειώσει η παράσταση σ' αυτόν τον ιερό κόρων. Θα πάρω όλοι μαζί στους «Λεωνίδα» και θα είμαστε καλά. Το μαγαζί των Λιακόπουλων είναι η Ιθάκη μας στη διαδρομή του ρόλου. Και είναι πολύ ωραίο, μετά από μια πεπυχμένη παράσταση, να σε χειροκροτούν ξανά εκεί, αφού σε έκουν ήδη χειροκροτήσει στο αρχαίο θέατρο. Την ίδια σημήνη τα μεγέθη των οπουδαίων ήθωντον του περελάθωντος που σου θυμίζουν οι γύρια φωτογραφίες, δεν σου επιτρέπουν να σπικάσεις το κεφάλι σου περισσότερο απ' όσο σου αρέζει.

Όταν ο γιος μου ήταν επτά ή οκτώ ετών, ο Λεωνίδας του είχε δώσει δύο τολγικά μπολ με παγωτό, για να σερβίρει και εκείνος τους πελάτες. Ο Δημήτρης τα μετέφερε καμπυρτός, ο Λεωνίδας ταν αγκάλιασε γελάντας και τους φωτογράφισα μαζί. Έκω πάντα αυτήν τη φωτογραφία, όπως την έκουν και οι Λιακόπουλοι. Ανήκει στο φωτογραφικό άλμπουμ και των δύο οικογενειών. Τώρα, ο γιος μου οποιασδήποτε στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου και ελπίζω ότι κι εκείνος κάποια σημήνη θα παιξει στην Επίδαυρο ήσους τότε μπορεί μετά το τέλος της παράστασης και δει μπροστά του την παιδική φωτογραφία του. Είναι μια ιστορία από το περελάθων και, ποιος ξέρει, ήσους και μια ιστορία από το μέλλον.

Ανάμεσα στους
οπινονικούς σκηνοθέτες
με τις περισσότερες
σκηνοθεσίες στην
Επίδωρο υπήρξε ο
Σύλβερ Ευγγελέτος.
Πρώτα με το Εθνικό
Θέατρο, καπίδικ με το
ΚΟΒΕ και φυσικά με το
Αμφιθέατρο, που ίδρυσε
το 1975.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΑΘΑΝΟΣ

Μέρος της μυθολογίας του τόπου

Την πρώτη φορά που θυήκα στην Επίδαιο μαζί με όλους μαθήτες της σχολής του Εθνικού, ήταν στους «Πέρσες». Κρατούσαμε κονάρια και φέρναμε μέσα τη βασιλίσσα – δεν θυγάγμε σύτε στην υπόκλιον. Ήταν μια οποιωδιά στηγή να μπορέσει να δεις όλο αυτό το χειροβότημα του αρχαιού θεάτρου απ' το πλάι. Ήμουσαν παιδιά και μέναμε πάνω από την ταθύβην του «Λεωνίδα», πλάι στην τεράστια κληματαρία, σα ήταν το οπίτι του θείου μας στο χωρίο, σα να επιστρέψουμε στο οίδημα.

Μετά τις 9 το βράδυ έπρεπε να κάνουμε πουχιά για τους γείτονες. Μεσ' από μαγοζή καθηφειζόταν όπι συνέβαινε στο θέατρο, δηλαδή κάτια τεράστιες φωτογραφίες στους τόπους μάς προκαλούσαν δέος, χαρεύαμε μπροστά τους σκαζόμενας και λίγα. Σα να διασκέζεις ένα μουσείο. Από κάτω τραγύμες, θέβαια. Άλλα κι αυτό ήταν γοητευτικό, ήταν η συνάντηση της καθημερινότητας με κάτια που την ξεπερνούσε.

Απαγορευόνταν να θυγάγμε το δρόδυ, έπρεπε να είμαστε έτοιμοι για την παρόδηση και όλα γίνονταν κρυψά. Από το 1990 και μετά το οικάγανο. Έπρεπε, θέβαια, να περάσουμε μετά από το μαγοζή και μερικές φορές μας έπιανε η Μαρία Χάρη που καβάθην με τους διασκόλους μας μπροστά, στην «αρολία», πολύνοντας πανταζήμια: «Πού πάτε εσείς τέτοια ώρα». Έίσαμε δίδεν πονοκέφαλο. «Για σάλια εδώ». Και μας πέιξε με τον αντικερά που μνήγη επί μια ώρα, σαν θελανορά. Δεν έβρα σα ήταν από πονηριά ή οιδωτιά, σίγουρα ήταν από μεγάλη πρωστιά. Πονοκέφαλο δεν είναμε, αλλά τον αποκαύωμας από τη θεραπεία.

Το «Καπάκι» υπήρχε πάντα, αλλά έπρεπε να καθαλήσεις τα βουνά, για να φθάσεις δεν είδαμε αυτοκίνητα. Το-

πος μοσχομύριζε, είχαν μια μυθολογία τα πράγματα τότε, όλα συνδέονταν. Ο Λεωνίδας, και ο οικογένειά του πήγαιναν στις πρόδης, ήταν πάντα εκεί, διακριτικοί, σαν καλά φανάριμα, σαν τα ζώα του δύσσος Ελεγαν τη γιγάντια τους ευενικά, ποτέ φανατικά. Κανέναν δεν ήθελεν να κοκκορίδισουν. Κι εμείς, επιτρέφαμε πάντοτε στο μαγοζή, γιατί ήμασταν στον δρόμο και θέλαμε να θρούμε καταφύγιο. Αυτό θυμάμαται από μικρός, σταλκαλέμεν με καλύδες ιστρίες. Μετά όρισε στην Επίδαιο να έρχεται πολὺς κόσμος και να γίνεται ένα γλέντι περίεργο.

Άλλοδεν πολλά, όμως ο θέρημνος αυτών των αινθρώπων παραμένει αναλογικόν. Με την ίδια αγάπη, το ίδιο ζεύγος σέρνα σου δύοσυνο το πιάτο με το φαγητό, την ίδια υπομονή να σε περιμένουν μετ' στα δύρια μεσάνυκτα Ο Νίκος και ο Γιώργος δεν έχουσαν δράμη της ευγενέστας τους, μεγαλύνονταν. Το ίδιο και η Σοφία και τα παιδιά Με λίγες κουβέντες και μια χεραψία συνεννοείσαι μια χαρά. Γιατί έχουν καλούνται και ποιδεία, μεγάλωσαν σ' έναν τόπο μονοδικό. Είχαν τα κυρώρια τους, έφιφουν ανακαλύψμικε ένα αρχαίο θέατρο ανάμεσά τους, και αυτό τους άλλαξε για πάντα.

Ακόμα και αν τυκαίνει να μην ιδωθούμε για καιρό, όταν ξαναβρισκόμαστε, ο χρόνος μπινεύεται. Είναι σαν την πλικιά μας να τη λαγαρίδισουμε από τη στηγή που συναντήσαμε. Μου κάνει πάντα εντύπωση ότι σε κάθι γορτή θα λάβεις ένα μίνυμα, σε κάθι κπδεια αινθρώπου του θεάτρου όταν δεις διακριτικά να στέκονται στο βάθος. Σα να τινάθουν ένα καβάνικον να παρευρεθούν, δύο μακριά και στην Βέροιαντα. Είναι καρά για τους βλέπεις και τιμή να συμμετείχες στη μεγάλη οικογένειά τους.

Ο Νίκος Καραθάνος στον ρόλο του Ξέρη στους «Πέρσες», που παρουσιάστηκε το Εθνικό Θέατρο το 2009 σε σκηνοθεσία του Νίκου Γεώτρου [φωτ.: Τάκης Δαμαρεπόπουλος]

152

Αριστερά, ο Γιώργος Κότσοπλης το 1992 στους «Ιππόνες» σε σκηνοθεσία του Κώστα Μηνά. Δεξιά, ο Χρήστος Λαζαλές το 2003 στον «Ιωνα» του Ευριπίδη, που αναπέθανε για το Εθνικό Θέατρο η Αυδία Κονούρδη. (Φωτ. Σταύρος Αδαμί)

153

154

Αριστερά, ο Βασίλης Χαροκόπειούλος ως Δικαίολος στοις «Αναρίζο», που ακινηθήσαν το 2015 ο Γιάννης Κακίλας

Κάτω, ο Θάνος Καρακαπάνης και ο Γιώργος Μιχαλακόπουλος στοις «Βαπτορούς», που παρουσιάστηκαν το 1986 σε σκηνοθεσία Κώστα Μηνά. (φωτ. Στύλιο Λίλια)

Δεξά, ο Δημήτρης Παπαμιχαήλιος το 1998 στον ρόλο του Οδηίνδο σε σκηνοθεσία Σταύρου Γούκη.

155

ΑΙΓΑΙΙΟΣ ΧΕΙΛΑΚΗΣ

Όταν καταργήθηκε το «άβατο»

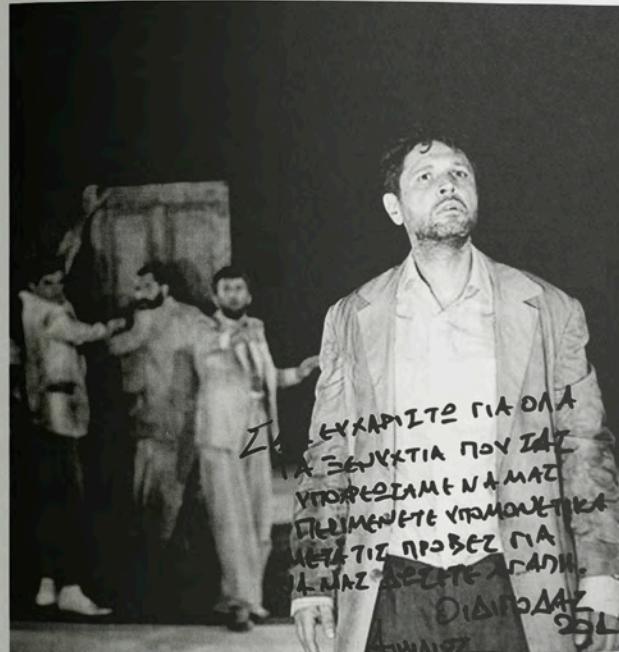
Ανήκω στη γενιά των μαθητών του θεάτρου Τέχνης που γεύτικαν τα κεφτεδάκια της Κάκιας, πριν καν μπούν στου «Λεωνίδα». Όταν ακόμη φωτόσα από πρώτο έτος της σχολής, απαγορευόταν να συναγελθήσουσε μετά των πρωταγωνιστών που σύντριψαν στο μαγαζί. Ετοι ματιών, παραγγέλναμε στον Niko, που ήταν λίγο μεγαλύτερος και με έμερες κρυφά τις μερίδες στην πίσω αυλή της ταβέρνας, δίνως να τον δει ο Γιώργος Λαζάρης, που κρατούσαν πιστά το τυπικό Ο Μήμης Κουγουμούτζης πάντα πιο διαλακτικός – ίδιως μετά τον θάνατο του Κουν. «Ένα τελευτηργκό είναι παιδιά, ας μην το χαλάσουμε τώρα», μας έρανε στο φλόγισμα.

Όταν αποφοίτησαμε από τη σχολή, με μιας το «άβατο»-καταργήθηκε, δεν γηγάνισαμε στου «Λεωνίδα» μόνο το πρωτό ή το μεσομέρι, αλλά και τα έμερούματα, μετά την πρόβα, μετά και το σταμπιλάρισμα των φώτων. Η οικογένεια Λιακόπουλου μας γνωρίζει από τα μικρά μας, από τότε που κοιτάζουμε τη σταρά. Μεσά στο ά-

χος μας, κάποιος μας φρόντιζε με τρόπο πατρικό. Και αυτή είναι μια αξία που μοιράζονται ποιδιά και εγγόνια. Ο Nikos ποτέ δει, ήδη από την πρώτη μέρα των προβούν, φωνεται συχνά η μορφα της παράστασης. Μετά από τόσες που έχει ακούσει, γνωρίζει ότι το κλίμα της προτειμασίας καθημερινάται στις αναπνοές των ιδεοποιών. Όταν είλαμε έρθει με τον Τσέληρης Γκρουουζήν, καθώς είλε δει μια πρόβα, του είπε με βεβαιότητα ότι θα έκουμε επιτυχία. Ο Λιθουανός ακινθάβετης τον κοίταξε με δυσπιστία Όμως ο Nikos επαληθεύτηκε. Κάποτε μου έκανε την την να κρεμάσει και τη φωτογραφία μου ανάμεσα σε εκείνες των μεγάλων πρωταγωνιστών – ένωσε τότε σα να παίρνω ένα αστέρι στη λεωφόρο της δόξας στο Λας Αντζελες!

Πηγαίνοντας και σήμερα στο μαγαζί θυμάμαι τον εαυτό μου, όταν μεγάλων και συνερεύομένων τι θα γίνω. Σαν να επικεκόπτουμε τον τόπο ενός εφιβηκού έρωτα που θα με συνοδεύει πάντα.

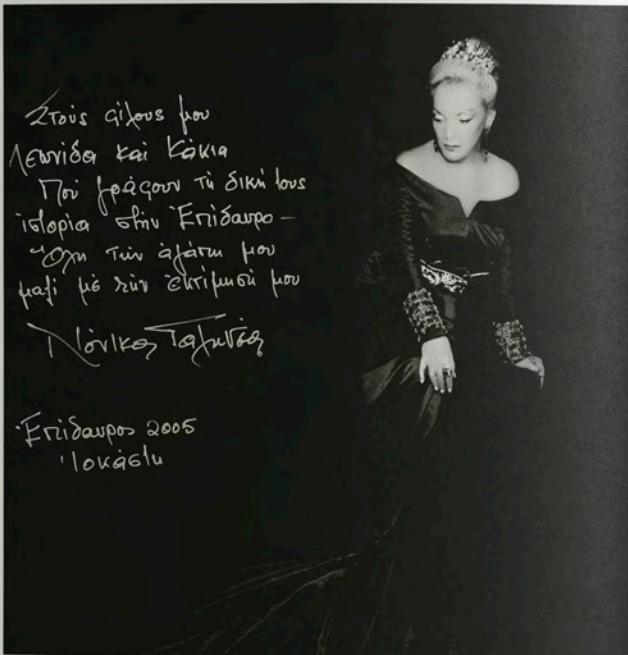
Ο Αιγαίος Χειλάκης «Ωδόπους πύραννος» το 2012
σε ακινθάβετη του Τσέληρης Γκρουουζήν
(φωτ. Εύη Φαλακρού)

Στούς σίκους μου
Λευτέρα και Κάκια
Που φέργουν τη σίκη τους
ισλορία στην Έπιδαυρο -
μόχι των άφαντων μου
κατι μέ στην έκπιψη μου

Νόνκος Γαζήνης

Έπιδαυρος 2005
Ιοκάστη

Αριστερά, η Νόνκα
Γαζήνη στον ρόλο
της Ιωάννης στον
«Οιδίνιοδα τύραννο», που
σκηνοθέτησε το 2005
ο Γιώργος Κυριούλης.

Δεξιά, ο Γιάννης Φέρτης
στην «Άλλοπο», που
σκηνοθέτησε το 2017
η Κατερίνη Ευαγγελάτου
για το Θέατρο Λέσπερο.
(φωτ.: Πάτροκλος Σκαριβίδης)

Από τη «Μήδεα» του Αλεξάνδρου Κερούγην, που παρουσιάστηκε το 2007 σε σκηνές δια, σκηνικά και κοστούμια του Γιάννη Κόκκινη.
[φωτ. Εύη Φυλακού]

Από τους «Πέρσες»,
που ακονθίστηκε το 2006
ο Θεατρικός Τερζόπουλος.
[φωτ. Εύη Φυλακού]

ΕΥΑ ΝΑΘΕΝΑ

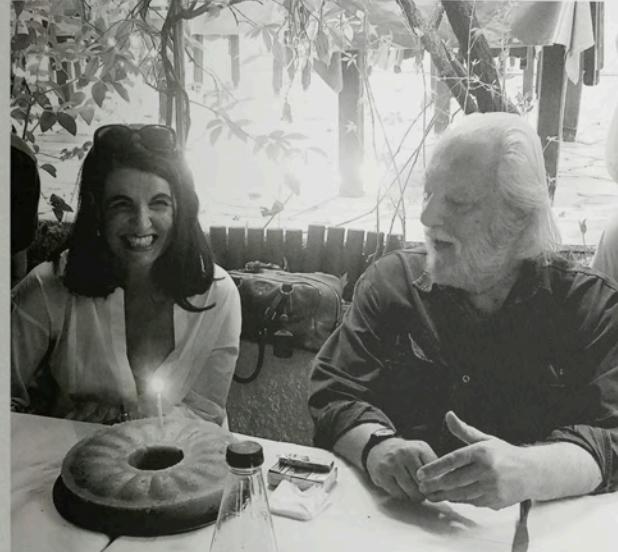
Οι οικοδεσπότες της Επιδαύρου

Ένας ιδιαίτερος μαγγήτης ήταν για μένα πάντα η Επίδαυρος. Και ενώ μελέτησα όλα τα ιστορικά στοιχεία που θα ανθίζει κανείς «γνωριμία με έναν τόπο», σπήνη πραγματικότητα άρχισα να τη γνωρίζω, όταν επέστρεψα ξανά και ξανά όλα μου τα καλοκαίρια, σε όλες τις πορσαδόρες, από τα 18 μου και έπειτα. Η σύνδεσή μου με το θέατρο ήταν ουσιαστική και στεκάστην για καιρό σε μια απόστοση από πρόβεση, από σεβασμό. Για χρόνια ήμουν θεατής!

Γνώρισα την οικογένεια Λιακόπουλου και ταν Λεωνίδα πολύ μικρή. Ήταν από πάντα αυτοί οι άνθρωποι

οι να είκαν αναλάμβει τη φιλοξενία για λογαριασμό όλου του τόπου. Ήταν οι οικοδεσπότες της Επιδαύρου! Παραμένουν έτσι και αυτό είναι συγκινητικό. Είναι δε αυτή η συνέχεια που σε κάνει να συνδέεσαι αληθινά με τους ανθρώπους, τους συγκεκριμένους ανθρώπους. Και, ενώ ευτύχουσα να γίνω πλέον «κάτοικος» της Επιδαύρου – απέκτησα σπίτι, φίλους, δουλειγια στο θέατρο, φιλοξένοια η ίδια ανθρώπους – ώστοσο, όταν διαβάινω το κατώφλι του Λεωνίδα, καιρετώ την Κάκκα και φώνω τα παιδιά του, αισθάνομαι ότι επιστρέφω σπίτι μου.

Αύγουστος 2019. Ένα γλυκό-διπλήξη
για τη γενέθλια της Εύας Νάθενα
δια χερός της Κάκκης
Δεξά, ο Διονύσης Φωτόπουλος

164

165

Από τον «Οιδίποδα»,
που παρουσιάστηκε
το 2019 στο Ρέγκρι Θέατρο.
(φωτ. Εύη Φαλακρού)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΡΚΟΥΛΑΚΗΣ

Αντίσταση στην παλίρροια της αισθητικής

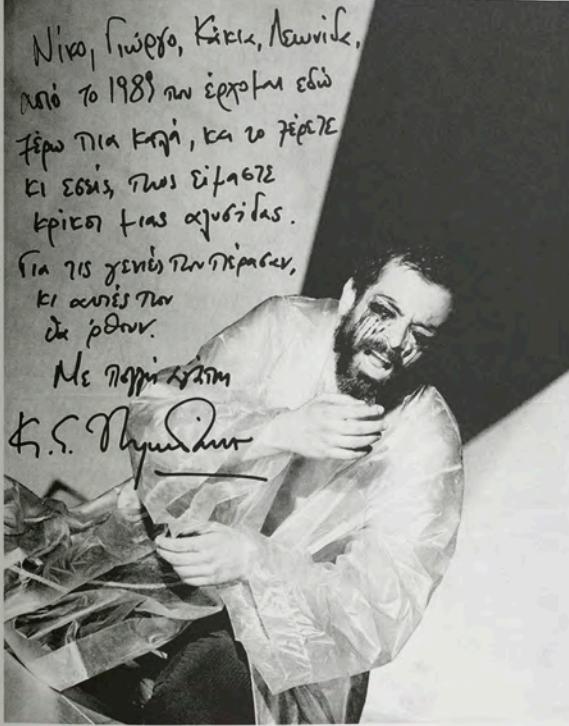
Την πρώτη φορά που μπήκα στους «Λεωνίδα», όταν ακόμα ήμουν μαθητής της Δραματικής Σχολής του Εθνικού, ένωσα σα να μπάνω σ' ένα χωντανό μουσείο της ιστορίας της Επιβαρύνσης. Έκει μπορούσαν να δω τους τεβενώντες στις φωτογραφίες που κρέμονταν στους τοίκους, αλλά και τους ζώντες θησαυρούς που θυμαζόμενο, να τρώνε και να συζητούν για τις παραστάσεις τους. Πορφόρημαστε μα πάρετα από άγνωστα παιδιά, ποτέ δεν μας δόδησε η αίσθηση της διάκρισης. Σ' αυτό το μαγαζί, κάθε ανθρώπος που είχε μια σκέψη με το θέρτιο έννοιες σα να βρίσκεται στην ίδια του. Πάσα να ξεκάθαρο, άλλωστε, εκείνη τη πρώνων με ζεπτό, μαύρο ψωμί με σηρό μέλι και βασιλιρό Κερκίρας.

Το θέατρο της Επιβαρύνσης είναι πολυσυλλεκτικό. Η αποδοκή ή όχι του κονού έχει θεβαίνει τη δική της οπνοαίσθηση, αλλά το πάτη λεπτούργησε η παράσταση ανάμεσα στους ανθρώπους του χώρου μας, τους αμοιβένους, μπορεῖς να το καταλάβεις καλύτερα στους «Λεωνίδα». Παλαιότερα έκανε δει τους Βαμώντες να σπικάνονται και να χειροποτούν έναν τραπαγωνιτή, καθώς έμπαινε στο μαγαζί μετά από μια ξέκοπτη ερμηνεία. Και όλοι έκαναν να απλύνονται μια αίσθηση ακανής...

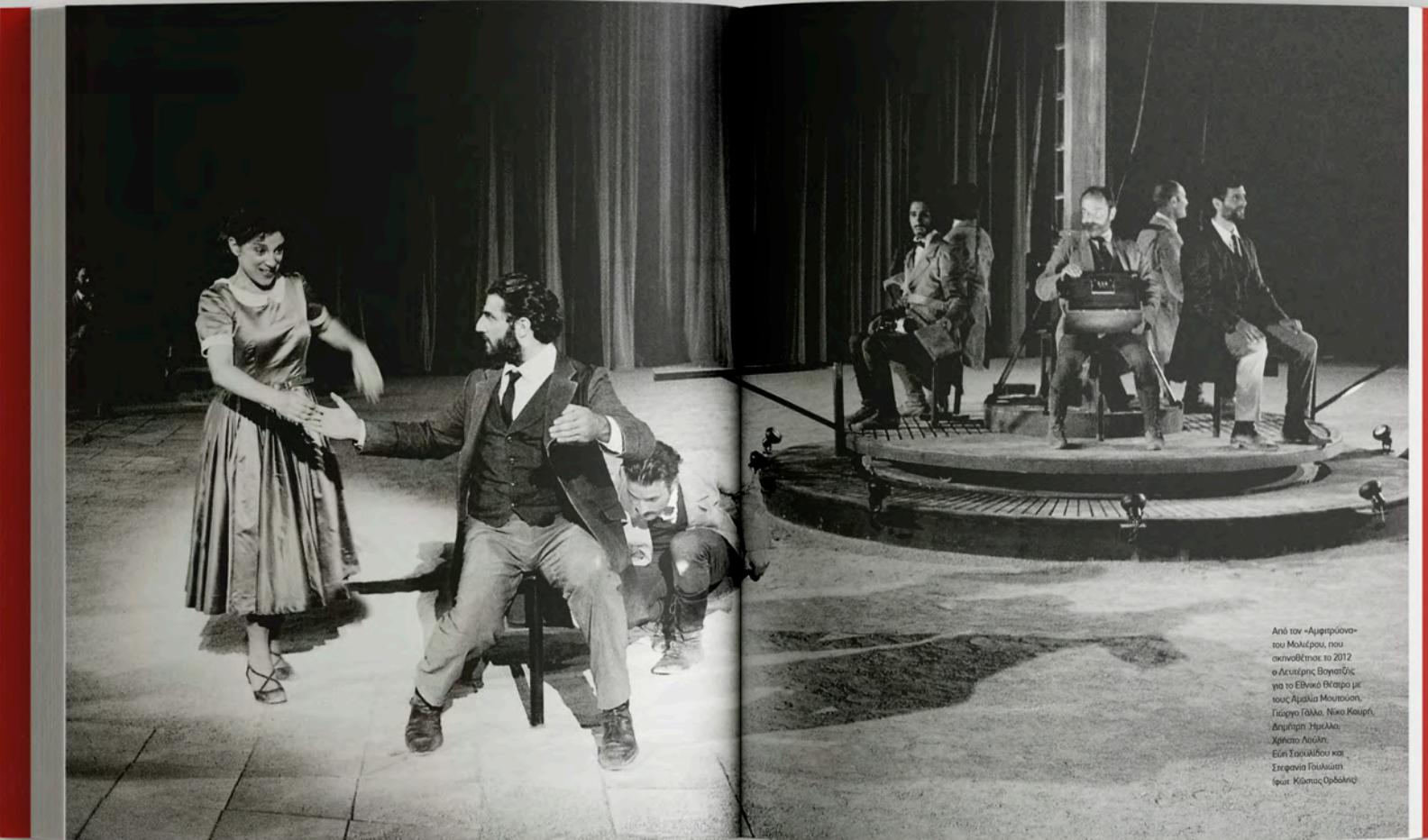
Το προσωπικό μου Βαρύπτερα πριν από κάθε παράσταση είναι η άποψη του Νίκου. Έχει επί της ουσίας γνώση του οραίων δρόμωτος, ενώ ταυτοχρόνως παραμένει ένας αγνός θεότης – δεν έκει κορεστεί, όπως συμβαίνει με πολλούς από μας.

Νίκο, Γιώργο, Κάκια, Λευκίδη,
από το 1989 πως έχοταν εδώ
ζέω την Κρή, και το ζέρτε
κι εδώ, πως σήμερε
κρίσι στις αγνοήσιας.
Για τις γενές που πέρασαν,
κι αυτές που
δε ρένουν.

Με πορτραΐζω
Κ.Σ. Μηνιάδης

Ο Κωνσταντίνος Μαρκουλάκης στον ρόλο του Οιδίποδα, το 2010, σε σκηνοθεσία Σπύρου Ευαγγελάτου.

Από τον «Αμφιερώσαν»
του Μολέρου, που
σκηνοθέτησε το 2012
ο Αυτούρης Βαγούδης
για το Εθνικό Θέατρο με
τους Άριδα Μουτσόπουλον,
Πάρογρο Γάλλο, Νίκα Καζαρή,
Δημήτρη Ημελάκο,
Χρήστο Λαζαλέ,
Εύα Σαράκηδη και
Στεφανία Γούλιανη
Ιερών Κώστας Θρασκέλη

ΑΜΑΛΙΑ ΜΟΥΤΟΥΣΗ

Αντιγόνη με την ενέργεια των θεατών

Προσκεκλημένη. Ετσι τιώθω πάντοτε στο μαγαζί της οικογένειας Λιακόπουλου, που είναι και δική μας οικογένεια, των ηθοποιών. Ο Λευτέρης ήταν ένας άνθρωπος με αίσθηση του μέρους και εσωτερική γαλνή και κλυροδόντης αυτές τις αρέτες στα παιδιά και τα εγγόνια του. Μας βοθεύδην τέσσερα πολύ στις ώρες ημέρας της προσπάθειας μπροστά σε έναν μεγάλο ρόλο.

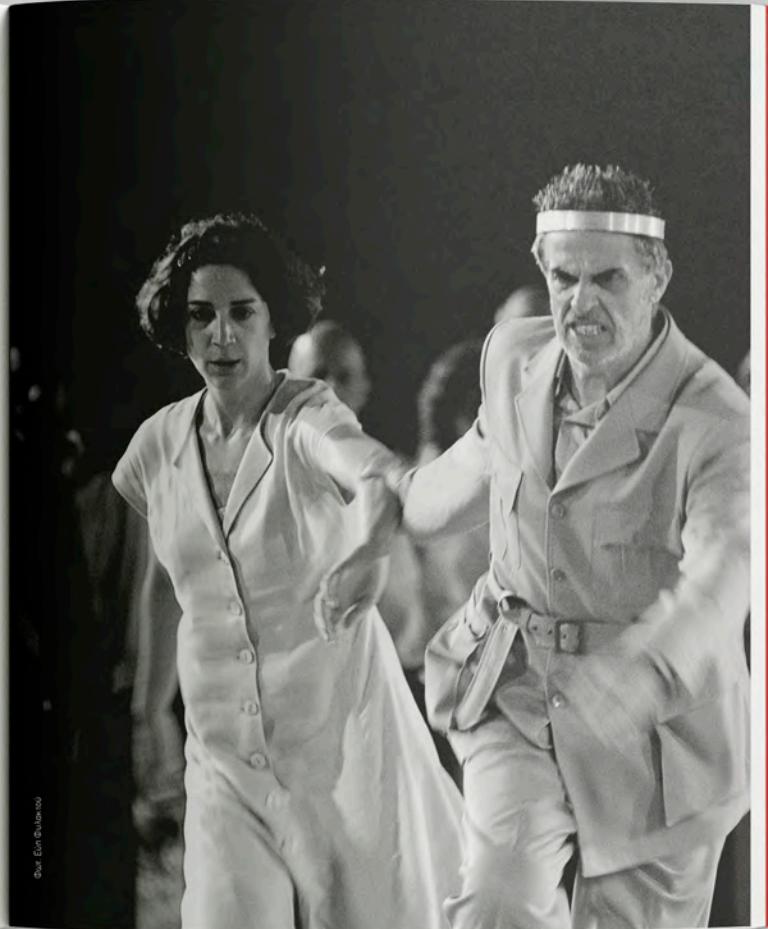
Η ψυχική και η σωματική προσευμασία πάντες μαζί. Το νευρικό μας σύστημα δεν πρέπει να είναι ταραγμένο. Άλλως, μεταδίδουμε στην ερμηνεία τη δική μας ταραχή, όχι του ρόλου. Δεν είναι εύκολη μια τέτοια ιασοροπία μετά τη οισοδοτεμένη ένσταση που προκαλούν οι πρόδηση. Το τοπίο της Επιδαύρου έχει και πολλή υγρασία και πρέπει να προσδύουμε μην τραγουματεί, μην «κλέψει» τη φυσική μας. Ο χώρος, θέβαια, είναι μαγευτικός.

Παλιά, μπορούσαμε αύρια να μένουμε στο «Ξενί». Να ξυνήναμε το προϊ και να μορφαζόμαστην ενέργεια του μητρέων. Όταν έλαβε το ιστορικό ξενοδοχείο, δρόχισα να μένω στο κοντινό «Άθαντον», για να μπορούν να περπατήσω ως το θέατρο. Ειδικά τον Λευτέρη Βογιατζή πηγαδάνωαν εκεί από το μεσημέρι, πριν φύγουν οι τουρίστες. Εφοδιαζόμενοι με γιαγούρια και πιετέτες, βρίσκομε καταρύφη στη σκάλα των δεντρών και αρκίζαμε την πρόσθια μας. Όταν επράκετο για παράσταση δική του ή του Μικαήλ Μαρμαρόρου, έμενα συνάντη μαζί τους ως το επόμενο σμηνέμωνα διοικητήντας να σταματήσει το φωτισμός.

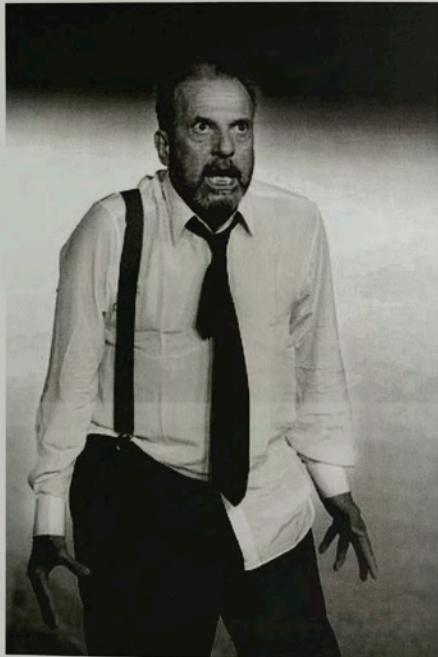
Το δάγκω με συνδέσμες έως την παράσταση. Στην πρεμέρα της, πρόστις «Αντιγόνης» που παιζόμενο με τον Βογιατζή, την ώρα του κομμού της πρωιδός, δεν μπορούσα να ερμηνεύω το κείμενο στον ρυθμό που είχε

επιλέξει ο Σπύρος Σακκάς. Με δυσκόλευε πολύ σωματικά και αναντευοπικά. Στη διάρκεια της παράστασης, ο Λευτέρης, που υποδύνταν τον Κρέοντα, με κοίταζε καθημένος σε μία από τις υπέροχες πέτρες που είχε φτιάξει ο Χλόη Ομπολένκη για το αικινικό. Αισθανόμουν ότι με ελέγκει και αυτό σύρει το όγκος μου. Δεν μπορούσα πια να ανασάνω! Ξέφουν, σπαστόσα τον κορμό. Ενιαυτά ότι είχα αποκτεί από τους ανθρώπους στους οποίους έπρεπε να μεταδώσουμε το λόγο και θέλω να μοριστώ την ενέργειά τους. Έργα από τη θέση μου, ασεβόν θηγικά από τη σκηνή και πλησίασσα τους θεατές. Μάλις έφερα πολύ κοντά τους. Σάπιλωσα και ήμενα ανάσκαλα δύο, ίσως τρία λεπτά. έναν αιώνα. Ενιαυτό ένα «παραδέντωμα» ανάμεσά τους, αλλά νομίζω ότι αυτό λεπτούργησε θετικά, ώστε να μοριατούν κάπι τους ήγειν και για κείνους πολύ πρωγιατικό. Μετά σπικώνηκα και συνέκαλα τον ρόλο – δεν έχω πιάς ξαναδρήνικαμε τη μουσική συνέχεια. Επιτρέφοντας μάλιστα στη θέση μου συνάντησα ξανά το βλέμμα του Λευτέρη δεν είχε αναστατωθεί, αντίθετα τον γλύκανε αυτό που συνέβη.

Ιανκίσ αήμερα το κλίμα της Επιδαύρου είναι πιο κοινωνικό, πιο ξωταρεφές. Όμως, οι ηθοποιοί που έχουν πραταγονιστικούς ρόλους, που πρέπει να οπικώσουν την παράσταση, πάντα δρίλικουν τρόπους να αποικονώθουν στην προσευμασία τους. Μήπως, αυτό δεν ζητά η εποχή μας. Να μπορείς σ' αυτό το σκόρπιομα να κρατάς το δικό σου κέντρο. Μετά από ίσως κρίσιμη που πραγμάτικα στην Επιδαύρου, δεν μπορώ να διανοθώνω ότι θα αποσυνδέσω την προσευμασία μου, ότι θα κάσω την ψυχολογική στηρίξη που μου προσφέρει η οικογένεια του Λευτέρη.

Φωτ. Ευη Σιλιζανίου

172

Αριστερά, ο Μηνάς Χατζηπούλης
στοιχ. «Πέτρος» του 2009.
[φωτ. Τόκος Διαμαντόπουλος]
Πάνω από τις «Βάθικες»
που σκηνοθέτησε ο Εκάρος Λυγίδης
το 2017 για το ΔΗΠΕΘΕ Δάρκος
[φωτ. Μαριάννα Σπαραλίδη]

173

ΜΑΡΙΑ ΝΑΥΠΛΙΟΤΟΥ

Η προετοιμασία ενός θαύματος

Την πρώτη φορά που είδα παρόσταση στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου, ήμουν οκτώα παιδί. Είχαμε καθίστει με τους γονείς μου μία από τις τελευταίες θέσεις του όνου διαζωματος και σιέρφικα ότι από και ψηλά σι είθισσοι φοίνινοι μικροί σαν καρφίτσες, από εκείνες τις παιδίες με τα πολύχρωμα κεφαλάκια. Τότε επιτρέπονταν ακόμη το ελεύθερο κάμπτηνα στην Παιλά Επιδαύρου και περνώναμε τα καλοκαριά μας ανέμελα πάλι στην ακρογούλιά. Δε φαντάζουμε ότι κάποτε θα έπαιξα κι εγώ εκεί – την πρώτη φορά σ' έναν ρόλο βουβά, πλάι στον δάσκαλό μου, τον Γιώργο Κυριούλη, που υποδύστηκε τον Οδύσσεα.

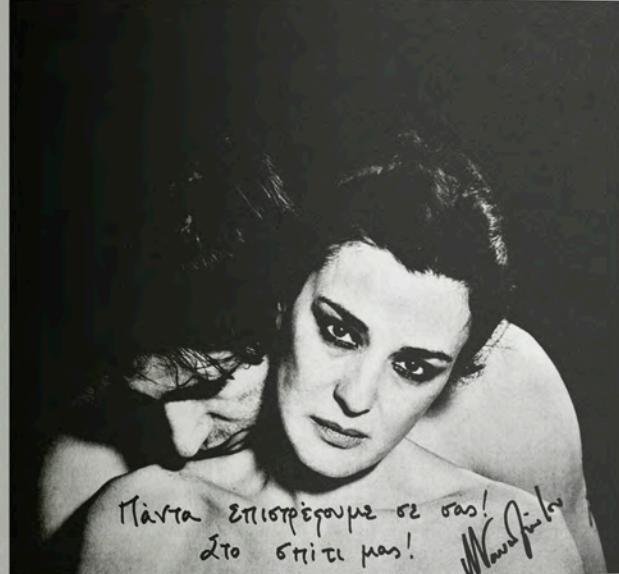
Μένας πλέον στο «Ξενία», δίπλα στο μνημείο, αλλά κάθε δρόμο πηγαίναμε όπουσθιντο στο Λυγουρίο, στου «Λεωνίδα». Έπειτα, επιστρέψαμε στο θέατρο με φραγτό για τους πλεκτρόλογους και τους φωτιστές, που συνέχιζαν τη δουλειά ως το έγχρεμα. Μερικές φορές έσπινθαν όλα τα φώτα και στο ξαφνικό σκοτάδι μάς ακόπιζε παρήγερα ο ουρδίνος θάλασσας της Αργολίδας. Σιωπηλοί απολαμβάνουμε τη μαράζη της φώτης μαζί με το επίτευγμα των ανθρώπων.

Με την παρουσία και τις αναπονίες των επισκεπτών μένουν τα μηνύματα ζωντανά. Όμως, εδώνά από το θέατρο, ειδικά σ' αυτόν τον τόπο, είναι μαγικό. Την ώρα που δεινοί ο ήλιος, αλλάζουν τα χρώματα στα δέντρα σα να υποδέχονται την παρόσταση. Κι ύπερτα, αρκείτε η τελετουργική παρέλαση των θησπονών, για να πάρουν τις θέσεις τους – τη προετοιμασία ενός θαύματος. Είναι μεγάλη χαρά να συμμετέχεις σ' αυτό το θάυμα, αλλά έχει το κόπτος της,

Στην πρώτη μου εμφάνιση με κανονικό ρόλο, το 1999 στης «Φοίνισσες» με το ΚΕΒΕ, σε σκηνοθεσία του Νίκου Χουρμαζίδη, είχα τέτοια συγνών, που ένωθαν τα μέλη μου με εγκαταλείπονταν. Αγκάλιασα τις καλώντες της παρόδου και μοναχογόνουσα: «θες μου, σε παρακαλώ να πω τα λόγια μου, να πω όλα μου τα λόγια!». Είναι μεγάλο καρδιοκύπτοντες στην Επιδαύρους Τόσο μεγάλο, ότι κακάφια φορά λές «δεν μπορώ να το αντέξω αυτό το καλοκαίρι», ότι το αφίσου καλύτερα για το χρόνο. Είναι σαν μεγάλος έρωτος που μπορεί να σε τρελάνει. Γι' αυτό έχει μεγάλη σημασία η στήριξη και η φροντίδα των ανθρώπων που σέβεσαι και θαυμάζεις. Όπως της Άραδλας Μαυρούση, που το 2017, λίγο πριν υποδύθηκε στη Μήδεια με το θέατρο Τέχνης σε σκηνοθεσία Μαριάννας Κάλημπρα, στοθήκε στην ορχήστρα του θεάτρου, με σκέψητες κι έπειτα μου έγραψε ένα γράμμα σγάπτης και συμπαράστασης και το άφησε να μου το παραδώσουν τις δύσκολες μέρες των προβολών. Ή, όπως της οικογένειας Λιακόπουλου, που μας καλόδεκτες πάντα για γνήσια ανθρώπινη θέρμη σ' αυτό το καταφύγιο φροντίδας, όπου υπορρύμε να γιορτάσουμε τη χαρά και να καταλαγάδσουμε το όγκος μας.

Κάθε φορά που επιπρέφουμε στου «Λεωνίδα», απολαμβάνουμε το οπιτικό φαγητό της Κάκκας, αλλά και τις συζήτησεις για τους ρόλους, τα ανέκδοτα από τα παλιά, συναυδονώμαστε τη ζωντανή ιστορία του θεάτρου, όπως περνά μεσά από τους ανθρώπους που με γενναιοδωρία μιαράζουνται τα πάντα με τους άλλους.

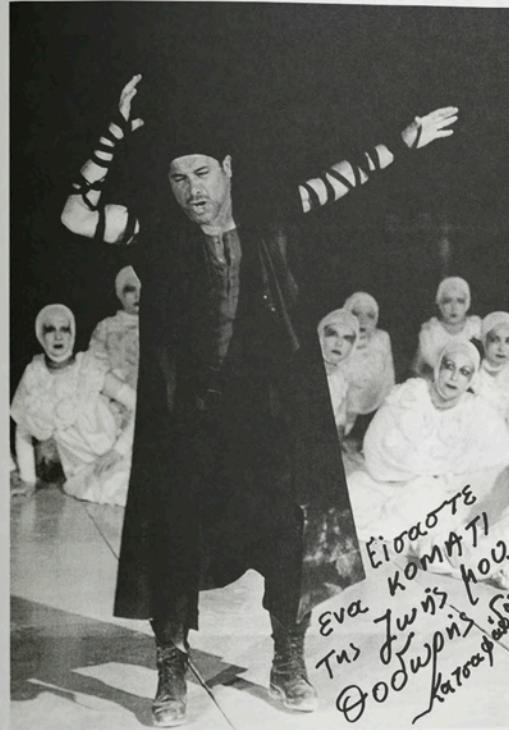
Η Μαρία Ναυπλιοτού και ο Χόρης Φραγκούλης στη «Μήδεια», που παρουσιάστηκε στο θέατρο Τέχνης το 2017 σε σκηνοθεσία Μαριάννας Κάλημπρα.

Πάνω, η Μάργα Λιμπεροπούλου
και ο Νίκος Χατζόπουλος στη
«Μέδει», που ακνεθέλκησε
το 1997 τη Ναζαΐτ Κοντούρη
για το Εθνικό Θέατρο.

Δεξιά, ο Θεοφάνης Καποδαρδός
στον «Ιάνο» το 2004.
(φωτ. Σπυρίδον Άλλο)

Από τους «Όρνιθες»,
που παρουσιάστηκαν
το 2016 σε ακνόθεσσία
του Νίκου Καρδάνου
και παραγμή της Στέγης
του θρησκευτικού Όντων.
(φωτ. Κων. Παπαδόπουλου)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΖΟΣ

Πραξιγόρα με έλεγχο κεφαλαίων

Ήταν το καλοκαίρι του 2015 και παιζόμεν στην Επίδαυρο «Εκκλησιαζόμενος». Η παράσταση επρόκειτο ν αρχίσει σε δύο ώρες, όμως εκπανοδήσεις θεάτρου ανηφόριαν ήδη προς το άνω διάζωμα του θεάτρου. Παλλοτι περνούσαν μητρώα από τα καμαρίνια και τους παρακολούθουσαμε να κονιστούνταν, για να εξιστάσουν. Κάλεσα τότε τους νεότερους συναδέλφους και τους είπα ότι όλα αυτά οι ανθρώποι έχουν ταξιδέψει ώρες, έχουν πληρώσει θενάρη και τα εισιτήρια της παράστασης και τώρα πηγαίνουν να καθίσουν στις ζεστές πέρφες πειριμένοντας να έρθει η σπηγιά, για να μας ακούσουν να τους μεταφέρουμε τον λόγο του Αριστοφόντ. Δεν είναι εντονός μας, είναι μαζί μας και πρέπει να είμαστε διπλά χαρούμενοι που θα τους συναντήσουμε. Η εσωτερόφερα, η ανασφράλα, που συνάντησε την παράσταση μας, θεωρείται η ανασφράλα, που συνάντησε την παράσταση μας, δεν οδηγεί πουθενά.

Βέβαια, δεν ήταν εύκολο εκείνο το καλοκαίρι. Η παράσταση μας είλε ξεκίνησε από το αρχαίο θέάτρο των Φλάμπικων με έλεγχο κεφαλαίων στη φρέσκες και με την κοινωνία να αγκυνά. Άν και επρόκειτο για πρεμέρα του Εθνικού Θεάτρου, είχαμε μόλις 300 θεατές. Έμαυτον όπως επήλθε σιμωφωνία με τους δανειστές, ο κόσμος κάπως πρέψει και τα εισιτήρια για την Επίδαυρο ξεπούλησαν. Οι ανθρώποι ήθελαν να συναντηθούν, να μαραστούν μια κοινή σπηγιά. Και δεν υπάρχει ωραιότερο μέρος, για να μαραστούν κάτια από ένα αρχαίο θέάτρο κάτια από τα αστέρια. Όπως μελάται είδα ότι έπαιξα την Προθέρηγά φαρδύνως, ένα κοστούμι σαν εκείνο που η Σωτή Κωνσταντοπούλου είχε διαλέξει για την ορκωμοσία της ως Προεδρου της Βουλής, όλοι γέλεσαν πηγαία. Η ευρύσσουν διάθεση συνεχίστηκε στου «Λεωνίδα» με το Στάθη Λαζαρίνο, που ήταν τότε διευθυντής του Εθνικού, να λέει ότι «γράψουμε την επιτυχία με ένα πάρτι». Γιατί και πάρτι έχουν γίνει σ' αυτό το μαγαζί. Και φλέρτ και συκηπούσεις ασ-

θαρές υπό το βλέμμα των πρωταγωνιστών του παρέλθοντος από τους τοίκους. Και θέβαια, συναντήσεις που δε γίνονται αλλα.

Το 2001, μετά την πρεμιέρα του Αμφιθεάτρου με τη «Μήδεια» σε μουσική του Μίκη Θεοδωράκη, βρεθήκαν στο ίδιο τραπέζι ο Μίκης, ο Χαρίλαος Φωλαράκης, ο Αλέξης Σολωμός, ο Αλέξανδρος Λυκουρέζος, ο Κώστας Σούραρης και άλλοι. Όλοι ήθελαν να ακούσουν τη συζήτηση και πρόγραμμα όλοι την άκουσαν, καθώς ο Φωλαράκης και Σολωμός δεν άκουγαν πολιά καλά και μιλώντας δυνατά παρέσυραν και τους υπόλοιπους να κάνουν το ίδιο. Αν και το έργο είναι του Ευριπίδη, αυτή ήταν μια αριστοροφανή σημαντική.

Στου «Λεωνίδα» μωροβύζαστε πάντοι το τέλος της προσπάθειας μας μέρας. Είναι μια διαδικασία παραγραφική. Και το γεγονός δια πραγματοποιείται όχι σ' ένα καμαρίνι, αλλά σ' ένα τραπέζι με ένα ποτήρι κρασί, που εξανθρωπίζει, που κατεβάζει στα καθημερινά μέτρα. Μας θυμάει στις είμαστε απόκες κρίκοι σε μια μεγάλη αλιωδία που έρχεται από πολλά. Ακόμα και οι εντόστε, οι θυμοί μας είναι μέρα στο παρκινό. Ο χώρος της τέλωνται είναι ένα άλμα στο κενό, δεν μπορεί να είναι παιδικό χαρά σύτε και φαρμακείο.

Καθώς ζούμε πιλόν κάτια από τον αστερισμό του σεληνημπορίου, χρειάζεται περιοδότερα από ποτέ να πηγαίνουμε στην Επίδαυρο με καθοριτή καρδιά. Σατέ να μπορούμε να συλλαμβάνουμε ακόμα και τους ανύπορους, ήχους που υπονιαζόμαστε ότι υπάρχουν, σα να μας κρύθουν κάτι μαγκά. Το στοίχημα για μας τους θησαυρούς είναι να συμβάλουμε, ώστε να πνευματικότητα του κειμένου να γίνει ζωντάκιτο της σπηγιάς. Και για τον κόσμο να το μωρούται μαζί μας. Η εκδρομή, το ταξίδι, το ξενοδοχείο, το καλύμνιο, το φαγητό στου «Λεωνίδα» είναι όλα μέρος της γιορτής. Τώρα πιλόν έχουμε δύο λεωνίδες – τα εγγόνια του φίλου μας. Η ζωή συνεχίζεται.

Ο Γιάννης Μπέζος στον ρόλο του Συρεφιδά στη «Νεράδες» του Εθνικού Θέατρου το 2012. Σκηνοθέστης: Νίκος Μαστορόπουλος.

Πάνος, ο Γιάννης Σουγανόπης
και ο Γιάννης Μπέζος
στη «Ειδοκλαπάδες» του 2015,
που απονεμήθησε ο Γιάννης Μπέζος
για το Εθνικό Θέατρο.
[φωτ.: Μαρίλενα Στρυκάδη]

Δεξιά, ο Μάκης Παπαδημητρίου
και ο Θύμων Τσαπαστελέσηούλος
στη «Βεζαντοριδάδες»,
που παρουσιάστηκαν το 2018
σε σκηνοθεσία του Βαγγέλιο
Θεοκαρπίου.
[φωτ.: Εύη Φαλακτού]

Αριστερά, η Αντηγώνη
Βαλάκου και ο Κωνσταντίνος
Μαρκόπουλος στην
«Φύλακτρο», που
παρουσιάστηκε το ΚΚΕΒΕ
το 1999 σε σκηνοθεσία
Νίκου Χουρμαζήδη.
(φωτ. Βασίλης Μπουζούνη)

Δεξιά, ο Μακάλ Μαρμαρίνος
στον «Φλοκόπη»
αφερόμενος στην «Λευκίνδα»,
«αυτήν την φολιά των
ψυχών μας».
Κάτω, ο Έκτορας Λυγίδης
και η Στεφανία Γούλαρη
στον «Πρωτοβάθμια Διαρκότητα»
το 2014.
(φωτ. Εύα Φωκαϊκού)

Στον «Λευκίνδα»
την περίοδο που ήταν
το γενέτερο της έργο
της Εύας Φωκαϊκού.

Στο Νίκο και σε όλη την οικογένεια
του Παύλου Λυγίδη για τη δραστηριότητα και το γονιγγί.
ΈΚΤΟΡΑΣ

ΣΤΑΘΗΣ ΛΙΒΑΔΙΝΟΣ

Όταν με μύοσε ο Κατράκης

Στον «Λευκίνο» με μύοσε πολύ νέο ο θείος μου, ο Μάνος Κατράκης, «Μπες εδώ», μου έλει πει, όταν φτάσουμε μπροστά στην ζώνη πόρτα Κάρπειο μεσά από το εστιατόριο τον είβε και ήρθε κοντά μας: «Μόνο μου!» «Ελά δω, βρε λεωνίδα να σε αγκαλιάσω». Αναρριθμήθηκα σα έχουμε συγγενείς στα λυγούρια και δεν το έρεμα. «Αυτός είναι ο ανηγέρης μου» -θα ακαλούθησε, λες τα δήματά σους- «Ποιος ξέρει», απόντας ο θείος μου Μπαλίναντα στο μαγαζί, μου έδειξε τη φωτογραφία του στον ρόλο του Θείοντα Ξανάρθμε κι άλλες φορές, για να δούμε μας πορτάστονταν στην Επίδαυρο. Στην τελευταία εισόδη του στο κατάμετρο αρχαίο θέατρο, κάνωμε τρεις στάσεις εξ αποςτολής δύο πουντούσας που τον ταλαιπωρούσαν. Όμως, ο κόσμος δεν στηματίστηκε έρθος να τον χειροκρότη.

Κάποιος ο Κατράκης έφυγε από τη ζωή, δύμις ο «Λεωνίδας» είχε γίνει πλέον ένα κομμάτι και του δικαίου μου βίου. Με το ζεστό καλωσόρισμα του καλοκαιριού και τη συνάντηση νέουν καλλιτεχνών εκεί αναπτυράνεται και ένα μέρος της χειμωνιάτικης απόστασης, γιατί στην Αθήνα δεν υπάρχει πορόμιο στεκί. Ενώ, αντίστοιχα τον χειμώνα, οι φωτογραφίες στους τοίκους αναπληρώνουν τη δική μας απουσία από το λυγούρι.

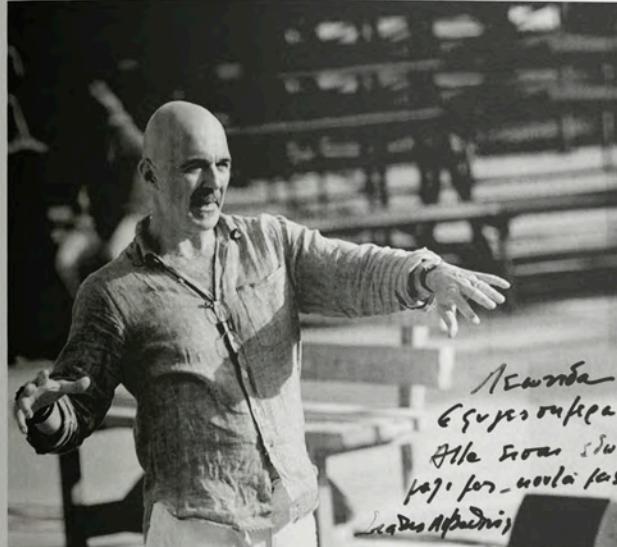
Στην ίδια φιλοξενία αυτού του χώρου λιγοστεύουν οι διαφορές και τονίζονται οι ομοιότητες. Δεν υπάρχουν συντριπτικοί και νευτεριστές, υπάρχουν άνθρωποι που ουδέποτε και γεύονται σπιτικό φαγητό. Όσοι διαρκούν οι πρόσβεις η σημύδαφα είναι σειράνη τελετουρ-

γική. Στις πρεμέρες φεύγει το θάρος και οι άνθρωποι απελευθερώνονται. Μου ορέσει που υπάρχει κώνος για όλες τις διαθέσεις. Το σφέλμακι στην οικογένεια Λιακόπουλου. Είναι ανέρθρωτο με καλούσινα ευγένεια και θέρεο στη σκηνή. Απέναντι στο φλώρο πετάγεταιμα των θησηιών και των ακινοθετών, ο Νίκος κρατά μια στάση αγήμης, σεβασμού και ελεφρής ανοσής απέναντι στη ματαιοδόξια μας.

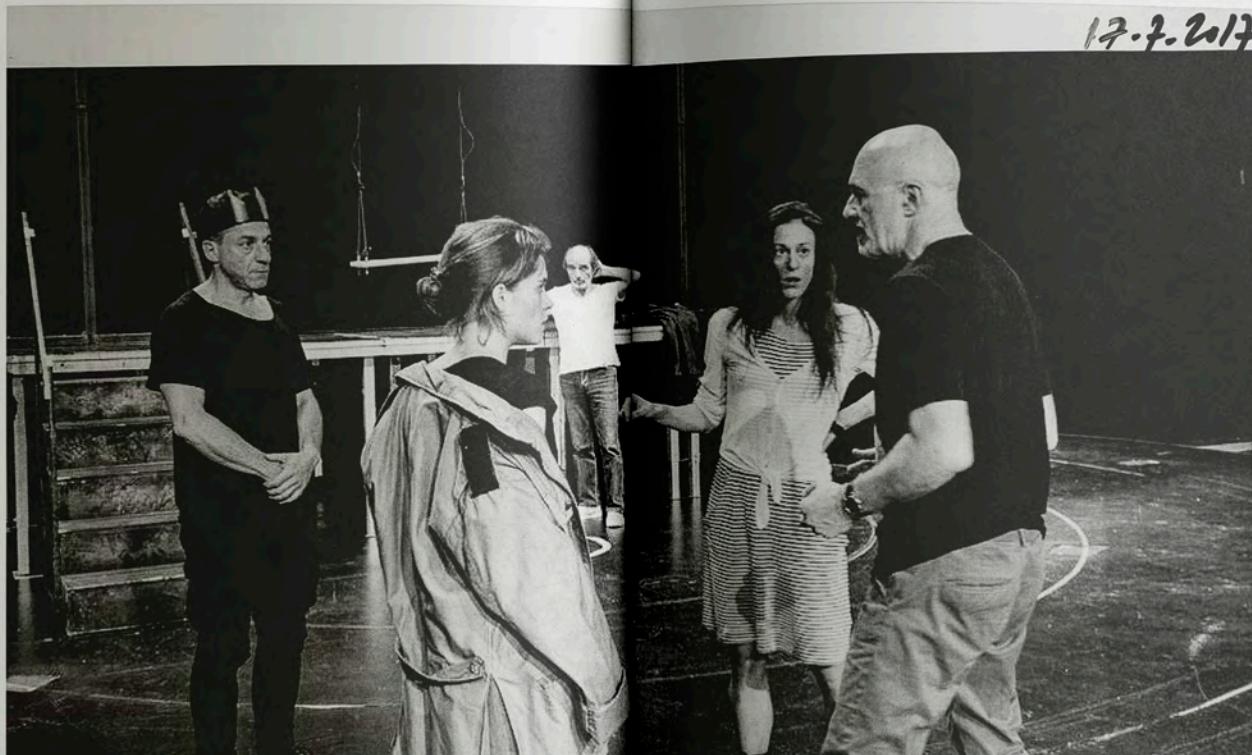
Εκείνο το καλοκαιρινό απόγευμα του 2017, που πληροφορήθηκα ότι μας φέρει ο Λεωνίδας, που ήταν άρρωτος καιρό, βρισκόμουν στην Επίδαυρο για την παράσταση της «Ευρίνης» του Αριστοφάνη με τον Τζύμη Πανώσην. Πήγα στο μαγαζί για να αυλανιτθώμε την οικογένεια και τους, βρήκα όλους εκεί συγκοντιμένους. Την Κάκια, τα παιδιά και τα γονίγια. Ήμουν ο πρώτος άνθρωπος του θεάτρου που μπήκε, για να τους αφίξει το χέρι σε μια εποκή που θίγεται ακόμη ως διευθυντής του Εθνικού. Το νιώσαμε όλοι σαν κάπι το συμβολικό.

Λίγες μέρες μετά έγινε η πρεμέρα. Στο τέλος, ο Κωνσταντίνος Αρβανιτάκης απευθύνεται προς το κοινό και αφέρεται στην παράσταση που είχε ακινοθετήσει στη μηνή του Λεωνίδα. Ήταν μια πρόξειτη της απέναντι του, εκ μέρους του θεατρικού κόσμου. Όλοι οι θεατές χειροκρότησαν, ενώ την ίδια σημειώνη στα λυγούρια, το μαγαζί, που ήμενε ανοικτό, όπως οίγευρα θα το ήθελε κι εκείνοι, επαμένανταν, δύος πάντα, να τους υποδέχονται.

Ο Σταθής Λιβαδινός την
με το σημειωμάτι του
τον Λεωνίδα, το 2017,
τη χρονιά που εκείνος
έφυγε από τη ζωή.

17.7.2017

left: Elisa Teerenwinkel

Janet McTeague -

To Elokuvan Drago - To Elokuvan Drago
Se hän lukee - ei osaa kieletti - To

Από τη «Μίδασ», συμπορευματική του Θέατρου
Τέχνης και του ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων,
που παρουσιάστηκε το 2017
σε σκηνοθεσία της Μαρίνας Κόλημπρ
με πρωταγωνίτριες τη Μαρία Ναυπλίου
και τον Χάρη Φραγκούλη.
(φωτ. Μαρίλενα Στεφανίδη)

Από τους «Πέρσες»,
παραγωγή του Θεατρικού
Οργανισμού Κύπρου,
που σκηνοθέτησε τον ίδιο χρόνο
ο Αρρης Μηνιάρης
(φωτ. Στέλιος Καλανίδης)

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

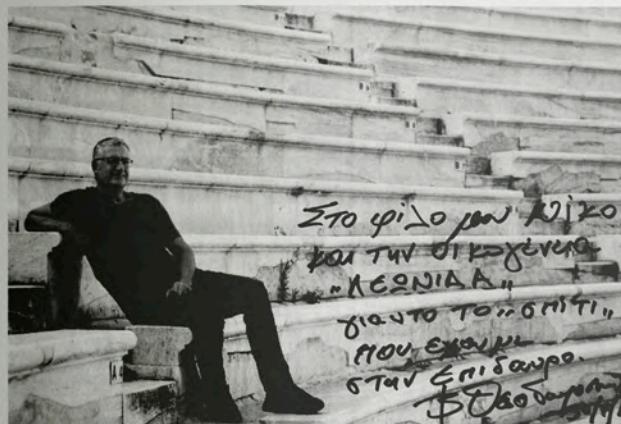
Ψωμί και ελιές για την Κομεντί Φρανσέζ

Δεν θα ξέκασα τον Μάνο Κατράκη να παίζει «Πρωτό-Θέατρο» επι κούνιας. Ο κώδων χειροκροτούσε καθέ λέξη που μπορούσε να εκληφθεί από μια συμβολική δηλώση εναντίον του καθεστώτος. Άλλα και μετά τη δικτατορία θυμάμαι τον Μενοντή ως θύμοισα να κάθεται στον θρόνο του. Ήμουν πια μαθήτης Δραματικής Σχολής, και πήγανα στην Επίδαυρο με ολίγην γραπτών. Τα μετρητέρια περιποτάσσαν στο πλατόμα στην κορυφή του όντα διαδρόμων και αναρροπούσσαν πάτε θα σύρων ων παιδιά να εγγύα κάποιον μικρό ράλο. Τελικά, βρέθηκα στο θέατρο ως ακινθοβέτης.

Το νέυρο εκπληρώθηκε υπό δρόσου. Όποτε έκανε ακινθετήσα, στη γενική πρόβα γνώντας κατακλυσμός. Το 2005, στα επρόκειτο να ανεβάσουμε «Αχαρίνης» με Δικαιοίου τον Δάκη Λαζαρίου, η σκηνή είχε γεμίσει από μικρές λίγνες. Εστέλα και αγρόπασμα δύο μεγάλα αφράλες, από αυτά που χρησιμοποιούν στα στρώματα, τα απλύναμε ξανά και ξανά στην φράστρα και, όταν γέμιζαν από νερό, μαζί με την Αγγελινή Στελλάτου και τον Γιώργο Γάλλο, είσαμε την πτήνη να σφραγίζοντας το μυνιέλο. Όταν τελείωσαμε, πήγαμε κατάδικοι στους «Λευκίνδα», όπου μας περίμεναν, όπως, κάθε νύχτα την επομένη, με καθάριο συραντά, το θέατρο πάνω κατάμεστο. Μια τεράστια ακιδόδα γεγάπι από κόρμο. Και, φυσικά, πάλι εκεί πήγαμε να το γρύπτουμε. Τον Φεβρουάριο του 2019, όταν ήμουν ακόμη διευθυντής του Θεατρικού Αθηνών, πήγαμε στην Επίδαυρο με το επιτελείο της Κομεντί Φρανσέζ, εν όψει της παράστασης που επρόκειτο να δώσει το ιστορικό γαλλικό θέα-

τρο το καλοκαίρι με «Ηλέκτρα / Ορίστη». Επικεφαλής ο διάσημος σκηνοθέτης της παράστασης ήτοι Βαν Χόβε, που είχε έρθει με τον σκηνογράφο και συντρόφο του Κόντευε να δρασάδει και βρισκόμασταν ακόμα στο θέατρο. Είκαμε ξεκατεί συζητώντας για την περίφημη ακουστική του Μόνο όταν φύγαμε, συνειδητοποιήσαμε ότι δεν θα βρίσκαμε να φέρμει κεκτό την κεμανιάτικο δρόσο. Τηλεφάνοισα στον Niko με το θάρρος που κατεφύγεις σ' έναν δικό σου άνθρωπο:

«Το μαραζί είναι κλειστό. Γιατί δεν μου το είπες νωρίτερα. Έκεις και μουσαφήρη!», με επιτίμησε.
«Δε κρειδώνται πολλά. Ελεύς έχεις», τον ράπτισε.
«Και ελιές και ψωμί και φέτα και αλβά και τοπικού ύπως Ελάτη».
Για τη μπέρα του, την Κόκια, αυτά ήταν αρκετά. Δεν πέρασε πολλά ώρα και οι δύο τους έτσαν ζεστόπειρο το μαραζό. Ζησαμε το πιο ζεστό χειμωνιάτικο δρόσον με παραδομένα στην καρά της απλότητας και της φιλοξενίας. Όταν ήρθε το καλοκαίρι και επέλεγεμε στην Επίδαυρο για την παράσταση ήτοι Βαν Χόβε δεν είχε ξεκάθαισε αυτήν τη χρήση. Σε μια από τις τελευταίες προβλέψει με το φως της μέρας, τον είδα να κάθεται μαζί με τον φίλο του μπροστά στο τραπέζικο που στήνωνταν στο θέατρο για τις ανάγκες του ηλεκτρολόγου. Είχαν μπροστά τους δύο ταπεράκια που έτσαν πάρει από τον Niko και απολάμβαναν ξανάζκι, τυροσαλάτα και ψωμί από τους «Λευκίνδα». Πάτε-πάτε τάζαν και μια γάτα που είχε κουλουριαστεί δίπλα τους, στη ζεστή κάρη της αρχαίας πέτρας,

Ο Βαγγέλης Θεοδωρόπουλος
στο θέατρο της Επιδαύρου
Στις επόμενες σελίδες σημάδιτο
από την παράσταση «Ηλέκτρα /
Ορίστη», που παρουσιάστηκε το 2019
η Κομεντί Φρανσέζ σε συνέθεση
του ήτοι Βαν Χόβε.
(Φωτ. Εύη Φυλακού)

ΛΕΝΑ ΚΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ερωτευμένοι με όλα

Δεν θα πω φέματα. Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του '90, ερχόμασταν στην Επίδαιο ως δευτερεύτες της σκαλής του Θέάτρου Τέχνης για να πάθουμε σπούς χρονίς των παραστάσεων, δεν αντιμενούσαμε μόνο γιατί επρόκειτο να εμφανιστούμε σε αυτό το μοναδικό θέατρο. Άλλα και γιατί οι φίλες, οι έρωτες, η ίδια η νεοτάτη μας, όλα τότε ήταν στο αποκορύφωμά τους. Η Επίδαιος ήταν και πενθήμερη, ήταν πάρτι σε μια εποκή που όλοι ήμασταν ερωτευμένοι με όλους και μάλι.

Στην αρχή δεν μπορούσαμε να ένοιαζε καλά-καλά πώς θα είναι η παράσταση. Μας ένοιαζε πώς θα διασκεδάσουμε, πώς θα γίνεται χαμός. Μας ένοιαζαν το «Καπάνι» και το νύχτα. Θυμάμα, λοιπόν, τα συνημμοτικά βλέμματα ανάμεσά μας, όταν τρύγαμε στον «Λεωνίδα». Κάποιοι έρχονταν με την οικογένειά τους και έπρεπε να συνεννοήσουμε με αντιμέμβανα νοήματα που έλεγαν «έτσιμο», «ρύθμισμα». Αργότερα, που άρχια να πάζω και ράλους με τον Μιχαήλ Μαρμαρινό, με τον Γκότσαρη, με ενδιέφερε φυσικά να ξέρω πώς πηγαίνει η παράσταση. Άλλη ένω ζήσει και τη νεανική διάρρη που είναι σα ωρκανιστικό.

Από παλιότερους του Θέάτρου Τέχνης μας είχε μεταφέρει η πληροφορία ότι ο Γιάγρης Λαζήνης διαβάζοντας την ξενική επιγραφή Disco Caramiki, ρωτούσαμε με απόξιση: «Θα πάτε πάλι στο Σαράκι;» Και γελούσαμε

με αυτό. Το Θέάτρο Τέχνης στη δική μου εποχή δεν ήταν πια αυτηπόδι, όπως παλιό – εμείς δεν προλαβαμε τις απαγορεύσεις. Άλλα, θέλαια, δεν προκαλούσαμε κιόλας. Μετά το φαγητό, φεύγαμε κόσμια από τον «Λεωνίδα». Μήπως, όλωστε, πάντα εκεί δεν επιστρέφαμε;

Τις καθημερινές, οργά τη νύχτα, όπως ώρα και αν τελείωνεν η πρόβα, οι λιακάπουλοι μας περίμεναν πάντα στο δεσμό μαγαζί. Μόνοι πελάτες στα δημια μεσάνυκτα οι ήθουσοι. Και εκείνοι, ποράς μαγέρευαν από το προγούνιον ημέρωμα και σέρβιαν όλη τη μέρα, να μας ριωτούν μέσα στη νύχτα με άλτινόν ενδιαφέροντας και αγήμηνά πήγε η πρόβα. Έκαναν δει τόσες ποράσεις, έκουν ακούσει τόσες κουμέντες σημαντικών καλλιτεκνών, που ξέρουν καλά πηγιά αγνώστου την πέποικο. Μετά την πρεμιέρα, πάλι εκεί θα γιορτάσουμε ή και θα παρηγορηθούμε.

Η δική μου γενιά συνδέθηκε περιοδόπερ με τον Νίκο Δήμα, ότι η οικογένεια είναι αυτην την οικογένεια μας. Πώς, θα πος, και από τους γονείς την παραμονή της Πρωτοχρονιάς. Χαίρεσσα που είσαι εκεί, νιώθεις όμορφα στην ασφάλεια της εστίας, αλλά μετά απόζητος, τον κίνδυνο έχω απ' τη φωλιά. Ο «Λεωνίδας» θα είναι πάντοτε μέρος του δέρματός σου, λες και κάτι θα πάθεις, αν δεν περάσεις από εκεί. Δεν υπάρχει για μένα Επίδαιος χωρίς τα πρόσωπα της Κάκιας και του Νίκου.

Η Λένα Κιτσοπούλου
το 2016 στον ρόλο
της Αναστράτης
σε σκηνοθεσία
του Μιχαήλ Μαρμαρινού
από το Εθνικό Θέατρο.
(Φωτ. Πάτροκλος Ξεκούβας)

198

199

Από τις «Νεφέλες»,
που παρουσιάστηκαν
το 2019 σε σκηνοθεσία
Δημήτρη Καραντζά με
τους Αλέξανδρο Αιδίνη,
Γεώργιο Γάλλο, Niko
Καραβάνιο, Καρυούμαλά
Καραγιάτη, Χρήστο
Λαζαλή, Λιδία
Φωτόπουλου κ.ά.

ΣΤΕΦΑΝΙΑ ΓΟΥΛΙΩΤΗ

Εκεί που θυμόμαστε τον εαυτό μας

Υπήρχα τυχερή. Επισκέφθηκα για πρώτη φορά το αρχαίο θέατρο ως μαθήτρια της σχολής του Εθνικού με επικεφαλής τη Μαρία Χορή. Εκείνη ένωσε την ανάγκη να μας συστήνει στο μημείο και το έκανε με έναν τρόπο πολύ πρωτοπικό. Μελόδοσε με θέρμη για την προσάνωνα δύναμή του, για τη φωνή γύρω, για τις αναντές – μπορεί σ' έναν σπουδαστή της επίλεκτης εποχής μας να έμοιαζε σφελές, αλλά εμείς μας είχε συνεπέρα.

Αργότερα γνώρισα και τη δύσκολη πλευρά της μοναδικότητας αυτού του χώρου. Την αγνοία μπροστά σ' έναν οπραντικό ρέλο – πέρασε μια εποκή που δεν καιμάσμουν καθόλου από το δύκος, ενώ διέψει μιας παράστασης. Όμως, δέρερ όχι στα δύσκολα με περίμενε ένα σπίτι αναστού. Ο Νίκος και ο Γιώργος είναι σαν τα μεγάλα αδέρφια μας στο Λυγούριο. Μας ανημεταπόζουν με σάγη και υπουργό, παρ' όλες τις ιδιαιτορίες και τις παραδεξιές μας, καθόδη έσκαμε να ανημεταπόζουμε ρόλους με μεγάλες απαιτήσεις. Μόλις δρισκό-

μαστε κοντά τους, θυμόμαστε τον κανονικό μας εαυτό και ξεχνάμε το δύκος. Είναι αυτό που έχουμε ανάγκη και μας ισορροπεί. Μας κερδίζουν, γιατί νοιάζουνται πραγματικά όλα μόνο για τους ιθωμούς ή για το θέατρο αλλά για όλη την περιοχή. Και ήταν για μένα μια από τις πιο συγκινητικές σπηλές, όπως ο Νίκος ζήτησε μια φωτογραφία μου από παρόσταση, για να την προσθέσει στην πινακοθήκη του μαγαζού.

Ανάμεσε σε πολλά νέα παιδιά υπάρχει αλήμερα μια τάση να αποδειμνύονται από την τελετουργία της συνάντησης στου «Λευκινίδα» μετά την πρεμέρα. Η ανάγκη να μπορείται στο κανονικό γεγονός, που ορίζει το σινάφι μας, με συναντήσεις και λόγια που μπορεί να θέλεις να αποφύγεις. Όμως αυτό φέρνει και μια αποξένωση από το συναίσθημα που όλοι μαραζόμαστε. Δεν μπορείς να βύνεις από την Επίδαιο χωρίς να έχεις χαρείσει πολιά τον κύριο Λευκινίδα, τώρα πια την κυρία Κόκκι και τους γιους τους. Κα αυτό σε κάνει να επιστρέφεις πάντοτε κοντά τους.

Η Στεφανία Γουλιώτη στην «Βάκτερα», που παρουσιάστηκε το 2007 στη σκηνοθεσία του Πέτερ Σάιν. (φωτ. Εύη Φυλακοπού)

Αριστερά, η Αμαλία Μουτούση
και ο Δημήτρης Αγγόδης
στον «Οδυσσέα τύρωνο»,
που σκηνώθηκε το 2019
ο Κωνσταντίνος Μαρκούληκης
[φωτ. NDF Photo Agency]

Δεξά, ο Θησαούλας
Πλαστοποιός στην
«Άλκηντη», που παρουσιάστηκε
το 2017 το Εθνικό Θέατρο
στις σκηνές της Κατινίας
Ευαγγελάτου.
[φωτ. Πάτροκλος Σκοφίδης]

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ

Ο ιδανικός μας τόπος

Όσο θυμάμαι τον εαυτό μου, θυμάμαι την οικαγένειά μου στην Επίδαυρο Όπως γνωστόν παιδιά, οι γονείς μας νούιασαν δύο διπλανά μιτάνγκαλους στο «Ξενί». Ο πατέρας μου ήμενε ως το ημέρεμα στο θέατρο για τον φωτισμό της παρόστασης που επομένει. Εποιητέφοντος, απέφευγε να ξυπνήσει τη μπέρα μου, που ουγκάντησεν θυντήμες για τον ρόλο που είχε να αντιτελεστούσαν. Σε ένα τρίτο δωμάτιο κοιμήθηκαν οι οδελφές μου κι εγώ με τον παππού και τη γραγά. Ήταν μια οικαγενειακή υπόθεση αλλά και κάπια πέρα από αυτό, κάπι μαγικό. Θυμάμαι τον πατέρα μου να κοιτάζει κάποιες ανήσυχες τα σύννεφα που έχρισαν από το Κρανίδι και να αγκυρά μήποτε μητέρα θα κατέστηρε τους κόπους τόσων μπονών, τόσων ανθρώπων. Έννιοθα ότι δίλα πετέωρα, τόσο μεγαλύτερα από τις δικές μας, μικρές δυνάμεις. Και έπειτα πάλι ξεκίνημένους ποιζόντας ανάμεσα στα πεύκα, δίπλα στο μημέσιο.

Όλα με οδηγούσαν στο θέατρο. Μάλις έξι χρονών, άκουσα από τους γονείς μου ότι κρεαστόνταν ένα παιδί για τα βουβάλια ντερμέδια στους «Επιφένοντες» του Μενάνδρου και ζήτησα να ποιων εγώ στην επανάληψη της παρόστασης στο Αρχαίο Θέατρο της Πάτρας. Όμως, ο ιδιανικός μας τόπος ήταν πάντα η Επίδαυρος. Εκεί μαριφάρμασαν το μεγαλύτερο καρδιοσκόπτης ίδιως της μπέρας μου πριν από την πρεμέρα. Εκεί και τη μεγαλύτερη συγκίνηση, όταν υπέλειξε θεατές στο κατάμεστο θέατρο χειροκροτούσαν. Θυμάμαι ύστερα να κατερίζαμε στους «Λεωνίδα» και όλο το μαγαζί να χειροκράτε και πάλι – απίστευτη συγκίνηση αλλά και τεράστια γροτή για την παιδική μου συστάση. Έτρεκα

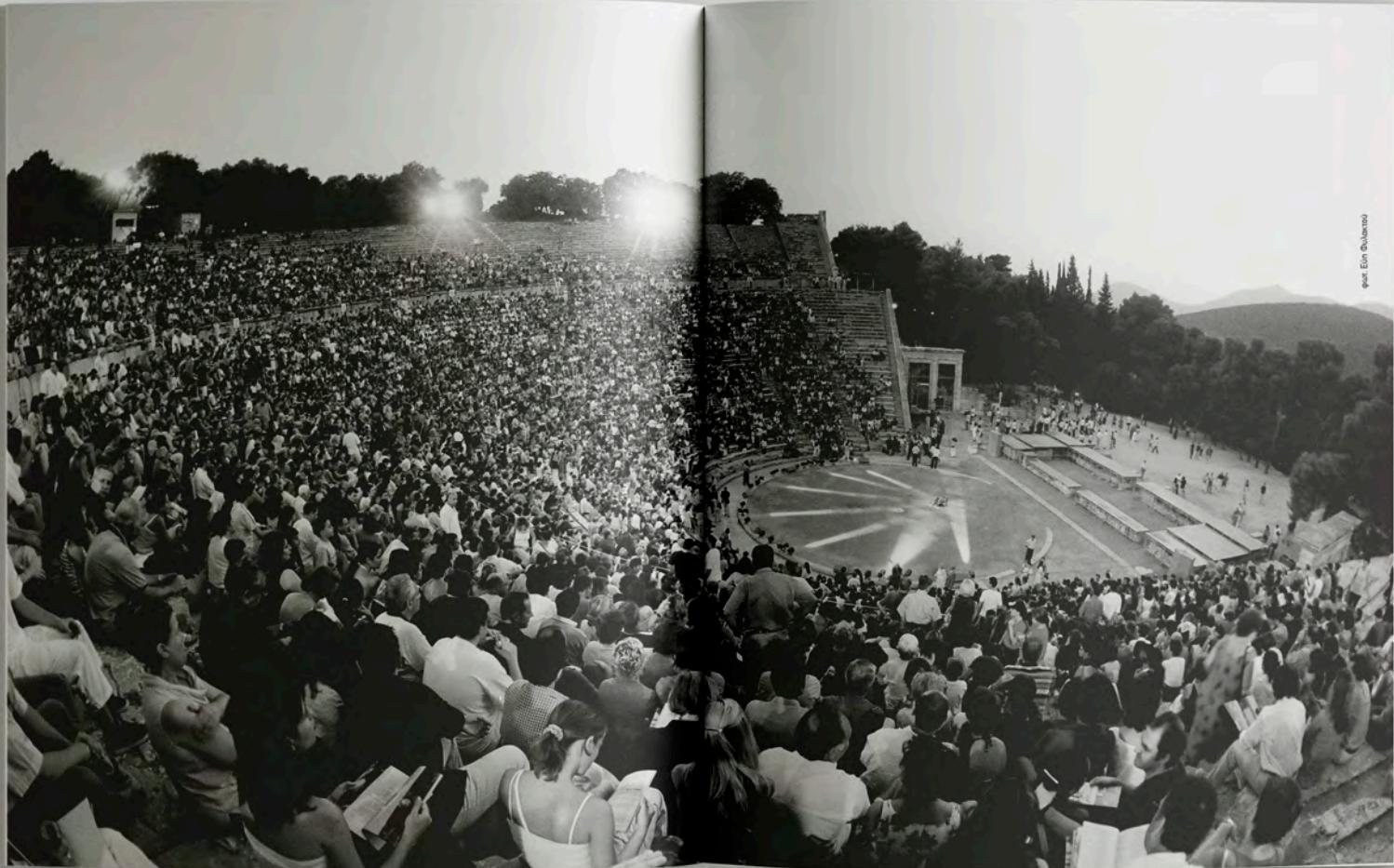
με λαχτάρα, να δω τις φωτογραφίες των ιθωποιών στους τόδους και, αργότερα, αν είχε μετακινηθεί κάποια που απεικόνιζε τους γονείς μου. Θυμάμαι τη στενοχώρια μου, ώσπου να την εντοπίσω σε άλλο σημείο, λίγα μέτρα παροξετικά.

Στου «Λεωνίδα» γεννήθηκαν έρωτες, αλλά και έξαιρασαν τεράποντα τακωκού. Θυμάμαι οποιδιάς καλλιτέχνες να κεβδώνοι σε διπλανά τραπέζια και να μιλούνται. Άλλα και γύλια και γενικά και ωραίες ιστορίες στα μπροστινά τραπέζια του πεζοδρομίου, στην «παραλία». Σ αυτό το ιδιότυπο θεατρικό μουσείο δρίσκωσαν πάντα σπουδικό φαγητό και μια ανθρώπινη σγκαλά. Την αληθινή έγνωση και το ζεστό χαρμόγελο του Λεωνίδα και της Κάκιας, του Νίκου, του Γιώργου και των οικογενειών τους. Ως το τέλος της ζωής του, ο πατέρας μου αφργούνταν με πολλή τριυφέρστα και ραμπανική εξδοδίνευση ότι σ' ένα γλένι στου «Λεωνίδα» τους είχε ενώσει στα νιάτα τους ένα βλέμμα βαθύτερης υπόσκεψης με τη μπέρα μου. Και δεν θα ξέκινου το 2005 στην κιβέδια της με κιτύπιος έργουν η πατέρια συγκίνηση, μάλις είδο την οικαγένεια Λιακόπουλου, που είχε έρθει, να την αποκαιρείσαι. Ένικασα πάσο δεμένοι είμαστε.

Όταν έκανα με την «Αλκαντή» την πρώτη μου σκηνοθεσία στην Επίδαυρο, πάλι μαζί τους μαριφάστηκαν την αγωνία μου και τη χαρά μου. Και πάλι εκεί λαταριώ να επιπρέψω. Γιατί αυτό είναι για μένα η οικαγένεια Λιακόπουλου και η φιλόδεση εστία της μια ανθρώπινη επαρθή που λειτουργεί συμπλήρωματικά με την παράσταση στο αρχαίο θέατρο, η επιστροφή σε μια διαχρονική σγκαλιά.

Η Κατερίνα Ευαγγελάτου μαζί με τον Θύμωνα Παπασπυρόπουλο και άλλους συντρικοτές της «Αλκαντή», στο τέλος της πρεμιέρας (φωτ. Θυμής Δασκαλάκης)

φωτ. Ειρήνη Βαλανίδη

Γιώργος Αρμένης, Κώστας Γεωργουσόπουλος,
Αντιγόνη Γλυκοφρύδη, Στεφανία Γουλιώτη,
Κατερίνα Ευαγγελάτου, Βαγγέλης Θεοδωράπούλος,
Νίκος Καραθάνος, Καρυοφυλλιά Καραμπέτη,
Γιώργος Κιμούλης, Λένα Κιτσοπούλου, Λυδία Κονιόρδου
Στάθης Λιθαθινός, Δημήτρης Λιγνάδης
Κωνσταντίνος Μαρκουλάκης, Γιώργος Μιχαλακόπουλος,
Αμαλία Μουτούση, Γιάννης Μπέζος,
Εύα Νάθενα, Μαρία Ναυπλιώτου, Μανουέλλα Παυλίδου,
Λευτέρης Παυλόπουλος, Δημήτρης Πιστάς,
Κώστας Τσιάνος, Πέτρος Φιλιππίδης,
Διονύσης Φωτόπουλος, Αιμίλιος Χειλάκης

ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ